

T.C.

HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI
TARİH BİLİM DALI
(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

OSMANLI DÖNEMİNDE URFA BELEDİYE TARİHİ

Behiye BULUT

ŞANLIURFA - 2019

T.C.

HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
TARİH BİLİM DALI
(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

OSMANLI DÖNEMİNDE URFA BELEDİYE TARİHİ

Behiye BULUT

Danışman

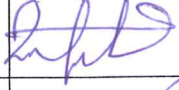
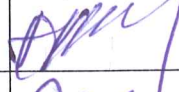
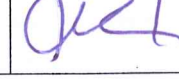
Prof. Dr. Kazım PAYDAŞ

ŞANLIURFA - 2019

T. C.
HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Enstitünüz Tarih Anabilim Dalı 155224004 numaralı Behiye BULUT' un hazırladığı "OSMANLI DÖNEMİNDE URFA BELEDİYESİ" konulu **yüksek lisans** tezi ile ilgili tez savunması, 21/06/2019 tarihinde, saat 13:00'te yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin KABUL (başarılı) olduğuna oybirliği/oy çokluğu ile karar verilmiştir.

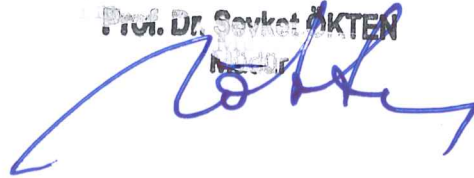
21/06/2019

Sınav Jürisi	Unvan, Adı Soyadı	Kanaati	İmzası
Danışman	Prof. Dr. Kazım PAYDAŞ	Kabul	
Üye	Dr. Öğr. Üyesi İlhan PALALI	Kabul	
Üye	Dr. Öğr. Üyesi Osman KARLANGIÇ	Kabul	

Bu Tezin Tarih Anabilim Dalında Yapıldığını ve Enstitümüz Kurallarına Göre Düzenlendiğini Onaylarım.

09.09/2019

Prof. Dr. Servet AKTEN

Not: a) Bu tezde kullanılan özgün ve başka kaynaktan yapılan alıntıların, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunundaki hükümlere tabidir.

b) Tez, HÜBAK' tan Bilimsel Araştırma Projesi mali destek Almıştır Almamıştır.

HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ORJİNALLİK RAPORU VE BEYAN BELGESİ

ÖĞRENCİ BİLGİLERİ

Adı-Soyadı: Behiye BULUT

Öğrenci Numarası: 155224004

Enstitü Anabilim Dalı: Tarih

Programı: Tezli Yüksek Lisans

“Osmanlı Döneminde Urfa Belediye Tarihi”

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Yukarıda başlığı belirtilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 93 sayfalık kısmına ilişkin, 08/07/2019 tarihinde şahsım/ danışmanım tarafından **Turnitin** adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, benzerlik oranı % 29'dur.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç,
- 2- Kaynakça hariç
- 3- Alıntılar hariç/dâhil
- 4- 6 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Yukarıda bilgileri verilen tezli/tezsiz lisansüstü programlarda seminer, dönem projesi, tez vb Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu tarafından kabul edilen lisansüstü orijinallik raporu alınması uygulama esasları ile belirlenen azami benzerlik oranlarını aşmadığımı ve bütün bilgilerin, akademik kurallara uygun olarak toplanıp sunulduğunu, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı, blok şeklinde alıntılar yapmadığımı ve tüm alıntıların bilimsel atıf kuralları çerçevesinde kaynağını gösterdiğimi, Yükseköğretim kurulu bilimsel araştırma ve yayın etiği yönergesi ile Harran Üniversitesi bilimsel araştırma ve yayın etiği yönergesinin 8. maddesinde yer alan etik ihlallerden her hangi birisinin yer almadığımı, etik ihlal tespiti halinde, Enstitü yönetim kurulunca, diplomamın iptal edilmesini kabul ediyorum.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

08/07/2019

Behiye BULUT

İmzası

Yukarıda yer alan raporun ve beyanın doğruluğunu onaylarım. 08/07/2019

Prof. Dr. Kazım PAYDAŞ

Danışman

ÖZET

OSMANLI DÖNEMİNDE URFA BELEDİYE TARİHİ

BULUT, Behiye

Yüksek Lisans Tezi

Tarih Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Kazım PAYDAŞ

Mayıs, 2019, 92 sayfa

Bu çalışmanın konusu Osmanlı Devleti döneminde Urfa'da ki Belediyenin çalışmalarıdır. Urfa Belediyesinin organları detaylı bir şekilde bu çalışmada yer almıştır.

Çalışmanın gelişim aşamasında belediye başkanları, meclisleri, görevleri, belediyenin kuruluşu, hizmetleri, gelir- giderleri ve aldığı vergiler önemli ölçüde anlatılmaya çalışılmıştır.

Bu çalışmanın amacı Osmanlı Dönemindeki belediyeler bilhassa da Urfa Belediyesini aydınlatmaktır. Bu çalışma tarih açısından tarihi bir kayıt olarak çok önemlidir. Çalışmanın yazım aşaması zorlu geçmiştir. Sebebi ise daha önce hiç işlenmemiş bir konudur ve belge olarak sınırlıdır.

Çalışmanın sonucunda Osmanlı Dönemin de ki belediyeler ve Urfa Belediyesi hakkında önemli verilere ulaşılmıştır. Bu çalışmayla eski belediyelerin kuruluş ve işleyişi bakımından bugüne değin nasıl bir gelişme gösterdiğinin aydınlatılması sebebiyle büyük önem taşır.

Anahtar Kelimeler: Belediye, Urfa, Başkanlar, Meclisler, Vergiler, Gelir, Giderler.

ABSTRACT

HISTORY OF URFA MUNICIPALITY DURING THE OTTOMAN PERIOD

Bulut, Behiye

Master's Thesis

Department of History

Advisor: Prof.Dr.Kazim Paydaş

May 2019, 92 pages

The present study focuses on the works of the Municipality in Urfa during the Ottoman Period. The present study made an in-depth analysis of the organs of the Urfa Municipality.

During the development phase of the present study, municipals, councils, tasks, establishment, services, incomes-expenditures and the taxes of the Municipality were tried to be explained to a large extent.

The present study intends to shed light on the municipalities, in particular Urfa Municipality during the Ottoman Period. Therefore, the present study is significant as a historical record in history. The writing phase of the present study was rather challenging in that the main topic in the study had never been studied before and thus, the study was restricted in terms of documents.

The present study yielded important data about the municipalities and Urfa Municipality during the Ottoman Period. The findings of the present study were salient in that they highlighted how the old municipalities showed development with respect to their establishment and running.

Keywords: Municipality, Urfa, municipals, councils, taxes, incomes, expenditures.

OSMANLI DÖNEMİNDE URFA BELEDİYE TARİHİ

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY TUTANAĞI	II
Orijinallik Raporu ve Beyan Belgesi	III
ÖZET	IV
ABSTRACT	V
İÇİNDEKİLER	VI
TABLolar LİSTESİ	VIII
ŞEKİLLER LİSTESİ	IX
EKLER LİSTESİ	X
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

OSMANLIDA YEREL YÖNETİMLER

1.1.TANZİMAT DÖNEMİ	4
1.2.TANZİMAT ÖNCESİ OSMANLIDA YEREL YÖNETİMLER	5
1.2.1.Kadı ve Naip	6
1.2.2.Vakıflar	10
1.2.3.Lonca Teşkilatı	13
1.3.TANZİMAT SONRASI OSMANLIDA YEREL YÖNETİMLER	16
1.3.1.İl Özel Yönetimleri	19
1.3.2.Belediye Yönetimi	23
1.3.2.1.İstanbul Şehremaneti - Altıncı Dairesi Belediye	26
1.3.2.2.Belediye Teşkilatının Yaygınlaştırılması ve Taşrada Belediye Yönetimi	28

1.3.3.Mahalle ve Köy Yönetimi	29
-------------------------------	----

İKİNCİ BÖLÜM

OSMANLI DEVLETİ'NDE URFA BELEDİYESİ

2.1.OSMANLI DEVLETİ GENEL BELEDİYELERİN KURULUŞU	32
2.2.URFA BELEDİYESİNİN KURULUŞU	34
2.3.URFA BELEDİYE BAŞKANLARI	36
2.4.URFA BELEDİYE MECLİSLERİ	47
2.4.1.Urfa Belediye Meclisi Azaları	47
2.4.2.Katipler ve Sandık Eminleri	60
2.5.URFA BELEDİYESİNİN GÖREVLERİ	64
2.5.1.Temizlik ve Aydınlatma Hizmetleri	64
2.5.2.Sağlık Hizmetleri	64
2.5.3.Teknik Hizmetleri	68
2.5.4.Teftiş Hizmetleri	70
2.6.URFA BELEDİYESİNİN ALDIĞI VERGİLER	72
2.7.URFA BELEDİYESİNİN GELİR-GİDERLERİ	75
2.7.1.H.1335 (M.1916) Senesi Gelir Bütçesi	76
2.7.2.H.1335 (M.1916) Senesi Gider Bütçesi	78
2.8.URFA SANCAĞINA TABİ OLAN KAZALARIN BELEDİYELERİ	82
SONUÇ	84
KAYNAKÇA	87
EKLER	

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1: H.1335 (M.1916) Senesi Gelir Bütçesi 76

Tablo 2: H.1335 (M.1916) Senesi Gider Bütçesi 78

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: 1908-1912 Ömer Edip Kürkçüoğlu	38
Şekil 2: 1905-1906 Ali Fuat Bey(Bucak)	38
Şekil 3: 1912-1914 Halil Akyüz	39
Şekil 4: 1914-1916 Osman Remzi Kürkçüoğlu	40
Şekil 5: 1916-1917 Şih Müslüm Parmaksız	41
Şekil 6: 1919-1923 Mustafa Hacı Kamiloğlu	43

EKLER LİSTESİ

Ek-1: Osmanlı Arşiv Belgesi	ek s.1
Ek-2: Osmanlı Arşiv Belgesi	ek s.2
Ek-3: Osmanlı Arşiv Belgesi	ek s.3
Ek-4: Osmanlı Arşiv Belgesi	ek s.4
Ek-5: Osmanlı Arşiv Belgesi	ek s.5

GİRİŞ

Yerel yönetimin siyasal, hukuki bir terim ve sosyal idari bir kuruluş olarak ortaya çıkışı Ortaçağlar Avrupa'sına temellendirilebilir. Yeni yerel yönetim ve demokrasi ise geniş alanda ve toplumun bütün kuruluşları üzerinde kontrolü bir merkezi idare olarak görülmektedir. Yani modern devletin güçlenen yapısı karşısında tarihin ilerleyişi içerisinde bir bölgenin veya şehrin mali ve idari alanda bağımsızlık elde edip bunu güçlendirmesiyle yerel yönetim denen hukuk ortaya çıkmıştır. Elbette yeniçağların hukuki dönüşümü, bir yerde bu tür idarelerin hukuki olarak varlığının bilinmesini sağlamıştır. Yerel yönetim, içinde demokratik yaşamı ve siyasal varlığı tek sözcükle yurttaşlık bilincini oturtan bir gelişme veya dönüşümdür. Güçlü yerel yönetim yalnızca kentlerin ve köylerin gelişmesini ve sağlıklı yaşamını sağlayan bir kurum demek değil öncelikle sağlam demokratik temelin yerleşimini sağlayan bir sosyokültürel süreçtir.¹

Osmanlı İmparatorluğu'nda modern manada bir yerel yönetimin varlığının oluşumundan bahsetmenin zor olduğu söylenebilir. Böylelikle bu hizmetleri yapan birkaç yerel idari bölümler olarak göstereceğimiz kuruluşlar bulunmaktadır. Batılı manada bir belediye örgütü farklı iç ve dış gelişmelerin etkisiyle Tanzimat döneminde oluşmuştur.²

Kamu yönetiminde yeniden yapılanma, yönetim ve yapı değişmesi, bu yeni yapıya göre kuruluşunun biçim, içerik ve kurumsal bakımından yeniden düzeltilmesini ifade etmektedir. Özellikle bir devlette siyasal örgütlenmenin halkın isteğine yansımayan bir duruma gelmesi ve ekonomik bunalımlar ile siyasal gücün meşrutiyetinin zamanla zarar vermesi kamu yönetiminde yeniden düzenleme durumunu gün yüzüne çıkarmaktadır. İnceleyeceğimiz dönemin devlet anlayışında ve idaresinde geleneksel modeldeki bir bozukluk ve modernleşmenin başlangıcı anlatılmaktadır. Tanzimat Fermanı ile başlayan idari yenileşmede Osmanlı devletinin idari mekanizmasında değişim

---

¹İlber Ortaylı, *Tanzimat'tan Cumhuriyete Yerel Yönetim Geleneği*,(İstanbul :Hil Yayınevi, 1985),1.

² Fuat Yörükoğlu, "Türk Belediyeciliğinin Gelişim Süreci", *Mevzuat Dergisi*, 135/12, (Mart 2009):1.

geçirmiş, askeri ve sivil oluşum karşısında inanç yapısı geri giderek kamusal kurumda ki bir kaç görevlerini sivil kuruluşlara bırakmıştır. Batının örnek alınması olarak da belirtilen bu zamanda, “Osmanlıcılık” fikri oluşmaya başlamış, gayrimüslim halkın haklarında genişleme olmuştur.

İlk belediyelerin kuruluşları Kırım Savaşı (1853-1856) yıllarında Avrupa ile temasların artması sonucunda meydana gelmiştir. Osmanlıda ilk ortaya çıkan belediyelerde belediye başkanı taşradan memurlar içerisinde tayin ediliyordu. Belediye Başkanı Belediye Meclisi'nin kararlarını yerine getirmek, meclise başkanlık etmek, vilayet makamı ve meclisin ilişkisini yürütmekle görevliydi.³

Osmanlı devletinde şehir idaresi, ilk kadılık kuruluşu olmak üzere esnaf kuruluşları ve vakıflar tarafından bir arada yapılmaktaydı. Aynı kaynağı, organları ve görevlileri olan yerel yönetimler Batılılaşma döneminin temeli olarak kabul gören Tanzimat döneminden sonra Türk yönetim sisteminde yer almıştır. Yerel yönetimlerin idare ettiği hizmetler, Tanzimat döneminden öncesinde genel itibarıyla kadı, vakıf ve loncalar tarafından yürütülmüştür.

Çalışmamızda birinci bölümünde Tanzimat devri öncelikle incelenmiş, ardından merkezi ve mahalli idarelerdeki dönüşüm yapısından bahsedilerek bu dönem analiz edilmiştir. Tanzimat öncesi ve sonrasındaki yerel idarelerden bahsedilecektir. Daha sonra ise ikinci bölümde çalışmanın asıl temelini oluşturan Osmanlı da Urfa Belediyesi hakkın da bilgi verilecektir.

Osmanlı döneminde ki Urfa belediyesinin gelişimi, kuruluşu, başkanları, meclisleri, gelir-giderleri, hizmetleri, vergiler ve belediyeye bağlı bulunan yerler çalışmanın temel yapısını oluşturmaktadır. Urfa Belediyesi'nin kuruluşunun aydınlanması, tarihi açıdan önemli bir yer tutar. Bu bakımdan Urfa köklü bir tarihe sahip olmasından dolayı araştırılması ve üstünde durulması gereken bir şehirdir.

Urfa şehri tarih boyunca farklı ve birçok isimle varlık göstermiştir. Bunların için de en çok kullanılanı Osrhoene Roma döneminde kullanılan bir

---

³Kazım Paydaş, “Osmanlı Dönemi Urfa Belediyesi'nin Kuruluşu”,1.

isimdir. El-Cezire ismi ise Araplar tarafından kullanılmaktadır.⁴ İnsanlık tarihinin kadim şehirleri arasında yer alan ve semavi üç dinin mensuplarının kutsallık atfeden Urfa'nın Osmanlı idaresi altındaki bölgesel yapısı hemen hemen bugünkü il sınırıyla paralellik arz eder.⁵

Urfa Belediyesi kurulduğu ilk yıllar da belediye meclisinde aza sayısı senelere göre farklılıklar göstermekteydi. Belediye meclis azaları Müslüman ve gayrimüslimler arasından nüfus oranlarına göre seçilirlerdi. Urfa Belediyesinin kurulduğu senelerde belediye teşkilatı içinde sandık emini, mühendis, müfettiş, tabip, aşı memuru, ebe, mimar, katip, lağımçı gibi görevliler bulunurdu.⁶

Bu çalışmada Urfa da Tanzimat'tan sonraki dönemde modern belediye teşkilatının kuruluşunu ele alarak bu dönemdeki belediye başkanları ve meclis azalarının kimlerden oluştuğunu ele alacağız. Urfa belediyesinin görevlerini, hizmetlerini, vergilerini, gelir ve giderleri hakkında detaylı bir şekilde bilgi vereceğiz.

---

⁴ Abdullah Ekinci, Kazım Paydaş, "Osmanlı Urfası", *Kuruluşundan Osmanlı Hakimiyetine: Urfa Siyasi Tarihi*, ed. Abdullah Ekinci (İstanbul: Urfa Okulları Yayınları Cilt: 1, 2018), 6.

⁵ Emin Üner, *Osmanlı Dönemi Rakka Valileri*, 1. Basım (İstanbul: Yalın Yayıncılık, Ekim 2015), 184.

⁶ Kazım Paydaş, "Osmanlı Dönemi Urfa Belediyesinin Kuruluşu", III. *Uluslararası Osmanlı Sancağından Cumhuriyet Kentine Urfa Tarihi Sempozyumu*, Yayınlanmamış Bildiri, (Şanlıurfa: 6-8 Nisan 2018), 1.

BİRİNCİ BÖLÜM

OSMANLIDA YEREL YÖNETİMLER

1.1.TANZİMAT DÖNEMİ

Tanzimat devrine, III. Selim ve II. Mahmut zamanlarında düzenlenen yeniliklerle beraber bakmak gerekir. Tanzimat, “düzenleme, nizam etme” manasına gelir. Bu durumda hedef, Avrupalı devletlerin müdahalesine sebep olmayacak şekilde devletin güçlerini fazlalaştırmaktır. Bu bakımdan Tanzimat hareketi, Batıyı örnek almanın tabii olduğunu, Osmanlı Devletinin kendi içindeki değişimin yeteri kadar atılım sağlayamaması, Batının fikir yapısından ve oluşumundan faydalanmasının gerekli olduğunu göstermektedir. Tanzimat’tan önce ile Tanzimat’a kadar olan askeri ve teknik bakımdan ileriye dönük değişimin hukuk, siyaset ve yönetim alanlarında ilerlediği gözlemlenmektedir. Bunun en mühim sebebi, siyasal otoritenin bozulma noktasına gelmesidir.⁷

Gülhane Hatt-ı Hümayunu’nun 3 Kasım 1839 yılında ilan edilmesiyle başlayan bu süreçte, yeniden düzenleme işi batı toplumuna hayran oluş, taklit etme ve akılcılık bilimi üzerine yapılmıştır.⁸

Bu fermana beş kısımda bakılmaktadır:

Birinci kısımda, Osmanlı imparatorluğun kuruluşundan beri Kur-an’ı Kerim’in hükümlerine ve şeriatın hükümlerine karşı saygı gösterildiği, imparatorluğun güçlü ve toplumun refah içinde bir hale geldiği üzerinde durulur.

İkinci kısımda, yüz elli yıldan itibaren çeşitli durumlar ve her türlü durumlarla ne şeriata ne de kanuna saygı duyulmadığı, bu sebeple imparatorluğun eski gücü ve huzuru yerine zayıflamanın ve fakirliğin var olduğu söylenmektedir.

⁷Demokaan Demirel, “Tanzimattan Cumhuriyete Kamu Yönetiminde Yeniden Yapılanma(1839-1923)”, *Türk İdare Dergisi*, 473, (2011): 98.

⁸ Musa Çadırcı, *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Yapısı*, (Ankara: TTK, 2013), 173.

Üçüncü kısımda, bu sebeple Allah'ın kudreti ve Peygamber'in izniyle imparatorluğun düzgün yapılanmasını sağlamak üzere bazı yeni kuralların yapılmasının gerekliliğine değinmektedir.

Dördüncü kısımda ise yeni kuralların dayandırılacağı genel noktalar gösterilir:

- Müslüman ve Hristiyan bütün halkın ırz, namus, can ve mal güvenliğinin sağlanması
- Verginin düzenli olması ve kanunlara uygun şekilde toplanması
- Askerlik görevinin düzenli kanunlara dayandırılması.

Beşinci kısımda ise, yeni kuralların dayanacağı genel kanunların gerekli olduğu söylenir. Bu kısımlardan görüleceği gibi, Tanzimat Fermanında ki temel düşünce modern manada kanun idaresi ve yasal yönetimin oluşturulmasıdır. Bu sebeple üzerinde durulması gereken yasadır. İkinci mühim durum, kişi hakları olmalıdır. Burada görüleceği gibi müsadere kaldırılmış, kölelik yasaklanmıştır. Bu durumda Tanzimat döneminin önemi yenilikçi Osmanlı imparatorluğunun örfi hukuk oluşumundan vazgeçerek yazılı hukuk sistemine geçmesi ve yönetimin bir yazılı hukuk yapılanması durumuna dönüşmesidir. Merkezileşmenin yapısı yeniden düzenlenmiş, siyasal otoritelerle toplumsal yapılar arasında ki ilişkilerde var olan ikilik daha da artmış ve toplum önceki geleneksel yapıların yanında yeni kurulan yapı birbirinden ayrılmıştır. Siyasi ve idari otoritenin büyümesini sağlayarak yüksek bir memur topluluğunu meydana getirmiştir.⁹

1.2.TANZİMAT ÖNCESİNDE OSMANLIDA YEREL YÖNETİMLER

Osmanlı İmparatorluğunun bu dönemin de belediye ile ilgili veya geleneksel deyişle beledi olarak ifade edilen oluşumlar, bir taraftan devlet yapılanması, diğer taraftan ise yerel halkın kendi içinde oluşturmaya çalıştığı örgütlenmeler tarafından düzenlenmeye çalışılmıştır. Yerel kurumlarda dikkat

⁹ Çadrcı, *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Yapısı*,174.

edilmesi gereken en önemli durum, hizmetlerin yapılmasında bu yerel kurumlardan vakıfların, loncaların ve mahallelerin aktif olarak görev yapmasıdır.¹⁰

Tanzimat öncesinde memleket yönetimi bozulmaya başlamış bir durumdaydı. Eyaletlerde devlete karşı sürekli isyanların olması yönetimin bozulduğunu göstermektedir.¹¹ III. Selim döneminde başta bu rejim düzenlenmeye çalışıldı. III. Selim memleket idaresinin temeline karışmaya cesarete bulunamadı. Tımar ve zeamet sistemi ile vezirler hakkında çıkarılan kanunnamede yeni şekiller kullanmakla yetindi. İyi düşüncelerle yapılmasına rağmen bu değişim istenen sonuçları vermemiştir.¹² II. Mahmut döneminde memleket yönetimi düzene sokulmaya çalışıldı. Ancak temeline inilmediği için yönetim içinde sorunlar çoğalarak devam etmiştir.¹³

Klasik Osmanlı şehir idaresinin temel yapısı bu merkezi oluşumun içerisine giren kamusal bir oluşum ve merkezden gönderilen görevliler tarafından idare edilebilmesidir. Memleketin nitelikli idarecileri olan muhtesip, vali, kadı gibi görevliler merkezi idare tarafından gönderilmekte ve merkez yöneticilere olarak görev yapmaktaydılar. Bu görevliler arasında şehir idaresinde kadının mühim yeri bulunmaktaydı.¹⁴

1.2.1.Kadı ve Naip

Kadı, en kapsamlı manasıyla İslam toplumunda, insan ilişkileri arasında oluşan hukuki anlamda uyuşmazlığın çözüm alanı, kural ve kanunları uygulamakta olan yargı organıdır.¹⁵

Kentlerin toplum yaşantısında etkili oluşlarının önemli nedeni yargılama işlerinin buralarda yapılmakta olmasıdır. Özellikle Osmanlı

¹⁰ Yörtükoğlu, “Türk Belediyeciliğinin Gelişim Süreci”, 1.

¹¹ Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, 9. baskı, (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2011), 191.

¹² Çadırcı, *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Yapısı*, 11.

¹³ Tufan Gündüz, *Osmanlı Tarihi El Kitabı*, 7.baskı,(Ankara: 2018),471-474.

¹⁴ Feyzullah Ünal, “Tanzimat’tan Cumhuriyete Türkiye’de Yerel Yönetimlerin Yasal ve Yapısal Dönüşümü”, *Sosyal Bilimler Dergisi*, 30, (2011):242.

¹⁵ Tufan Gündüz, *Osmanlı Teşkilat Tarihi El Kitabı*, 5.Baskı, (Ankara: Grafiker Yayınları, Haziran 2017), 366.

devletinin yargıcının yani kadının yargılama ile birlikte yönetim, ekonomi ve sosyal yaşantının tamamı ile ilgili geniş yetkilerinin bulunması onu şehrin en ileri gelen kişisi olmasına sebep olmaktadır. Devrinin anlamıyla Ehl-i şer olarak ifade edilen kadı ve mahkeme görevlilerinin buldukları görev alanları, mahkemenin yapıldığı alan kaza diye isimlendirilmektedir. İdari bir birim olmaktan çok yargı merkezi olan şehirlerin tamamı eyalet merkezi, sancak merkezi olmaları yanı sıra kaza diye isimlendirilmelerinin nedeni budur. Tanzimat döneminden sonra sancaktan sonra gelen kaza bir idari yapı adı olmuştur ve günümüze değin bu yapısını devam ettirmiştir.¹⁶

Osmanlı'da her kadı belirli kazaya veya sancak bölgesine atanırdı. Her iki durumda da kendisine ait bulunan görevleri bu bölgede ki şehir, kasaba, nahiye ve köylerde yapmakla görevlidir. Şer'i kanunların uygulayıcısı olarak kadının yargı görevinin yanında, şehrin idaresi, asayiş, esnaf loncalarının denetlenmesi, üretimin pazar yerlerinin kontrolünün yapılması, narh ve fiyat uygulaması, vakıfların kontrolü, okul ve camilerin idaresinin denetlenmesi, imar nizamı, diğer taraftan temizlik ve alt yapısının denetlenmesi gibi geniş bağlamda görevleri arasındaydı. Kadı kazaya ait her nahiyenin başına kendi adına görevlerini yapmakla yükümlü bir naip atardı. Davalara girmek, gerekli olduğunda keşif yapmak naiplerin görevleri arasındaydı. Kadıların görev yerleri içerisinde naiplerden sonra en önemli kişi mahalle birimindeki imamlar bulunmaktaydı. İmam mahallenin idarecisi ve temsilcisi olarak kadı tarafından onun rızasıyla atanır ve denetlenirdi. Toplumsal kaynaşmanın ve dayanışmanın en düzgün biçimde gerçekleştiği mahalle idaresi Osmanlıda ki şehir idaresinde önemli görevler verilmiştir. Günümüzde de mahalle yönetimi idaresi önemli miktarda gerekliliğini kaybetmiş vaziyettedir.¹⁷

Bu yetkileri ve yardımcıları bulunan kadıların yerel görevleri arasında şunlar bulunur:

1. Mahallin dirlik ve düzenini sağlamak,
2. Ölçü ve tartı aletlerini denetlemek,

¹⁶Çadırcı, *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Yapısı*, 79.

¹⁷ Ünal, "Tanzimat'tan Cumhuriyete Türkiye'de Yerel Yönetimlerin Yasal ve Yapısal Dönüşümü", 243.

3. Gerekli imar ve düzenleme işlemlerini yapmak,
4. İhtiyaç duyulan ürünlerin karaborsaya düşmesini engellemek,
5. Çevre temizliğini oluşturmak,
6. Tenbihi, tedbiri ve yasaklar ı yerine getirmek,
7. Emir ve yasaklara uymak istemeyenlere ceza vermek.¹⁸

Osmanlı'da şehir idaresinde, adli, mülki ve beledi faaliyetler birbirlerinden ayrılmamıştı. Bu faaliyetleri yerine getiren kadı, naip ve imamdan başka subaşı ve muhtesip gibi yardımcıları vardı. Subaşı, şehrin asayişinden kadıya karşı sorumlu durumdaydı. Muhtesip ise kadının beledi görevlerinden sorumlu olan yardımcısı idi. Muhtesibin görevi ise, bazı tüketim maddelerine narh uygulamak, bunu denetim altında tutmak, pazar ve çarşı işlerine bakmak, tartı ve ölçü aletlerini kontrol altında tutmak, gıda ürünlerinin yapıldığı ve satıldığı dükkan ve iş yerlerini denetim altında tutmak gibi bugün ki belediye zabıtasının yaptığı işler idi. Kadı'ya şehir idaresinde yardım eden bu görevli kişiler devlet memuru idi ve maaşları halktan alınan vergi veya cezadan karşılanırdı.¹⁹

Osmanlıda kadılık kurumu kazaskerlere, kazaskerler de sadrazamlara bağlıydı. Atamaları kazaskerlerin isteği üzerine padişah tarafından verilen beratla yapılırdı. Osmanlı devletinin kuruluşu sırasında en büyük kadılık önce İznik sonra Bursa kadılığıydı. İmparatorluk haline geldiğinde ise İstanbul kadılık bakımından da en büyük kaza olmuştur. İstanbul kadılığına bu mesleğin en üst basamağına çıkmış olanlar atanmaktaydı. Edirne, Bursa, Filibe, Sofya, Selanik kadılıkları XV. yüzyılda mevleviyet derecesinde büyük kadılıklardı. İmparatorluğun sınırları genişledikçe başka yerlerde bu derece verilmiştir. 19.yüzyılın başlarında İzmir, Diyarbakır, Ayıntap, Maraş, Trabzon, Erzurum, Ankara, Konya, Kütahya, Tokat, Kayseri gibi şehirlerin kadılıkları mevleviyet grubunda yer almaktaydı. Buralarda bizzat görev

---

¹⁸ Ortaylı, *Tanzimat'tan Cumhuriyete Yerel Yönetim Geleneği*, 97-99.

¹⁹ Karal, *Osmanlı Tarihi*, 200.

yapmak yerine naiplerini göndermekteydiler. Bir yıllık süre ile naipler vekil olarak hizmet yapıyorlardı.²⁰

Tanzimat dönemine kadarda uzanan uzun bir zaman içerisinde, eyalet, sancak, kaza ve köy temeline dayanan Osmanlı Devleti'nin mülki yönetiminde, eyaletler ve sancaklar askeri kuruluşlar olarak görülürken, kaza kurumu ise Rumeli, Anadolu ve Mısır olarak üç idareye bölünmüştür. Rumeli'deki teşkilatlanma ve kadılık teşkilatı Rumeli kazaskerlerinin, Anadolu ve Mısır'daki idare ve kadılar Anadolu kazaskerlerinin idaresi altındaydı. Bu teşkilatlanma kazaskerliğin taşra teşkilatını oluşturmuştur. Bunun sonucunda kadılık kurumunun Osmanlı devlet teşkilatındaki yeri, ilmiye sınıfında bulunan ve taşra bölgesinde kazaskerlerden sonra oluşan kurumlar olması sebebiyle yerel olarak isimlendirilecek yapılanma olarak önem arz etmektedir.²¹

Osmanlı İmparatorluğu ülke yönetimi iki ana ögeye dayanmaktaydı. İlki ordu, ikincisi ise adalet kurumuydu. Ordu ile yönetim iç içe geçmiş durumda bulunuyordu. Klasik dönemde yönetimle yargıyı birbirinden ayrı iki kurum olarak saymak oldukça güçtür. Kadının yöneticilerin yanı sıra bazı yönetim meseleleriyle doğrudan doğruya ilgileniyordu. Ayrıca yöneticileri kontrol etme yetkisine de sahipti. Fakat 17. Yüzyıl ve 18. Yüzyıllarda birçok kuruluş ve kurumda bulunan dönüşümler adalet yapılanmasına ve kadılığa da yansıtılmış, 19. yüzyılın başında yönetim ve yargı kurumları birbirinden kopmaya başlamaktadır. Tanzimat'tan öncede Osmanlı Devleti'nde ki kadı asıl hakim durumunda bulunmuştur.²²

Kadıların yetiştikleri kurum medreselerdi.17. ve 18. yüzyıllarda diğer kuruluşlarda başlayan çöküş medreseleri de etkisi altına alarak etkinliğini yitirmesine yol açmıştır. Özellikle III.Selim giriştiği yenilik hareketlerinde medreselere de yer vermiş ulemanın içinde bulunduğu durumu düzeltmek için bazı önlemler almıştır. Kadılarla naiplerin halka yaptıkları kötülüklerin

---

²⁰ Çadırcı, *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Yapısı*,84.

²¹ Yörükoğlu, "Türk Belediyeciliğinin Gelişim Süreci", 2.

²² Çadırcı, *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Yapısı*,80.

giderilmesi ve yargı işlerinin düzene konulması istendikten sonra; arpalıkların iltizam yolu ile değil emanet usulü ile atamayarak doğrudan doğruya görevleri başına gitmeleri bilgisiz ve yetersiz kimselerin kadı atanmamaları sınavı başaran kimselerin görevlendirilmeleri bildirilmekteydi. Ayrıca halka baskı ve eziyet yapanların isimlerinin kadı defterlerinden silinerek haklarından gelinip yerlerine uygun olanların atanmaları da emir ediliyordu. Kadılar hediye, bahşış gibi benzeri isimlerle kendilerine fazla miktarda ki parayı vergiyi kanun dışı dağıtma defterlerine eklerlerdi. Bundan başka bu dönemde ki kadılar baktıkları davaların da rüşvetini alarak haklıyı haksız, haksızı haklı gösterirlerdi. Bazen de haklı gösterdikten de sonra resm-i def adı altında para alıyorlardı. Ayrıca kendi adlarına küçük yerlere atadıkları naipleri sık sık değiştirerek yerlerine yenilerini atıyorlardı. Böylece yeniden görevlendirmemiş gibi göstererek her birinden ayrı ayrı kanun dışı para alıyorlardı.²³

Kadıların şehir halkı ile ilişkileri fazla gelişmişti. Gerek şehir yönetiminde görevli olanlar gerekse şehirli dediğimiz halkın sıkıştıkça ve haksızlığa uğradıkça başvurdukları ilk kişi adaleti yerine getirmekle görevli bulunan kadılardı. Özellikle bazı durumlara, isyanlara neden olan vergilerin dağıtım işi ve toplattırılmasında kadının görevi büyük idi. Şehrin ileri gelenleriyle birlikte senede iki defa sancakların giderlerini saptayıp mahkemede adaletli bir şekilde dağıtımını sağlamada diğer yöneticilerle birlikte kadıları, dürüst davranmaya yöneltmek için gerekli önlemler alınmak istendiği halde olumlu sonuç alınamamıştır.²⁴

1.2.2.Vakıflar

Osmanlı Devletin de yürütülen şehir hizmetlerinde, kadılık idaresinden başka vakıf idaresinin de mühim bir yeri vardı. Osmanlı Devletin de okul, kütüphane, hastane, sebil, aşevi, misafirhane, yurt ve sosyal yardım gibi hizmetler eskiden bu yana vakıflar aracılığıyla yürütülmek idi. Belediye

²³ Çadırcı, *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Yapısı*, 82.

²⁴ Çadırcı, *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Yapısı*, 87.

hizmetleri tamamı ile vakıflar tarafından yapılmaktaydı. Vakıflar, belediyelerin kurulmasından sonrada bazı yerel görevleri günümüze değin yapmaya devam etmiştir.²⁵Ayrıca belediye görevleri de tamamı ile vakıflara dayanmaktaydı.

Bazı toplumsal durumlardaki görevler vakıflar tarafından idare edilmiştir. Burada kamunun faydası fikri varsa da, belirli bir inanca dayanan davranışların da etkisinde olduğu kesindir. Kuşkusuz ölümden sonra da sevabı olan sadaka-i cariye sürekli hayır, sadaka olarak isimlendirilen vakıfları azimlendiren İslamiyet bu davranış üslubuna tabi olan en mühim unsurdur. Kuruluşu bakımından vakıflar, malını vakıf eden kişilerin bu malın miktarını, kullanım gerekçesini ve kullanım amacını gösteren bir vakfiye tertip ederek bunları şahitlerin yanında mühürlemesi ve bu belgeyi mahallin en büyük kadısına onaylatılması sebebiyle intihal etmekteydi. Faaliyeti itibarı ile vakıflar, vakfeden kişi tarafından, Allah-ü tealanın rızasına nail olmak için, bazı toplumsal bazda görevlerin yapılması amacı vardır.²⁶

Osmanlı İmparatorluğunda ki vakıf teşkilatlarının çalışmaları şu şekilde sıralanabilir:

1. Kurulan vakıflar yoksul kişiler, fakir kişiler ve yardıma ihtiyacı olan kişilerin ihtiyaçlarını karşılamak ve toplumsal dayanışmayı ve barışı gerçekleştirmiştir.
2. Halkın sağlık sorunlarının çözülmesine yardım etmiştir.
3. Eğitim ve kültür fonksiyonlarının düzenli bir biçimde ilerlemesini sağlamıştır.
4. Kurulan kervansarayların vakıflar aracılığıyla ticari faaliyetlerin yürütülmesi sağlamıştır.
5. Ülkenin bayındırlık faaliyetleri mektepler, camiler, hamamlar, yollar, köprü ve kanallar gibi yapıların oluşturulması sağlamıştır.

---

²⁵ Ünal,“Tanzimat’tan Cumhuriyete Türkiye’de Yerel Yönetimlerin Yasal ve Yapısal Dönüşümü”,243.

²⁶ Yörükoğlu, , “Türk Belediyeciliğinin Gelişim Süreci”, 4.

6. Vakıflar aracılığı ile fethedilen yerlere iskan siyaseti uygulanmış ve bölgenin Türkleşmesini sağlamak için faaliyetlerde yapılmıştır.

7. Askeri alan için gerekli olan kale, donanma, top yapımı gibi hizmetlerin yürütülmesi sağlanmıştır.

8. Fethedilen bölgelerin canlandırılması için faaliyetler de bulunmuştur.²⁷

Vakıflar sosyal güvenlik ile olmasına rağmen yaptığı hizmetler bakımından sağlık ve sosyal yardım hizmeti, eğitim ve öğretim hizmeti, kültürel ve spor hizmeti, bayındırlık ve altyapı vb. hizmetleri yerine getirmekteydi. Şehrin temiz su ihtiyacının karşılanması ve aydınlatılması gibi hizmetler bu devirde vakıflar tarafından yerine getirilmiştir. Bahsedilen kamu görevi niteliğindeki hizmetlerin ekonomisi ise vakfedilen malların gelirlerinden ve vakıf arazilerinin halktan toplanan vergilerden faydalanılmıştır. Aynı zamanda vakıflar bazı vergilerden muaf tutulmuşlardır. Şehirlerinde bulunduğu beledi hizmetlerin belli bir kısmı vakıflar yerine getirirken, devlet tek vakıf hizmetlerini kontrol etmeye yönelik faaliyete bulunmuştur. Bu kontrol kadının denetimi ve gözetimi altında yapılmıştır. Ancak vakıfların bağımsız olarak çalıştığını da söylemek gerekmektedir.²⁸

1826 'da Evkaf nezareti kurulmuştur. Ve bu kuruluş tarafından vakıf malları idare edilmiştir. Böylelikle daha önce bahsedildiği gibi kadının vakıf mallarındaki yetkisi elinden alınmıştır. ²⁹ İslamiyet'in iktisadi ve sosyal durumu vakıf teşkilatının gelişiminin temel sebebidir. Lüksün yasaklanması ve israf yasaklanması, harcanabilecek gelirlerin vakıflar tarafından, toplumun refah seviyesinin artması için kullanılmıştır.³⁰

Esas olarak bakıldığında 16.yüzyıl başlarında, Osmanlı ekonomisinde toprakların yüzde yirmisi vakıf teşkilatı içerisinde bulunmaktadır. Kısaca bakıldığında Türk vakıf sisteminde, tüm sosyal yardımların bulunduğu, sahip olduğu özellikler, belediye yapısı gibi görülmesine neden olmuştur. Ne

²⁷ Gündüz, *Osmanlı Teşkilat Tarihi El Kitabı*, 317-335.

²⁸ Bilal Eryılmaz, *Yerel Yönetimlerin Yeniden Yapılanması*, (İstanbul: Birleşik Yayıncılık, 1997), 37.

²⁹ Ortaylı, *Tanzimat'tan Cumhuriyete Yerel Yönetim Geleneği*, 17.

³⁰ Gündüz, *Osmanlı Teşkilat Tarihi El Kitabı*, 327.

sebeple kurulmuş olursa da bu vakıf teşkilatı aracılığıyla bazı şehirsell hizmetler yapılmış bulunmaktadır.³¹

16.yüzyıl'dan sonra Osmanlı İmparatorluğunun her yerinde bozulmalar ve sorunlar çıkmaya başlanmıştır. Bu sorunlardan vakıf teşkilatı da etkilenmiş ve bozulmalar yaşanmıştır. I. Mahmut döneminde Evkaf Nezareti kurularak tüm vakıflar devletin idaresi altına alınmıştır.³²

1.2.3.Lonca Teşkilatı

Ortaçağ şehirlerinde çalışmalarını sürdüren her esnaf dalı kendi aralarında sıkı kurallara bağlı loncalara ayrılmıştı. Bu uygulama ve gelenek, Osmanlı Devleti'nde 19. yüzyılda varlığını devam ettiriyordu. Ne var ki Avrupa da yeniçağın başlarından itibaren büyük gelişmeler olmuş, 1830'dan sonra artık lonca sistemi tarihe karışmaya başlamıştı. Osmanlı dönemi Türkiye'si bu bakımdan çağ dışı kalışının başlıca nedeni sanayi devrimini gerçekleştirmemiş olmasıdır. Geleneksel üretim biçimi gelişmedikçe, onun getirdiği örgütlenme elbette değişmezdi.³³

Osmanlı'da şehir hizmetlerinin ilerlemesindeki kurum lonca teşkilatıydı. Loncalar, hiyerarşik bir yapıda örgütlenmiş esnaf teşkilatı olup bir bakıma günümüz yerel sivil toplum örgütleriydiler. Loncalar, üyelerin mesleki etkinliklerini denetlemek ve üyeleri arasındaki anlaşmazlıkları çözenin yanında merkezi yönetimle halk arasında aracılık yapmış, hükümet emirlerini halka iletmış, bunlara uyulup uyulmadığına bakmışlar ve merkezi yönetimin taşra temsilcilerine yardımcı olmuşlardır.³⁴

Öncelikle lonca üyeleri (usta, kalfa ve çırak) gelirlerinin bir kısmını oluşturdukları bir fonda toplarlardı. Bu fon (avarız sandığı), çarşının bakımı, onarımı, temizliği işlerinde kullanılıyordu. Böylece her loncanın kendi işyerlerinin tertip ve düzeninden sorumluluğu vardı. Her loncanın yerel baz

³¹ Yörüköğlü, "Türk Belediyeciliğinin Gelişim Süreci", 5.

³² Gündüz, *Osmanlı Tarihi El Kitabı*, 398.

³³ Çadırcı, *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Yapısı*, 123.

³⁴ Ünal, "Tanzimat'tan Cumhuriyete Türkiye'de Yerel Yönetimlerin Yasal ve Yapısal Dönüşümü", 243.

da ki bu tür hizmetlerini lonca adına bakan loncanın görevlendirdiği kethüda vardı. Bazı yörelerde kethüda yerine şeyh deniliyordu. Bu iki isim genel olarak esnaf temsilcileri için yaygın biçimde kullanılıyordu. Ancak, bazı esnaf kethüdalarının özel isimleri de bulunuyordu. Bakkal esnafının kethüdasına “pazarbaşı” , kasaplarınkine “kasap başı” , debbağların kethüdalarına hemen hemen her yerde “ahi baba” , çarıkçılarınkine de “çarıkçı başı” deniyordu.³⁵Tüm bunların üzerinde ise kentin ileri gelenlerini (ayan) de temsil eden bir şehir kethüdası bulunurdu ve bu şehir kethüdaları devletçe atanırdı. Kethüdalar esnaf tarafından seçimle göreve getirilirler, yaşamları boyunca, kötü tutum ve davranışları görülmedikçe iş başında kalırlardı. Kethüdası ölen veya herhangi bir nedenle kethüdasız kalan esnaf, mahkemeye başvurarak kadının ve hazır bulunanların huzurunda kimi seçmek istediklerini açıklarlardı. Seçilmek isteneninde de görevi kabul etmesi üzerine kadı seçilenin eline “ilam” verdikten sonra, İstanbul’a bildirir padişahın kethüda için atanma belgesi “berat” isterdi. Bu belge alındıktan sonra seçim kesinleşir, yeni kethüda törenle görevine başlardı.³⁶

Kethüdalara yardımcı olmak üzere her esnafın kendi arasından seçtiği “yiğitbaşı” denilen görevliler bulunurdu. Esnafın kurallara uymasını denetlemede bir çeşit kolluk görevi yapıyorlar, kethüdalara yardımcı oluyorlardı. Ustabaşılar, delallar, bekçiler de yardımcıları arasında saymamız gerekmektedir.³⁷

Sancak merkezi olan kentlerde 1826’dan sonra ihtisap nazırlıkları kuruldu. ³⁸ Kadılar esnaf kethüdası seçilenlerin adlarını ayrıca onlara bildirerek, ihtisap tezkeresi verilmesini isterlerdi. Böylece kentin bütün esnaf ve temsilcileri ihtisap görevlisinin tuttuğu özel deftere kaydedilir, gerektiğinde ilgililere adları hemen verilirdi. Böylece esnafın denetim altında tutulması kolaylaştırılmak istenmişti. Esnaf kethüdalarının görev süreleri sınırlandırılmamıştı. Esnaf hoşnut olduğu sürece, görevde kalabilirdi. Ancak,

³⁵Çadırcı, *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Yapısı*, 123.

³⁶Çadırcı, *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Yapısı*, 124.

³⁷ Ünal, “Tanzimat’tan Cumhuriyete Türkiye’de Yerel Yönetimlerin Yasal ve Yapısal Dönüşümü”, 244.

³⁸ Ortaylı, *Tanzimat’tan Cumhuriyete Yerel Yönetim Geleneği*, 17.

esnaf kethüdasından hoşnut değilse veya kethüdarları ihtiyar, hasta yahut başka bir nedenle görev yapamayacak durumda ise, esnaftan birkaç kişinin kadıya başvurması ile durum incelenir gerekli görülürse yeniden seçim yapılırdı. Görevi sona eren kethüdanın muhasebesi yapılır, alıp vereceği kayda geçirilerek ilişkisi kesilirdi. Esnaf kethüdarlarının görevine gelince, bunlar yöneticilere karşı esnafı temsil eden kimselerdi. Ayrıca, esnaf arasındaki uyuşmazlıkların çözümüne çalışılırdı. Sonuç alınmayıp iş mahkemeye yansayınca, bilirkişi olarak çoğunlukla kethüdanın bilgisine başvurulurdu. Mevsimine göre esnafa verilecek satış fiyatlarının belirlenmesi için yapılan toplantıya kethüdarlar, kadı ve yöneticilerle birlikte katılırdı. Temsil ettikleri esnafın bu fiyatla satış yapmaları, haksız rekabete girmemeleri için önlem almada öncelikle kethüdarlar sorumlu idiler.³⁹

Sivil toplum kuruluşu olarak nitelendirilmelerinin nedeni ise kanımızca bu teşkilatların, üyelerinin mesleki faaliyetlerini düzenlerken halkın menfaatlerini (müşteri haklarını) göz önünde tutmalarından ileri gelmektedir. Dolayısıyla loncaların bu açıdan aldığı önlemlere bakmakta yarar vardır:

1. Üretimde uygulanacak kuralları belirlemek ve geçerli kılmak,
2. Hammadde temin ve dağıtımını adalet üzerine yapmak,
3. Terki edep edenleri tenbih ve te'dib etmek (cezalandırmak),
4. Hamdest (esnaflık ruhsatı almamış) olanların mutadınca (alışılmış şekilde) haklarından gelmek.

Lonca esnafı tarafından verilen disiplini belirleyici cezalar ise şöyle sıralanabilir:

1. Öğüt verme: Esnaf ahlakına aykırı davranışlarda bulunanların çağrılarak nasihatte bulunulması.
2. Cereme (cerime): Satış veya mübadelelerinde usule aykırı davrananlar, ayıplı mal satanlar, haksız kazancı nakden veya aynen iade etmenin yanında,

---

³⁹ Çadırcı, *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Yapısı*, 124.

ikramlar yaparak masrafa girip bir nevi maddi tazminat sayılabilecek “cereme” öderlerdi.

3. Dükkan kapatma: Geleneklere aykırı davranmakta ısrar ederek tekrar edenler, bilerek ayıplı mal satanlar lonca kararı ile teamülen 3 günü geçmeyen dükkan kapama cezasına maruz kalırdı.

4. Dayak cezası: Uygulanmasından ziyade korkutucu nitelikte olduğu, örgütlerin kethüda odalarının duvarlarına asılı falaka değneklerinin bulundurulmasından anlaşılmaktadır.

5. Sosyal ve ekonomik dışlama: İslah olmayanlara uygulanan en ağır cezalardan biridir. Haklardan mahrum etmekle beraber, esnaf sandıklarından faydalandırılmaması, lonca dışı imiş gibi muamele görmesidir. Bu cezalandırma ıslah olmayan ve kusur suçunda ısrarlı olan esnafa uygulanırdı.

6. Esnaf teşkilatından çıkarma: Hile ve geleneklere uymamayı adet haline getirenlere, hırsızlık, namusa göz koyma ve adam öldürme gibi ağır suç işleyenler loncadan kovulurdu.

Yukarıda bahsedilen bu tür ilke ve yaptırımlar bir nevi o günün tüketici haklarının korunmasına yönelik uygulamalardır. Ayrıca bu tür bir oluşumun gönüllülük esasına dayanması ve bu örgütlerin kuruluşunda ve dağıtılmasında devletin bir müdahalesi olmaması sivil yönlerini güçlendiren unsurlardır.⁴⁰

1.3.TANZİMAT SONRASINDA OSMANLIDA YEREL YÖNETİMLER

Tanzimat fermanının, Avrupa tarzında düzen oluşturmak, bütün düzen ve teşkilatı Avrupa modeline göre yenilemek üzere yapılmıştır.⁴¹ İçerde düzen sağlanmaya, merkezin otoritesi güçlendirilmeye çalışıldı. Bunda bir nebze başarılı olundu. Dışta Rusya’ya karşı Fransa, İngiltere ve İtalya’nın Osmanlı Devleti ile ittifakının sağlanması önemli bir durum ve diplomatik bir başarıydı. Türkiye de birçok modern müesseselerin kuruluşu Tanzimat’ın

⁴⁰Yörükoğlu, “Türk Belediyeciliğinin Gelişim Süreci”, 6.

⁴¹ Çadırcı, *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Yapısı*, 175.

eseridir. Önceden başlanmış teşebbüsler ve kurulmuş olan müesseselerde geliştirilmiştir.

Tanzimat fermanının yazılış tarzında hukuki bakımdan bir sistemsizlik görülmekle beraber, bu fermanın hükümleri arasında teb'a ile devlet ilişkilerine dair esasların ve amme kudretinin kullanılması tarzına ait kayıtların var olması ve öncelikle devlet teşkilatında yeniliklerin yapılmasının gereksiz olduğu işaret edilmiş bulunması, hukuken hükümdarın yetkilerini tehdit eden bir durum göstermektedir. Bu sebeptir ki bu ferman meşruti idarenin oluşmasına yol açan ve Avrupa devletlerinin tarihinde “charte” tabir olunan, yani bir hükümdar tarafından verilen “ muharrer imtiyaz” mahiyetini haiz hukuki vesikalar arasında yer almaktadır.⁴²

3 Kasım 1839 Gülhane Hattı Hümayun'un ilan edilmesi ile başlayan ve 1876 yılına kadar süren Tanzimat dönemi, geleneksel teşkilatlanmaların “tanzim” edildiği, batılılaşma yönündeki yeniliklerin olduğu, Avrupa'nın üstünlüğünü kabul eden bir değişmeyi belirten bir dönem olmuştur. Yeniden yapılanma amacı devlet yönetimine egemen olmaya başlayan ana tema olarak ortaya çıkmıştır. Bu dönemde, modern anlamda belediye teşkilatlarının kurulmasına yönelik önemli girişimler yapılmıştır. Ancak dönemin bazı yerel hizmetlerinin belediye teşkilatlarınca yapılması, bir takım zorunluluklara ve dönemin etki eden koşullarına göre bir yön belirlemiştir. Dolayısıyla, öncelikle böyle bir teşkilatlanmayı zorunlu yapan iç ve dış koşulların etki eden gelişmelerine bakmakta fayda vardır.⁴³

Tanzimat döneminde genel itibariyle kentlerin genişledikleri, dış dünyaya atılımın gerçekleştirildiği, mali merkeziyetçiliğin yerleştirilmesi ihtiyacı, azınlık unsurlarının idari ve siyasi katılımının sağlanması, dış baskıların yoğunlaşması gibi nedenlerle yerel yönetimlerin kurulması gündeme gelmiştir. Ancak, bu dönemde ortaya çıkan yerel yönetimler

---

⁴² Hasan Eren, “Tanzimat”, *Türk Ansiklopedisi*, (Ankara: Milli Eğitim Basımevi,1981) , 30: 389.

⁴³ Yörükoğlu, “Türk Belediyeciliğinin Gelişim Süreci”, 6-7.

merkezi yönetimin isteği ile oluştuğundan merkeziyetçi bir yöne sahip olmuşlar, bu durum günümüze kadar varlığını devam ettirmiştir.⁴⁴

Zira Osmanlı Devleti bu önemde Kırım Savaşı'nda Ruslara karşı batının ciddi desteğini almıştır. 1856 Islahat Fermanı'nın çıkarılış nedenleri arasında herhalde bu verilen desteğin önemi göz ardı edilememektedir.⁴⁵

Ancak her ne kadar yerel yönetim alanında bu yenileşme çabaları merkezin batının isteklerine karşı bir “savunma modernizasyonu” olarak algılansa da, aynı zamanda da bizzat merkezin güçlendirilme amacının da bulunduğu gözden kaçırılmamalıdır. Nitekim yerel yönetimler bu dönemde merkezi hükümetin işlerini yerel planda yürütecek yeni bir yönetim aracı olarak algılana gelmiştir. Öte yandan tüm bunlardan bağımsız olarak Osmanlı toplumsal yapısındaki katmanlaşmada ve kentlerin fiziksel yapısında meydana gelen dönüşümler kentlerin işlevsel yapısını değiştirmiş ve Devletin işlerinin artık konaklarda değil, uzmanlaşmış resmi binalarda görülmesi zorunluluğu doğmuştur. Bu da kuşkusuz yeni bir teşkilatlanmayı zorunlu kılmıştır. Böylece gerek batılıların bir takım istek ve talepleri doğrultusunda, gerekse de göreceli olarak diğerinden bağımsız yeni yerel merkezler oluşturma düşüncesi ve bu yönde bir takım zorunlulukları içeren gelişmeler, 16 Ağustos 1854 tarihinde batılı anlamda ilk belediye örneğini oluşturan İstanbul Şehremaneti'nin kurulması ile sonuçlanmıştır. Böylece daha önce 1826 yılında yapılan düzenleme ile aynı fonksiyonu üstlenen ve pek de başarılı olamayan İhtisap Nezareti de yerini şehremanetine bırakmıştır.⁴⁶

Türk siyasi tarihinde 19.yüzyıl Osmanlı Devleti'nin devamı için idari, mali, askeri ve sosyal alanlarda reformların kaçınılmaz bir ihtiyaç olduğu dönemi ifade etmektedir. Öncelikle askeri alanda başlatılan yenilik hareketleri, idarenin yeniden düzenlenmesi ve modernleştirilmesi amacıyla öncelikle mali alandaki yenilikler takip etmiştir. Osmanlı devletinin çöküşünün en önemli sebeplerinden biri mali sistemdeki bozukluktan ve vergilerin toplanması, tespiti ve yönetiminde ciddi sıkıntılar yaşanmaktaydı.

⁴⁴ Ünal, “Tanzimat'tan Cumhuriyete Türkiye’de Yerel Yönetimlerin Yasal ve Yapısal Dönüşümü”,243.

⁴⁵ Çadırcı, *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Yapısı*,175.

⁴⁶Eren, “Tanzimat”, 30: 389.

Bu sorunlara iltizam usulünün bir çözüm olmaması nedeniyle kaldırılmasından sonra vilayetlere gönderilen muhassıllara burada yardımcı olmak üzere muhassıllık meclisi oluşturuldu. Memleketin durumuna göre verginin tespit, tevzi ve peşin tahsilini yapacak gerekli masrafları bu meblağdan düşerek hazineye gönderecek muhassıllık meclisleri, yerel yönetim kurullarının sınırlı bir anlamda ilk örneği sayılmaktadır. Bu meclisler daha sonraki tarihlerde kurulan yönetim meclislerine temel oluşturmuştur.⁴⁷

Gülhane Hatt-ı Hümayunu'nu izleyen 1840 yılı, yeniliklerin uygulandığı yıl olmuştu. Ancak uygulamanın ne şekilde yapılacağına ilişkin önceden hazırlanmış bir program yoktu. Özellikle can ve mal güvenliğinin sağlanarak vergilerin herkesin gelirine göre alınması için , mal-mülk ve nüfus sayımına gerek vardı. Ayrıca hükümetin elinde yeterli ve bilgili elamanda bulunmamaktaydı. Bunların yanı sıra yeni düzenlemelerin yanlış yorumlanması ile birlikte çıkarları zedelenenlerin büyük tepki gösterecekleri sanılıyordu. Bu nedenlerle Tanzimat'ın ön gördüğü mali, idari ve askeri yenilikler imparatorluğun bütününde uygulamaya konulmadı. Öncelik hükümetin kesin denetiminde olan yakın eyaletlere tanındı.⁴⁸

Bu dönemde yapılan yerel yönetim yeniliklerinin temeli, ayan ve mültezim gibi yerel güçlerin elinde toplanmış bulunan siyasi erki bireysellikten çıkartarak sınıfsal ayrıcalıklar formuna getirilmiştir. Bu bölümde il yönetimi, belediye yönetimi, il özel idaresi, köy ve mahalle yönetimi başlıkları altında incelenecektir.⁴⁹

1.3.1. İl Özel Yönetimleri

Yerel yönetim bölümlerinden biri olan il özel yönetimleri 19.yüzyıl'ın ikinci yarısından sonra değişmeye başlamıştır. 1864 tarihli Vilayet Nizamnamesi ile valinin başkanlık ettiği il genel yönetimiyle beraber her sancaktan seçilen dörder üyeden oluşan İl Genel Meclisinin bulunduğu bir il

⁴⁷ Ünal, "Tanzimat'tan Cumhuriyete Türkiye'de Yerel Yönetimlerin Yasal ve Yapısal Dönüşümü", 243.

⁴⁸ Çadırcı, *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Yapısı*, 190.

⁴⁹ Demirel, "Tanzimattan Cumhuriyete Kamu Yönetiminde Yeniden Yapılanma(1839-1923)", 101.

özel yönetimi de kuruldu. 1870 yılında yayınlanan Genel İdare Vilayet Nizamnamesi aynı sistemi devam ettirdi. 1913 yılında kabul edilen İdare-i Umumiye-i Vilayet Geçici Kanunu ile il özel yönetimi yeniden düzenlenmiştir.⁵⁰

1864 yılında Vilayet nizamnamesi ile “eyalet” yönetiminin yerini “vilayet” yönetimi almıştır. Bu yeni düzenleme ile illerde, genel yönetimin yanında bir de il özel yönetiminin bulunması düşünüldü. Her sancaktan seçilip gönderilecek dörder üyeden oluşan Meclis-i Umumi bugünkü İl Genel Meclis başkanlığı, merkezi yönetimce atanan valiye veriliyordu. Valiler, meclisin bir araya geldiği tarihi bir ay öncesinden sancak yöneticilerine bildiriyor, meclise katılacakların belirlenmesini istiyorlardı. Yılda bir defa uygun mevsimde bir araya gelen meclisler kırk gün süreyle gündemdeki konuları görüşüp, örneklerini hazırlayarak hükümete veriyorlardı. Bu meclislerin görüşme yaptıkları konularda karar verip, uygulatma yetkileri vardı. Üyeler görüş ve düşüncelerini açıklamakta, çoğunlukla alınan kararları kayıtlara geçirip ne yapılması gerektiğini hükümete sunmaktaydılar.⁵¹

Her valinin yanına, bölge kuvvetlerine komuta edecek bir muhafız ile mal işlerini çevirecek bir defterdar verilirdi. Bundan başka, Fransa’daki departman meclisleri örnek alınarak, bazı sancaklarda meclisler kuruldu. Vali veya muhassılın başkanlığında kurulan bu meclislerde her sınıf halkın cins ve mezhep ayrılığı düşünülmezsizin bir nispet içinde temsil edilmesi sağlandı. Bu suretle ortaya çıkan yeni memleket yönetimi sisteminde valinin eskiden hudutsuz gibi görünen görevleri, bir taraftan muhafız ve defterdarların, diğer taraftan da meclisin görevlileriyle çevrilmiş oldu. Meclis, valilerin yardımcısı olmaktan başka, onların ezici ve haksız işler yapmasını önlemek gibi maksatla da kurulmuştu. Valiler, bölgenin yönetim, mal ve adalet ile ilgili bütün işleri hakkında meclis tarafından ileri sürülecek düşünceleri dinlemek ve uygulamak zorunda idiler. Bu yönetim şekli, bütün imparatorlukta aynı zamanda yürürlüğe konamadı. İlkın Rumeli de Elviye-i selase denilen,

⁵⁰Yeter Çiçek, “Geçmişten Günümüze Türkiye’de Yerel Yönetimler”,*Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İ.İ.B.F Kamu Yönetimi Bölümü*,(2014):58.

⁵¹ Ünal,“Tanzimat’tan Cumhuriyete Türkiye’de Yerel Yönetimlerin Yasal ve Yapısal Dönüşümü”, 244-245.

Yanya, Tırhala ve Manastır vilayetlerinde, Anadolu'da Diyarbakır ve Erzurum'da tatbik edildi. Daha sonra da bütün vilayetlere yaydırıldı.⁵²

Tanzimat Fermanı'nın ilanı ile beraber valilerin yetkileri azaltılmış, özellikle mali işlere doğrudan karışmaları önlenmiştir. İltizam usulü kaldırılarak, vergilerin toplanması "muhassıl" (vergi tahsildarları) ismindeki memurlara verilmiştir. Kurulmaya çalışılan modern merkeziyetçi yönetim, merkez karşısında yerelinde farkında olan bir düşünceyi içermektedir. Bu da merkeziyetçi yöne rağmen yerelin "eşitlik" ilkesi itibariyle güçlenmesi anlamındadır.⁵³

Eyalet merkezlerinde oluşturulan büyük meclislere tanınan geniş yetkilerle valilerin alınan kararları yürüten üst düzeyde birer görevli olmalarına yol açtı. Gerçi bu meclislerin başkanlığı, bir süre için valilere bırakılmıştı. Ancak, 1849 düzenlemesiyle bundan da vazgeçilmiştir. Eyalet meclisleri için doğrudan hükümet merkezinden başkan atanmasından sonra, valiler, gerek görüldüğünde haftada iki gün meclis görüşmelerine katılacaklar, bunun dışında onlarsız toplantılar yapılacak, kararlar alınabilecekti. Eyalet meclisleri talimatnamesi hazırlanırken ayrıca valilerin görevleri de belirlenmiştir. Tanzimat'ın bütünüyle uygulanarak, her türlü mülki, beledi ve mali ıslahatın yapılıp, güvenliğin korunması, hukuk kurallarının yerine getirilerek, ülkenin bayındırlığı için eyalet meclisince alınacak kararların yürürlüğe konulmasını sağlamak, valinin asıl görevi olarak belirlenmişti. Vali, yönetimde olan eyaletin her türlü işinde asıl sorumlu ve devlete karşı muhatap olduğundan, alınan kararları bağımsız olarak yürütecekti.⁵⁴

Devletin mali işleri doğrudan doğruya hükümet merkezinin idaresi altında yürütülüyordu. Özellikle reaya ve bazı müslim halkın şikayetçi olduğu angarya usulü imparatorluğun her tarafından kaldırıldı. Merkezden, sancak veya kazanın cizye miktarı bildirilerek kaza ve köylerin cizyesi kocabaşlar marifetiyle alınmıştır. 1852 de çıkarılan bir fermanla eyalet paşalarının bazı

⁵² Karal, *Osmanlı Tarihi*, 191-192.

⁵³ Demirel, "Tanzimattan Cumhuriyete Kamu Yönetiminde Yeniden Yapılanma(1839-1923)", 101-102.

⁵⁴ Çadırcı, *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Yapısı*, 225.

eski yetkileri yeniden iade edildi. Cürümleri tahakkuk eden eşkıya ve mücrimlerin tecziye ve tedibi, mahallin asayiş ve emniyetinin temini hususunda valilerin yetkileri arttırıldı. Kaza ve nahiyelerin idare meclisi üyeleri, zaptiye zabitanı, muhassıllar ve mal müdürlerinin idaresi valilere verildi. Osmanlı devletinin eyalet ve idari teşkilatı böylece şeklen Avrupai bir sisteme doğru büyük bir hamle yapmış oluyordu.⁵⁵

1870 tarihli İdare-i Umumiye-i Vilayet Nizamnamesi İl Özel Yönetimlerinin temel yapısını korumuş, bunun yanı sıra, Meclis-i Umumi'nin(İl Genel Meclisi)görev alanını fazlaştırmıştı. 1913 tarihli İdare-i Umumiye-i Vilayet Kanunu Muvakkat ise, 1913'ten itibaren İl Özel Yönetimlerini düzene sokmuştur. 1913 tarihli (İllerin Genel İdaresine İlişkin Geçici Kanun'un) ilk 74 maddesi, illerin genel yönetimini düzenlemiş, 74. maddesinden sonra gelen maddeleri ise il özel yönetimlerini düzenlemiştir. Bu geçici yasanın yerini almak için hazırlanan ve 1987 yılında yürürlüğe giren 3360 sayılı yasa bazı yeni hükümler getirmiş, kimi maddelerde değişiklik yapılmışsa da, geçici yasanın temel hükümlerine karışılmamıştır. İl özel yönetimleri ile ilgili gerçek ve köklü değişiklikler 5302 sayılı İl Özel Yönetimi Kanunu ile yapılmıştır.⁵⁶

Taşra örgütlenmesi 19. yy.da yapı ve idare ediliş yönünden tamamen değiştirilmiş, Fransız “departement” anlayışı taşraya uygulanmaya başlanmıştır. 1864 yılında çıkartılan Vilayet Nizamnamesi ile “il sistemine” geçilmiştir. Bu kanunla, eyaletlerdeki durumu düzeltmek (merkezi denetimle yerel otoriteyi birleştirmek, eyalet başkentinde kamu işlerinin yürütülmesini çabuklaştırmak, milletin temsili özelliğini geliştirmek) hedeflenmiştir. Ülke; vilayet, sancak, kaza, karye ve köylere bölünmüştür. Üç yüksek kademedeki her birimde her vilayet, sancak ve kazanın mülki amirine bağlı bir idare meclisi ve her meclisin üyeleri içinde rütbeleri gereği yer alan yerel memurlar oluşturulmuştur. Üç kademenin her birinde oluşturulan idare meclislerinde tabii üyelerin yanı sıra seçimle belirlenen üyelerinde olmasında karara

---

⁵⁵ Eren, “Tanzimat”, 30: 400.

⁵⁶ Ünal, “Tanzimat'tan Cumhuriyete Türkiye'de Yerel Yönetimlerin Yasal ve Yapısal Dönüşümü”, 245.

varılmıştır. Bunlar vilayet ve sancak meclislerinde iki Müslüman ile iki gayrimüslim, kaza meclislerinde hangi dinden olacağı belirtilmemiş üç üyedir. Vilayet Nizamnamesi'yle yürürlüğe giren diğer iki kurumdan biri her vilayet, sancak ve kaza için kurulan hukuk ve ceza mahkemeleri, diğeri her vilayette kurulan genel meclistir (Meclis-i Umumi). Genel meclis, her sancaktan seçilmiş dört temsilci ile her sancaktaki kazaların seçimle belirlenmiş meclis üyelerinin seçtikleri iki Müslüman ve gayrimüslim üyeden oluşmaktadır. 1871 yılında çıkarılan İdare-i Umumiye-i Vilayet Nizamnamesi ise, Vilayet Maarif Müdürlüğünü de içine alan bazı yeni vilayet usulleri getirmektedir. Nahiye kaza ile köy arasında yeniden belirleyerek, idari hiyerarşiye yeni bir birim getirmektedir. Nahiye örgütü, kaza sınırları içindeki köy ve çiftliklerin arkadaşlıklarına ve ilişkilerine göre bir veya birkaç daireye bölünmesiyle oluşmaktadır.⁵⁷

1.3.2. Belediye Yönetimi

Osmanlı Devletinde yerel yönetim birimi olarak bugünkü anlamda ilk belediye yönetiminin kurulması girişimleri Tanzimat'ı izleyen yıllarda ve özellikle 1854-1856 Kırım Savaşı sırasında Avrupa ülkeleri ile artan temas sonunda ortaya çıkmış, Fransız komün idarelerinden örnek alınarak 1855 yılında İstanbul'da ilk kez belediye kuruluşu denemesine girilmiştir. Kurulan belediyenin(şehremaneti) karar ve yürütme organları; şehremini ve şehir meclisinden oluşmaktaydı. İhtisap Nezaretini ortadan kaldıran şehremanetin şehrin zorunlu ihtiyaç maddelerinin sağlanmasına dikkat etmek, narh koymak ve uygulatmak, yol ve kaldırım yaptırıp onarmak, temizlik işleri ve esnafın kontrolü gibi görevleri bulunmaktaydı.⁵⁸ İlk modern belediye yönetiminin kurulması, Kırım Savaşı sırasında Osmanlı Devletine müttefik etkisiyle olmuştur. Çünkü o dönemde İstanbul'da yüz binin üzerinde yabancı yaşamaktaydı ve Avrupalı devletler, bu uyrukların modern, bakımlı, temiz bir şehirde yaşamalarını istemekteydiler. Dolayısıyla Şehremaneti, o dönem için önemli sayılabilecek, batılı ülkelerdeki komünlerin üstlendikleri benzer

⁵⁷ Demirel, "Tanzimattan Cumhuriyete Kamu Yönetiminde Yeniden Yapılanma(1839-1923)", 102.

⁵⁸ Ortaylı, *Tanzimat'tan Cumhuriyete Yerel Yönetim Geleneği*, 14.

görevleri yapmak üzere oluşturulmuştu. Şehremanetinin başında merkezi hükümet tarafından tayin edilen şehremini bulunmaktaydı.⁵⁹

Şehreminin görevleri ve bunları yerine getiriş biçimi bakımından İhtisap Nazırından pek farkı yoktu. Şehreminin yanında merkezi hükümetin seçimi ve padişahın tayini ile görevlendirilen üyelerden kurulu bir şehremaneti meclisi vardı. Meclisin üyeleri esnaf ve ileri gelen bazı memurlardı. Şehremaneti gerek mali yetersizlikler, gerekse personel eksikliği gibi sorunlarla modern belediyecilik için iyi bir başlangıç olmamıştır.⁶⁰Şehremaneti ile başarısız deneme sürerken, Osmanlı hükümeti özellikle gayrimüslimlerin yaşadığı ve modern liman kentinin karşılaştığı sorunların yoğunlaştığı bir bölgede(Galata ve Beyoğlu) modern belediye hizmetlerin görülmesi amacıyla Altıncı Daire-i Belediye'yi Paris örneğini izleyerek kurdu. Ayrıcalıklı bir bütçeye sahip olan Altıncı Daire-i Belediye ayrıcalıklı durumundan ileri gelen başarılarını cumhuriyet dönemine kadar sürdürdü.⁶¹ Bu başarılı örneğe bakarak kurulan yeni belediye daireleri beklenen başarıları gösterememiştir. Tanzimat ile birlikte yoğunlaşan yönetimin yeniden yapılandırılması çalışmaları ve Altıncı Daire-i Belediye'nin nispi başarısı belediye teşkilatının başkentte ve taşrada yaygınlaştırılmasına öncülük etmiştir. Belediye örgütünün tüm İstanbul'a yaygınlaştırılması 1869'da çıkarılan Dersaadet İdare-i Belediye Nizamnamesi ile olmuş ve İstanbul Şehreminiği Örgütü iki düzeyli federatif bir yapı niteliğine bürünmüştü. Alt düzeyde, Altıncı Daire modeline benzer şekilde, çeşitli semtlerin yerel yönetimlerinden sorumlu 14 daire bulunmaktaydı. Üst düzeyde ise, şehremini ve şehremaneti meclisinin yanında şehremininin başkanlığında, 14 belediye dairesinin başkanlarından ve her biri meclis üyeleri arasından seçilip gönderilen üyelerden oluşan Cemiyet-i Umumiye yer alıyordu. İstanbul dışında(taşrada) modern belediye örgütlenmesine 1864 Vilayet Nizamnamesi ile başladığı görülmektedir.1870 Tarihli İdare-i Umumiye-i Vilayet Nizamnamesi ile teyit edilen nizamname ile vilayet,

⁵⁹ Ünal, "Tanzimat'tan Cumhuriyete Türkiye'de Yerel Yönetimlerin Yasal ve Yapısal Dönüşümü", 243.

⁶⁰ Ortaylı, *Tanzimat'tan Cumhuriyete Yerel Yönetim Geleneği*, 296.

⁶¹ Ortaylı, *Tanzimat'tan Cumhuriyete Yerel Yönetim Geleneği*, 297.

sancak ve kaza merkezlerinde birer belediye teşkilatı kurulacaktı. Belediyenin atanma ile göreve gelen belediye reisi ve seçilmiş üyelerden kurulu belediye meclisi bulunacaktı.⁶²

1876 Anayasa'sı gerek İstanbul'da, gerekse taşra'da kurulacak belediyelerin seçimle işbaşına gelecek meclisler tarafından yönetilmesini, kuruluş ve görevlerinin ve meclis üyelerinin seçim usulünün kanunla belirtilmesini öngördü.1876'da hazırlanan Vilayet Belediye Kanunu her şehir ve kasabada birer belediye örgütü kurulmasını öngörmekteydi. Bu kanuna göre taşrada kurulacak her belediyenin başkan, belediye meclisi, Cemiyet-i Belediye olmak üzere üç organı bulunacaktı. Belediye meclisi halk tarafından seçilmiş üyelerden oluşacak, belediye başkanı belediye meclisi üyeleri arasından hükümetçe atanacak, Cemiyet-i Belediye ise Mahalli İdare Meclisi ile Belediye Meclisinin birleşmesinden meydana gelecekti.⁶³

1877 tarihli Dersaadet Belediye Kanunu Vilayet Belediye Kanunu'nun devamı olarak İstanbul'un giderek fazlaşan sorunlarına çözüm bulabilmek amacıyla hazırlanmıştır. Osmanlı Parlamentosunun ilk kabul ettiği yasa olan Dersaadet Belediye Kanunu İstanbul'da eski belediye yapısını önemli ölçüde devam ettirdi. Eskiden olduğu gibi belediye yönetimi, Şehreminliği ve belediye daireleri olmak üzere iki bölümden oluşmaktaydı. 1912 yılında çıkarılan "Dersaadet Teşkilat-ı Belediyesi Hakkında Kanun-u Muvakkat" ile belediye daireleri kaldırılarak yerlerine belediye şubeleri oluşturuldu. Şehremaneti yerine de belediye encümeni oluşturularak bu yapı 1930 yılında belediye kanunu kabul edilmesine kadar varlığını devam ettirdi. Osmanlı belediyeciliği, bir bağımsızlık ve yerel yönetim sistemine geçiş olmaktan çok, şehrin bayındırlığı ve hizmetlerin yürütülmesine yönelik bir kurumsallaşma olarak düşünülmüş ve uygulanmıştır. Merkezîyetçi devlet felsefesi ve geleneğinin hakim olduğu bir ortamda sadece düzenli kent hizmetlerinin yürütülmesi için hizmet kuruluşu olarak kurulan belediyeler,

---

⁶² Ortaylı, *Tanzimat'tan Cumhuriyete Yerel Yönetim Geleneği*, 19.

⁶³ Ünal, "Tanzimat'tan Cumhuriyete Türkiye'de Yerel Yönetimlerin Yasal ve Yapısal Dönüşümü", 244.

yerel komünel özelliklere sahip olamamışlardır. Bu durumun günümüzde de çok fazla değişikliğe uğramadan devam etmekte olduğu denilebilir.⁶⁴

Osmanlı taşra kentlerinde ise, modern beledi örgütlenmeye 1864 Vilayet Nizamnamesi ile başlanmıştır. Hukuki olarak taşrada belediyelerin ilk yasal temeli İdare-i Umumiye-i Vilayet Nizamnamesi'ne dayanmaktadır (1871). 1877 tarihli Belediye Kanunu ile taşrada belediye oluşumu yaygınlık kazanmıştır. Ancak Osmanlı belediyelerinin gelirleri kıt, personeli ya yok ya da çok yetersizdir. Denetim yetkisi ve kapasitesi bakımından belediyeler etkisizlerdir.⁶⁵

Görüldüğü gibi, kentlerin altyapısı zayıftır ve I. Dünya Savaşı sonrası meydana gelen enflasyonla belediye gelirlerinde azalma olmuştur. Ayrıca Osmanlı devletinin merkez dışında ki güçlere itibar etmeyişi, uzun süren savaşlar ve yurdun iktisadi ve sosyal yapısı da yerel demokrasinin gerçekleşmesine engel oluşturmuştur.⁶⁶

1.3.2.1.İstanbul Şehremaneti - Altıncı Dairesi Belediye

İstanbul Şehremaneti batılı anlamda ilk belediye örneğini oluşturması açısından Türk belediyecilik tarihi açısından son derece önemlidir. Meclisi Valayı Ahkamı Adliye örgütün görev ve statüsünü 13 Haziran 1854 tarihli bir nizamname ile düzenlenmiştir. Örgütsel yapısı itibariyle şehremanetinin başında babı-ali tarafından seçilen ve padişahın onayı ile atanan, meclisi vala'nın tabii üyesi sıfatıyla şehremini bulunmaktadır. Şehremaneti meclisi ise örgütün karar organıdır ve şehremini, iki yardımcısı ile on beş kişiden oluşmaktadır. Uygulamada ise yeni belediyenin birçok alanda geleneksel belediye anlayışından da kurtulamadığı görülmektedir. Şehremaneti'nin Avrupa standartlarında çalışmasını sağlamak ve belediye örgütünün yeniden yapılandırılması kapsamında projeler sunmak amacıyla çalışmalar yürütmek

⁶⁴ Çiçek, "Geçmişten Günümüze Türkiye'de Yerel Yönetimler",58.

⁶⁵ Çadırcı, *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Yapısı*,274-278.

⁶⁶ Demirel, "Tanzimattan Cumhuriyete Kamu Yönetiminde Yeniden Yapılanma(1839-1923)",103.

üzere 9 Mayıs 1855 tarihinde padişah'ın yazılı izni ile bir İntizamı Şehir Komisyonu kurulmuştur. İntizamı Şehir Komisyonu 1857 yılına kadar çalışmalarına devam etmiş ve bir takım öneriler getirmiştir. Kanalizasyon ve suyollarının yapılması, sokakların temizliğinin sağlanması ve aydınlatılması, sokakların mümkün olduğu kadar genişletilmesi düzgün işleyen bir muhasebe bürosunun gerektiği gibi. Ancak bunlardan en önemlisi Babı Ali'ye sunmuş olduğu Nizamname Umumi'dir. Bu tüzük padişah tarafından da onaylanmış ve böylece İstanbul'un on dört daireye ayrılması ve her birinde ayrı bir belediye dairesi kurulması öngörülmüştür. Böylece azınlıkların çoğunlukta bulunduğu bir semt olan Galata ve Beyoğlu'nda 1858 yılında Altıncı Dairesi Belediye oluşturulmuştur. Nitekim bu belediyenin Altıncı Dairesi Belediye olarak adlandırılması da Fransa kaynaklıdır. Belediyenin isminin ilham kaynağı ise bu nedenle Paris'in en seçkin semti olan Altıncı bölgedir. Aslında Nizamname-i Umumi ile İstanbul'a özgü bir yönetim yapısı tarihsel açıdan bir ilk oluşturmamaktadır.⁶⁷

Dersaadet Üsküdar, Galata ve Eyüp İstanbul'un dört farklı merkezlerini oluşturmaktadır. Altıncı Dairesi Belediye teşkilatlanması ve yetkileri sebebiyle diğer geleneksel kurumlardan farklıdır. Her ne kadar başkan ve meclis üyeleri seçimle değil atama ile görev başına gelseler de, örnek olarak alınan geleneksel teşkilatlanmalar değil batı olmuştur. 27 Ocak 1958'de Altıncı Dairesi Belediye'nin görevlerini belirleyen bir nizamname çıkarılmış ve doğrudan merkeze bağlı ancak belli ölçüde serbestliği olan bir devlet ofisi gibi çalışması öngörülmüştür. Diğer bir özelliği itibariyle, Altıncı Dairesi Belediye, hizmetlerin yerine getirilmesi için merkezden aktarılan kaynakların yanı sıra, gelir tahsil edebilen ilk mahalli idare birimidir. Altıncı Daire'nin masrafları bölgedeki hane ve dükkânlardan toplanan aydınlatma ve temizlik resmi, bina tamir ve ruhsat harcı ile yüzde ikiye ulaşan emlak vergisiyle karşılanmıştır. Görüldüğü gibi modern anlamda bir belediye sisteminin oluşturulmasına yönelik atılan adımlar çerçevesinde Altıncı Osmanlı'daki deneyimini oluşturmuştur. Böylece tarihsel süreç içerisinde bu

---

⁶⁷Zafer Toprak, "Altıncı Daire-i Belediye", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, (İstanbul:Kültür Bakanlığı- Tarih Vakfı, 1993),1: 220-223.

belediye teşkilatlanmasının yaygınlaştırılması başlıca benimsenen amaç olmuştur.⁶⁸

1.3.2.2.Belediye Teşkilatının Yaygınlaştırılması ve Taşrada Belediye Yönetimi

Tanzimat ile başlayan belediyeçilik alanındaki gelişmeler Altıncı Dairesi Belediye'nin kurulması ile yeni gelişmeleri de beraberinde getirmiştir. 1868 tarihinde Dersaadet İdaresi Belediye Nizamnamesi yayınlanmıştır. Nizamname ile şehremaneti yeniden yapılandırılmış ve İstanbul'un 14 belediye dairesine ayrılması kararlaştırılmıştır. Öngörülen on dört belediyeden ancak Adalar, Yeniköy, Tarabya ve Beykoz olmak üzere dört belediyenin kuruluşu tamamlanabilmiştir.⁶⁹

I.Meşrutiyet hareketi ilk yazılı 1876 Anayasa'sını getirerek bu anayasada belirtildiği üzere belediyelerin özel bir kanunla düzenleneceğini ifade etmiştir. Bu kanun Osmanlı parlamentosunun ilk kabul ettiği kanun olan 1877 yılındaki "Dersaadet Belediye Kanunu" dur. Bu kanuna göre ise İstanbul yirmi daireye ayrılmış ve Altıncı Dairesi Belediye'nin ayrıcalıkları ortadan kaldırılmıştır. Bu kanuna göre belediyeler belediye reisi, belediye meclisi ve belediye cemiyeti olarak üç organa sahiptir. Belediye cemiyeti diğer iki organın müştereken toplantısı ile yedek üyelerden oluşmaktadır. Merkezi idare belediye reisini meclis üyeleri arasından seçmektedir. Örgütün klasik belediye görevleri dışında nüfus sayımı, emlak yazımı gibi bugün merkezi idarece görülen görevleri de vardır.⁷⁰

İkinci Meşrutiyet döneminde ise "Dersaadet Teşkilatı Belediyesi Hakkında Kanunu Muvakkat" ile İstanbul'da belediye teşkilatı yeniden düzenlenmiştir. Örneğin şehremini meclisinin yerine "encümen" organı

⁶⁸ Yörükoğlu, "Türk Belediyeçiliğinin Gelişim Süreci", 9.

⁶⁹ Yörükoğlu, "Türk Belediyeçiliğinin Gelişim Süreci",10.

⁷⁰ Gündüz, *Osmanlı Tarihi El Kitabı*,573-576.

getirilmiş, belediye daireleri kaldırılarak yerine belediye şubeleri oluşturulmuştur.⁷¹

İstanbul dışındaki yerleşim merkezlerine yönelik batı tarzı belediye teşkilatlanmalarının kuruluşu 1870 yılına kadar söz konusu olmamıştır. Bu konudaki ilk düzenleme 22 Ocak 1871 tarihli “İdaresi Umumiyesi Vilayet Nizamnamesi”dir.1868 tarihinde Dersaadet İdaresi Belediye Nizamnamesi ile Şehremanetine verilen yetkilerle paraleldir. Ancak öngörülen bu yapı çoğu yerde oluşturulamamış ve uygulamada başarı gösterememiştir. 1875 yılında ise “Nahiyeler Nizamnamesi” ile kasaba ve köylerde belediye teşkilatı kurulması istenmiş ancak buda bir temenniden öteye gidememiştir. 1877 yılına gelindiğinde ise “Dersaadet Belediye Kanunu” ile birlikte “Vilayetler Belediye Kanunu”nun yürürlüğe girmesi Şehremanetinde olduğu gibi İstanbul dışında da 1930 yılına kadar uygulanacak bir yapı getirilmektedir. “Vilayetler Belediye Kanunu” bu yapının İstanbul dışındaki teşkilatlanmasının yasal temelini oluşturmaktadır. Seçimle iş başına gelen ve üyelerinin sayısı nüfusa paralel olarak 612 arası değişen bir belediye meclisi ve bu belediye meclisinin üyeleri arasından hükümetin atadığı bir belediye başkanı ile belediyelere tüzel kişilik kazandırılmış ve yeni yetkiler verilmiştir. Özellikle 1877 Belediye Kanunu ilk defa tek dereceli seçim getirmekte ve bunun gizli oy açık tasnif esasına dayandığını belirtmekte idi. Diğer yandan adı geçen kanun belediye mallarının idaresinde belediyelere istimlak yetkisi vermekte ve belediyelere nüfus sayımı gibi yeni görevlerde yüklemektedir. Ancak mali yapının belediye gelirleri noktasındaki güçsüzlüğü süregelen bir sorun olmuştur.⁷²

1.3.3. Mahalle ve Köy Yönetimi

Bir diğer yerel yönetim birimi olan köyler ise Türk yerel yönetimleri içerisindeki ilk yerel yönetim birimleridir. Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan itibaren geleneksel olarak topluca yaşama bilincinin sonucunda ortaya çıkmış

⁷¹ Gündüz, *Osmanlı Tarihi El Kitabı*,582-588.

⁷² Yörükoğlu, “Türk Belediyeciliğinin Gelişim Süreci”, 10.

ve zamanla bir yerel yönetim birimi olarak günümüze kadar varlığını korumuştur. Esas olarak köyler için yasal düzenlemelerin temel nedeni, merkezi yönetim için kırsal yerleşimlerde hem güvenliği sağlamak hem de vergilerin düzenli toplanmasını sağlamaktır. Bu kapsamda ilk olarak 1864 tarihli Vilayet Nizamnamesinde köyler yerini almıştır. 1870 tarihli Umumiye-i Vilayet Nizamnamesi köyler açısından büyük düzenlemeler getirirse de köylere tüzel kişilik tanımamıştır. Bu kanunlara göre iller, livalar, ilçeler bulunmakta, ilçelerde köylere ayrılmaktadır.⁷³

Osmanlı taşra teşkilatının en alt kademede yer alan yerleşim birimi olan köylerin, hiçbir özerkliği olmadığı gibi, bu birimlerin vergi defterlerindeki mükellefiyet kayıtlarından başka idari bir birim olarak da düşünülmediği görülmektedir. Dolayısıyla, merkezi yönetim için, kırsal yerleşimlerde güvenliğin sağlanması ve vergilerin düzenli toplanması öncelikli hedefler olmuştur. Köylerde muhtarlık kurumunun kurulması, Tanzimat'tan önce ve 1829'dan itibaren gerçekleşmiştir. Köylerin yönetiminden sorumlu olan imamların yetersiz kalmaları, güvenlik ve vergi konularında düzensizliğin giderilmesi, köylerden kentlere göçün önlenmesi gibi sebeplerle muhtarlığa geçiş yapılmıştır. Osmanlı Devleti'nin idari reform çalışmalarına girdiği dönemde(1858), mülki idari bölümlenme yeniden düzenlenmiş, mülki idare bölümleri, eyalet, liva, kaza ve kariye (köylerden) oluşturulmuştur. Böylece, köy ilk defa bir idari birim olarak düzenlenmiştir.⁷⁴

Köy ve mahalle Osmanlı Devleti'nde iktisadi, mali ve idari yönden kendi içine kapalı bölgelerdir. Geleneksel Osmanlı şehirlerindeki mahalle, henüz sınıf ve statü farklarının biçimlendirmedeği fiziksel bir mekândır. 19. yüzyılın ilk yarısına kadar üst yöneticilere karşı mahallenin sorumlu yöneticisi imam, haham veya papazdır. İmamın en önemli görevi, mahalle sakinlerine salınan vergilerin paylaşılması ve toplanması işini yürütmektir. 19. yüzyıl reformlarıyla mahalle ve köylerde muhtarlık kurulmaya başlanınca, imama göre muhtar daha yetkili bir yönetici olmuştur. Muhtarlıkların

⁷³ Çiçek, "Geçmişten Günümüze Türkiye'de Yerel Yönetimler,58-59.

⁷⁴ Ünal, "Tanzimat'tan Cumhuriyete Türkiye'de Yerel Yönetimlerin Yasal ve Yapısal Dönüşümü", 245.

kurulmasına ilk olarak İstanbul'da başlanmıştır. İhtiyar meclisleri de ilk defa 1864 Vilayet Nizamnamesi'yle kurulmuştur. Köylerde ise, her sınıf halk için seçimle gelen iki muhtarın bulunması öngörülmüştür. Yani karma köylerde bile her cemaat kendisi için ayrı organlar seçecektir. Eğer bir cemaat yirmi haneden azsa, ikinci muhtarını seçemeyecek, yalnız bir muhtar olacaktır. Seçimden sonra muhtarlar kazaya bildirilerek, kaymakamın emriyle tayin olunacaklardır. Bundan başka karma köylerde her cemaatin kendi ihtiyar meclisi olacaktır. Meclis üyeleri üç ila on iki kişi arasında değişmektedir. İmamlar ve papazlar kurulun tabii üyesidirler. Muhtar devlet tarafından azledilebilmektedir. İhtiyar meclisi de azlini isteyebilmektedir. Muhtar ve ihtiyar meclisi seçimi yılda bir yapılmaktadır. Görüldüğü gibi, Osmanlı yönetimi köyleri cemaat esasına ayırarak örgütlendirmiştir. Aynı köyde yaşayan ayrı dinden iki cemaatin bile köy yönetimleri ayrı olmaktadır. Köy yönetiminin düzenlenmesindeki amaç ve muhtarlardan beklenen asıl görev, vergi salınması ve toplanması gibi işlemlerin düzgün yürümesi, haksızlık ve usulsüzlüklerin olmamasıdır.⁷⁵

1913 tarihli İdare-i Umumiye-i Vilayet Kanunu Muvakkatı, kendinden önceki 1864 tarihli Vilayet ve 1871 tarihli İdare-i Umumiye-i Vilayet Nizamnamelerini yürürlükten kaldırmıştır. Böylece köy yönetimleri bu gün de yürürlükte bulunan 1924 tarih ve 442 sayılı Köy Kanunu yürürlüğe girinceye kadar yasal dayanaktan yoksun olarak hükümetin izniyle faaliyetlerini sürdürmüşlerdir.⁷⁶

---

⁷⁵ Demirel, "Tanzimattan Cumhuriyete Kamu Yönetiminde Yeniden Yapılanma(1839-1923)",104.

⁷⁶ Ünal, "Tanzimat'tan Cumhuriyete Türkiye'de Yerel Yönetimlerin Yasal ve Yapısal Dönüşümü", 245.

İKİNCİ BÖLÜM

OSMANLI DEVLETİ'NDE URFA BELEDİYESİ

2.1.OSMANLI DEVLETİ GENEL BELEDİYELERİN KURULUŞU

Osmanlı Devletinde yerel yönetim birimi olarak bugünkü anlamda ilk belediye yönetiminin kurulması girişimleri Tanzimat'ı izleyen yıllarda ve özellikle 1854-1856 Kırım Savaşı sırasında Avrupa ülkeleri ile artan temas sonunda ortaya çıkmış, Fransız komün idarelerinden örnek alınarak 1855 yılında İstanbul'da ilk kez belediye kuruluşu denemesine girişilmiştir.⁷⁷

Osmanlıda ilk ortaya çıkan belediyelerde belediye başkanı taşradan memurlar içerisinde tayin ediliyordu. Belediye başkanı belediye meclisinin kararlarını yerine getirmek, meclise başkanlık etmek, vilayet makamı ve meclisin ilişkisini yürütmekle görevliydi.⁷⁸ Osmanlı taşra kentlerinde ise, modern belediye örgütlenmeye 1864 Vilayet Nizamnamesi ile başlanmıştır.1870 Tarihli İdare-i Umumiye-i Vilayet Nizamnamesi ile de teyit edilen nizamname ile Vilayet, Sancak ve Kaza merkezlerinde birer belediye teşkilatı kurulacaktı. Hukuki olarak taşrada belediyelerin ilk yasal temeli İdare-i Umumiye-i Vilayet Nizamnamesi'ne dayanmaktadır. Belediyenin atanma ile göreve gelen belediye reisi ve seçimli üyelerden kurulu belediye meclisi bulunacaktı. Ancak bu belediyeler birçok kazada kurulamamıştır.⁷⁹

1876 Anayasa'sı gerek İstanbul'da, gerekse taşrada kurulacak belediyelerin seçimle işbaşına gelecek meclisler tarafından yönetilmesini, kuruluş ve görevlerinin ve meclis üyelerinin seçim usulünün kanunla belirtilmesini öngördü.1876'da hazırlanan Vilayet Belediye Kanunu her şehir ve kasabada birer belediye örgütü kurulmasını öngörmekteydi. Bu kanuna göre taşrada kurulacak her belediyenin başkan, belediye meclisi, Cemiyet-i Belediye olmak üzere üç organı bulunacaktı. Belediye meclisi halk tarafından seçilmiş üyelerden oluşacak, belediye başkanı belediye meclisi üyeleri

⁷⁷Çiçek, "Geçmişten Günümüze Türkiye'de Yerel Yönetimler", 58.

⁷⁸Paydaş, "Osmanlı Dönemi Urfa Belediyesinin Kuruluşu",1.

⁷⁹Ortaylı, *Tanzimat'tan Cumhuriyete Yerel Yönetim Geleneği*, 19.

arasından hükümetçe atanacak, Cemiyet-i Belediye ise Mahalli İdare Meclisi ile Belediye Meclisinin birleşmesinden meydana gelecekti.1877 tarihli Dersaadet Belediye Kanunu Vilayet Belediye Kanunu'nun devamı olarak İstanbul'un giderek fazlalaşan sorunlarına çözüm bulabilmek amacıyla hazırlanmıştır. Osmanlı Paramentosunun ilk kabul ettiği yasa olan Dersaadet Belediye Kanunu İstanbul'da eski belediye yapısını önemli ölçüde devam ettirdi. Eskiden olduğu gibi belediye yönetimi, şehreminleri ve belediye daireleri olmak üzere iki bölümden oluşmaktaydı.1877 tarihli Belediye Kanunu ile taşrada belediye oluşumu yaygınlık kazanmıştır. 1912 yılında çıkarılan "Dersaadet Teşkilat-ı Belediyesi Hakkında Kanun-u Muvakkat" ile belediye daireleri kaldırılarak yerlerine belediye şubeleri oluşturuldu. Şehremaneti yerine de belediye encümeni oluşturularak bu yapı 1930 yılında Belediye Kanunu kabul edilmesine kadar varlığını devam ettirdi. Osmanlı belediyeciliği, bir bağımsızlık ve yerel yönetim sistemine geçiş olmaktan çok, şehrin bayındırlığı ve hizmetlerin yürütülmesine yönelik bir kurumsallaşma olarak düşünülmüş ve uygulanmıştır. Merkezîyetçi devlet felsefesi ve geleneğinin hakim olduğu bir ortamda sadece düzenli kent hizmetlerinin yürütülmesi için hizmet kuruluşu olarak kurulan belediyeler, yerel komünler özelliklerine sahip olamamışlardır. Bu durumun günümüzde de çok fazla değişikliğe uğramadan devam etmekte olduğu görülmektedir.⁸⁰

Ancak Osmanlı belediyelerinin gelirleri kıt, personeli ya yok ya da çok yetersizdir. Denetim yetkisi ve kapasitesi bakımından belediyeler etkisizlerdir. İmparatorluk, Cumhuriyet'e her geçen gün giderek modernleşen bir belediye örgüt ve hizmetler bütünü bırakmıştır. Ama sağlıklı bir yerel yönetim ve demokratik katılma sisteminin devredildiğini söylemek güçtür. Çünkü Osmanlı belediyesi esas itibarıyla ne kentin kendini yönetmesi, ne de bir tüzel kişilik anlamına gelmektedir. Kentlerin az gelişmiş olması dolayısıyla, kentsel hizmetleri sunan örgütler tam olarak örgütlenmemiş ve eski örgütler de ortadan kalkmamıştı. İmparatorluk Cumhuriyet'e 389 belediye teşkilatı bırakmıştır.⁸¹

---

⁸⁰ Çiçek, "Geçmişten Günümüze Türkiye'de Yerel Yönetimler", 58.

⁸¹Demirel, "Tanzimattan Cumhuriyete Kamu Yönetiminde Yeniden Yapılanma(1839-1923)",103.

2.2.URFA BELEDİYESİNİN KURULUŞU

İnsanlık tarihinin kadim şehirleri arasında yer alan ve semavi üç dinin mensuplarınca kutsallık atfeden Urfa'nın Osmanlı idaresi altındaki bölgesel yapısı hemen hemen bugünkü il sınıрыyla paralellik arz eder.⁸²

19. yüzyılda Osmanlı şehirleri önemli yapısal değişiklikler geçirmekteydiler. Ülkenin değişen ekonomik, toplumsal ve idari yapısına bağlı olarak, geleneksel şehir yönetimi ve belediye hizmetleri sarsılma içerisindeydi.⁸³

Urfa belediyesinin kuruluşu ve ilk yıllarına ait belgeler çok azdır. Urfa'da belediyelerin kuruluşuyla ilgili kayıtlara Halep salnamesinde rastlamaktayız. Bu kayıtlardan anlaşıldığı üzere Urfa belediyesi 1869 kurulmuştur. Halep salnamelerinden edindiğimiz bilgiye göre bilinen ilk belediye başkanı H.1286(M.1869) tarihinde Reis Sıdkı Efendi'dir. Yine bilinen ilk Urfa Belediye Meclisi Azaları H.1286(M.1869) tarihinde Ömer Efendi, Yusuf (Yosef) Hanna Efendi, Hacı Bekir Ağa, Yusuf Ağa, Toman Ağa, Rahmoni Ağa'dır. Bilinen ilk H.1286(M.1869)Katip Abdülmecit Efendi, Memleket Tabibi Hüseyin Efendi, Sandık Emni Abdülvehhap Efendi'dir.⁸⁴Bu meclis içinde yer alan memleket mühendisi ile tabibi belediye meclisinin danışma azalarındandı. ⁸⁵ Bu dönem de şehirde belediye bünyesinde bir tabip bulunmakla beraber Urfa kadı sicillerinden anlaşıldığına göre şehirde sağlık hizmetlerinin yetersizliği ortaya çıkmaktadır.⁸⁶Eğer Urfa belediyesi bu tarihten önce kurulmuş olsaydı 1867 ve 1868 yazılan Halep Salnamelerinde bilgiye rastlanırdı. Daha sonraki yıllar da yazılan Halep Salnamelerine göre düzenli olarak belediyelerin kurulduğu belediye meclislerinin bulunduğu görülmektedir.

Osmanlı Devleti'nde bazı yerlerde belediye idareleri kurulmak istenince vilayet belediye meclislerinin kuruluş ve görevleri hakkında 9 ve 16

⁸² Mehmet Emin Üner, *Osmanlı Dönemi Rakka Valileri*, 1. Basım (İstanbul: Yalın Yayıncılık, Ekim 2015),184.

⁸³ Ortaylı,*Tanzimattan Cumhuriyete Yerel Yönetim Geleneği*, 111.

⁸⁴Halep Vilayet Salnamesi,H.1286(M.1869), Defa 3:57.

⁸⁵Düsturname, 1289: 540.

⁸⁶ Yasin Taş, *Kadı Sicillerine Göre XIX. Asrın İkinci Yarısında Urfa'da Sosyal Hayat* (Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, 2013), 391.

bentlik 2 talimatname hazırlandı. Bu talimatnamelere göre belediye başkanı taşradan memurlar arasından seçilecektir.⁸⁷Osmanlı vilayetlerinin her yerinde olduğu gibi Urfa Belediyesinde de durum böyledir.1871 İdareyi Umumiye Vilayet Nizamnamesi ile belediyelerin yapısı ve görevlerinin nelerden oluştuğu ortaya konuldu. Buna göre belediye meclisi bir başkan, bir yardımcı, altı aza, bir mühendis ve memleket tabibinden oluşmaktaydı. Ayrıca bir katip ile bir sandık emini ve gerektiği kadar hademe bulunacaktı.⁸⁸

Urfa belediyesinin kuruluşunda ilk meclis içerisinde yer alan belediye katibinin vazifesi yazma ve hesap işlerini icra ve daireye ait evrak ve defterlerin kayıtlarını düzenlemektir. Bu mecliste yer alan sandık emini daire gelirlerini tutma ve harcama ile gündelik toplanan ve harcanan para, sandık mevcudunu cetvel düzenleyerek başkana vermek mecburiyetindedir. Başkan tarafından evrakın üzerine kesin olarak onun tarafından tarih konularak aşağısı imzalanmadıkça sandıktan hiç kimseye bir akçe verilemezdi.⁸⁹

Urfa Belediyesinin kuruluşu ve gelişimi döneminde Urfa Belediye Başkanlarından Recep zade Haydar Ağa b.Hacı İbrahim Ağa ile Yorgancı zade Abdurrahman Muhlis Efendi b. Hacı İbrahim Efendi belediye işleri için Katolik ve Protestan vekillere vekalet vermişlerdir.⁹⁰

Osmanlı Devleti'nde ilk zamanlar belediye teşkilatı taşrada imkanların yetersizliği ile personel eksikliği ve halkın itibar etmemesi gibi nedenlerden dolayı pek işleyemedi. Bu sebeple Urfa belediyesi de kuruluşunu tamamlamak için yıllarca mücadele etmiştir. Bu noktada Halep Vilayet Salnamesi ve diğer kaynaklara baktığımızda arada belediye çalışanlarına görevler eklenerek modern anlamda kuruluşu tamamlanmaya çalışılmıştır.⁹¹

---

⁸⁷ Ortaylı,*Tanzimattan Cumhuriyete Yerel Yönetim Geleneği*,158-159.

⁸⁸Düsturname, 1289: 648-649.

⁸⁹Düsturname, 1289: 541-548.

⁹⁰Taş, *Kadı Sicillerine Göre XIX. Asrın İkinci Yarısında Urfa'da Sosyal Hayat*, 166.

⁹¹Paydaş, "Osmanlı Dönemi Urfa Belediyesinin Kuruluşu",8.

2.3.URFA BELEDİYE BAŞKANLARI

1.1869: Reis Sıdkı Efendi⁹²

1870: Reis Sıdkı Efendi⁹³

1871-1872:Reis Sıdkı Efendi⁹⁴

1873:Reis Sıdkı Efendi⁹⁵

1874: Reis Bekir Sıdkı Efendi⁹⁶

1878: Reis Bekir Efendi⁹⁷

Eldeki mevcut kayıtlardan anlaşılacağı üzere 1869'da kurulan Urfa sancağının ilk belediye başkanı Bekir Sıdkı Efendi'dir. 1869-1878 yılları arasında 9 yıl belediye başkanlığı yapmıştır.

2.1879-1881: Reis Hacı Mübarek Efendi⁹⁸

1882-1883: Reis Hacı Mübarek Efendi⁹⁹

Salname kayıtlarından anlaşılacağı üzere 1879-1883 yılları arasında belediye başkanlığını Hacı Mübarek Efendi 5 yıl yapmıştır.

3.1884-1885: Reis Haydar Ağa¹⁰⁰

1886: Reis Haydar Ağa¹⁰¹

Halep Salname kayıtlarına göre Haydar Ağanın ilk başkanlığı 2 yıl sürmüştür. 1887-1888 yılları arasında yerine Zekeriya Efendi atanmıştır.

4.1887-1888: Reis Zekeriya Efendi¹⁰²

Halep Salname kayıtlarına göre Zekeriya Efendi 1 yıl belediye başkanlığı görevinde bulunmuştur.

⁹² Halep Vilayet Salnamesi, H.1286(M.1869), Defa3: 57.

⁹³ Halep Vilayet Salnamesi, H.1287(M.1870), Defa4: 50.

⁹⁴ Halep Vilayet Salnamesi, H.1288(M.1871-1872), Defa5: 50.

⁹⁵ Halep Vilayet Salnamesi, H.1289(M.1873), Defa6: 50.

⁹⁶ Halep Vilayet Salnamesi, H.1290(M.1874), Defa7: 62.

⁹⁷ Halep Vilayet Salnamesi, H.1295(M.1878),Defa10: 95.

⁹⁸ Halep Vilayet Salnamesi, H.1297(M.1879-1881), Defa12: 90.

⁹⁹ Halep Vilayet Salnamesi, H.1300(M.1882-1883), Defa13: 101.

¹⁰⁰ Halep Vilayet Salnamesi, H.1302(M.1884-1885), Defa14: 185.

¹⁰¹ Halep Vilayet Salnamesi, H.1303(M.1886), Defa15: 204.

¹⁰² Halep Vilayet Salnamesi, H.1305(M.1887-1888), Defa16: 197.

1888-1889: Reis Haydar Bey¹⁰³

1890: Reis Haydar Ağa¹⁰⁴

1891: Reis Haydar Efendi¹⁰⁵

1892: Reis Haydar Efendi¹⁰⁶

1893: Reis Haydar Efendi¹⁰⁷

Halep Salname kayıtlarına göre ikinci belediye başkanlığı görevi 1888' den başlamış 1893 yılının sonuna kadar sürmüştür. Toplam 9 yıl belediye başkanlığı görevinde bulunmuştur.

5.1894-1895: Reis Halil Efendi¹⁰⁸

1896: Reis Vekili Halil Efendi¹⁰⁹

1897: Reis Halil Efendi¹¹⁰

1898: Reis Halil Efendi¹¹¹

1899: Reis Halil Efendi¹¹²

Eldeki kayıtlara göre 1894-1899 yılları arasında Halil Efendi belediye başkanlığı görevinde bulunmuştur. 5 yıllık bir görev süresi vardır.

6.1899-1900: Reis Esat Efendi¹¹³

Halep Salname kayıtlarına göre Esat Efendi 1 yıl belediye başkanlığı görevinde bulunmuştur.

7.1900-1901: Reis Abdurrahman Muhlis Efendi¹¹⁴

1902: Reis Abdurrahman Muhlis Efendi¹¹⁵

---

¹⁰³ Halep Vilayet Salnamesi, H.1306(M.1888-1889), Defa17: 200.

¹⁰⁴ Halep Vilayet Salnamesi, H.1307(M.1890), Defa18: 171.

¹⁰⁵ Halep Vilayet Salnamesi, H.1308(M.1891), Defa19: 158.

¹⁰⁶ Halep Vilayet Salnamesi, H.1309(M.1892), Defa20: 158.

¹⁰⁷ Halep Vilayet Salnamesi, H.1310(M.1893), Defa21: 247.

¹⁰⁸ Halep Vilayet Salnamesi, H.1312(M.1894-1895), Defa22: 292.

¹⁰⁹ Halep Vilayet Salnamesi, H.1313(M.1896), Defa23: 278.

¹¹⁰ Halep Vilayet Salnamesi, H.1314(M.1897), Defa24: 263.

¹¹¹ Halep Vilayet Salnamesi, H.1315(M.1898), Defa25: 267.

¹¹² Halep Vilayet Salnamesi, H.1316(M.1899), Defa26: 292.

¹¹³ Halep Vilayet Salnamesi, H.1317(M.1899-1900), Defa27: 283.

¹¹⁴ Halep Vilayet Salnamesi, H.1318(M.1900-1901), Defa28: 314.

Halep Salname kayıtlarına göre 1900-1902 yılları arasında Abdurrahman Muhlis Efendi toplamda 2 yıl görev yapmıştır.

8. 1908-1912:Ömer Edip Kürkçüoğlu¹¹⁶

1903: Reis Ömer Edip Efendi¹¹⁷

1904-1905: Reis Ömer Edip Efendi¹¹⁸

Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesinin internet sitesine göre Ömer Edip Efendi (Kürkçüoğlu) 1908-1912 yılları arasında görev yapmıştır. Ama bunun doğruluğu tartışılır. Çünkü Halep Vilayet Salnamelerine göre 1903-1905 yılları arasında görev yaptığı belgelenmiştir.

9. 1905-1906:Ali Fuat Bey(Bucak)¹¹⁹

Elimizdeki kayıtlara göre Ali Fuat Bey 1905-1906 yılları arasında 1 yıl belediye başkanlığı görevini yürütmüştür.

10.1908-1909: Reis Neşet Bey¹²⁰

¹¹⁵Halep Vilayet Salnamesi, H.1320(M.1902), Defa30: 325.

¹¹⁶ Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi, “Eski Başkanlarımız”, erişim: 4 Mayıs 2019, <https://www.sanlıurfa.bel.tr/personel-list/20/eski-baskanlarimiz>.

¹¹⁷ Halep Vilayet Salnamesi, H.1321(M.1903), Defa31: 385.

¹¹⁸ Halep Vilayet Salnamesi, H.1322(M.1904-1905), Defa32: 387.

¹¹⁹ Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi, “Eski Başkanlarımız”.

Halep Vilayet Salnameleri kayıtlarına göre Neşet Bey 1908-1909 yılları arasında 1 yıl görev yapmıştır.

11.1912-1914: Halil Akyüz¹²¹

Elimizdeki kayıtlara göre 1912-1914 yılları arasında Halil Akyüz belediye başkanlığını toplamda 2 yıl yapmıştır.

R. 6 Teşrîn-i evvel 1329 (M. 19 Kasım 1913) tarihinde Urfa Belediye Ser Müfettişi Hafız Efendi tarafından Dahiliye Nezaretine gönderilen bir yazıda belediye başkanının devletin durumu ve millete verdiği zararın ispatlana bilineceği hemen görevinden alınması gerektiği belirtilmiştir.¹²²H. 17 Muharrem 1332 (M. 16 Aralık 1913)'de ve R. 2 Kânûn-ı evvel 1329(M. 15 Aralık 1913)'de Urfa Mutasarrıfı Mehmet Rauf tarafından Urfa Sancağı, Tahrirat Kalemince gönderilen yazıda Belediye Başkanı hakkındaki şikayetin gerçeği yansıtmadığı belirtilmiştir. Dahiliye Nezaretine gönderilen belgede şöyle yazılmaktadır; eski Urfa belediye müfettişi Hafız İbrahim imzasıyla gönderilen telgrafın kopyasının alması gerektiği, araştırmasının istendiği ve haber verilmesinin gerektiği gelen R. 8 Teşrîn-i evvel 1329 (M. 21 Ekim 1913) tarihli telgraf name de incelenmesi ve bildirilmesi istenmiştir. Belirtilen kopyasının incelenmesi Belediye Başkanı Halil Ağa aleyhinde bazı şikayetleri içerdiği anlaşılmış olmakla beraber araştırmalar için merkez polis memuru tayin edilmiştir. Memurun araştırmaları neticesinde belediye başkanı aleyhine ortada şikayet edilen harcamaların şahsına ait olduğu belediye başkanının herhangi bir su istimaline rastlanmamıştır. Belediye sandık emini

¹²⁰ Halep Vilayet Salnamesi, H.1326(M.1908-1909), Defa35: 398.

¹²¹ Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi, "Eski Başkanlarımız".

¹²² Başbakanlık Osmanlı Arşivi, DH.İD.00199.00009.007.

Ahmet Efendi'nin on beş bin kuruştan fazla parayı zimmetine geçirdiği belirtilerek görevden alındığı belirtilmiştir.¹²³

19 Kasım 1913 yılında belediye başkanlığı yapan Halil Ağa hakkında şikayette bulunulmuş olup yapılan araştırma sonucunda belediye başkanı Halil Ağanın herhangi bir su istimaline rastlanamamıştır. Ancak sandık emini Ahmet Efendi usulsüzlük yaptığından dolayı görevden alınmıştır.

12.1914-1916:Osman Remzi Kürkçüoğlu¹²⁴

Bulduğumuz kayıtlara göre 1914-1916 yılları arasında Osman Remzi Kürkçüoğlu 2 yıl görev yapmıştır. Halep salname kayıtlarında her hangi bir bilgiye rastlanmamaktadır.

R. 4 Teşrîn-i sâni1330 (M. 17 Kasım 1914) tarihin de Urfa Mutasarrıflığı'na gönderilen bir yazıda Hukuk okulu diplomasına sahip, birkaç dil bilen ve bölgenin durumunu hakkında bilgi sahibi olduğu için Urfa Belediyesi başkanlık tayini dilekçesini içeren Kabahaydar nahiyesi müdürü Abdulkadir Nazif imzasıyla gönderilen belgeyle birlikte biyografi yazısı gönderilmiştir.¹²⁵ Başbakanlık Osmanlı arşivinde bulunan bu belgenin Osman Remzi Kürkçüoğlu'na ait olduğu düşünülmektedir. Kesin bir bilgi söz konusu değildir.

¹²³ BOA, DH.İD.00199.0009.008.

¹²⁴ Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi, "Eski Başkanlarımız".

¹²⁵ BOA, DH.MTV.00045.00030.001.

13.1916-1917: Şih Müslüm Parmaksız¹²⁶

Edindiğimiz bilgilere göre 1916-1917 yılları arasında Şih Müslüm Parmaksız 1 yıl belediye başkanlığı görevi yapmıştır.

R. 9 Mayıs 1331 (M. 22 Mayıs 1915) Dersaadet Dahiliye Nazırı Talat Bey'e Urfa mutasarrıf vekili muhasebeci Nazmi Bey Urfa belediyesi gaz vergisinden çok miktar da borcunun olduğu aleyhindeki dava mahkemesi yapılmakta olan Müslim Efendi borcu kendisince de bilinen belediye başkanlığına getirdiği adı geçen kişi hakkındaki ithamını güçlendirmek için nezareti celilelerine gerçeğe zıt bildirimde bulunmuştur. Adı geçen başkanın dile getirmesi durumun rezaletinin bütün memleket halkınca ortada olduğundan kanun ve düşüncelere memlekete rağmen yalnız şahsi zevkler için hizmeti, ödülü olarak belediye başkanlığına yükseltme bu cümlenin etkisinin fazlaşmasına sebep olmuştur. Memleket idaresi eğlenceye dönüşerek kötülük düşünen bir kötü aracının keyfine bırakılmıştır. Kanun dışı memur tayinine yeri zamanı müsait olmadığı için böyle vakitte bu yüzden zevk ve eğlenceye düşkün olması nezareti celilelerinin de dikkatini çekeceğini Fuat Efendi bildirmiştir.¹²⁷Dahiliye Nezareti, Umur-ı Mahalliye Müdüriyeti tarafından Urfa Mutasarrıflığı Vekaletine gönderilen bir yazıda son zamanlarda Urfa belediye başkanlığına getirilen Müslim Nuri Efendi'nin belediyeye çok miktarda borcu olup aleyhine açılan dava görüşüne yakalanmak ve anılan durumların biçimleri ile şikayeti ve ifadelerden hareketle Fuat imzasıyla oradan çekilen telgraf namenin bir aslı

¹²⁶ Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi, "Eski Başkanlarımız".

¹²⁷ BOA, DH.UMVM.00090.00014.001.

gönderilmiştir.¹²⁸ Şih Müslüm Parmaksız Başbakanlık Osmanlı Arşivinde 22 Mayıs 1915 Belediye Başkanı olarak Müslüm Efendi ismiyle, başka bir belgede ise Müslüm Nuri Efendi olarak geçmektedir. Belgelerden hareketle birçok yolsuzluk yaptığı ve keyfi uygulamalarda bulunduğu ortaya çıkmaktadır. Bu durumun memleketin gidişatına etkilediği belgelerle desteklenmiştir.

14. 1916: Aziz Neriman Bey¹²⁹

Başbakanlık Osmanlı Arşivinden edindiğimiz bilgilere göre belediye başkanı Müslim Nuri Efendi'nin istifa etmesiyle yerine Aziz Neriman Bey getirilmiştir.

R. 1 Şubat 1331 (M. 14 Şubat 1916) tarihin de Dâhiliye Nezareti Memur ve Sicilli Ahval Müdüriyeti tarafından gönderilen bir belgede Urfa belediye reisi Müslim Nuri Efendi'nin istifa etmesinden dolayı başkanlığa Mektebi Mülkiye'den Aziz Neriman Bey tayin edilerek R. 25 Kânûn-ı evvel 1331 (M. 7 Ocak 1916) tarihinde işe başlatılmış liva başkanlığı idaresinin R. 30 Kânûn-ı evvel (M. 12 Ocak) tarihli ve 10382 numaralı resmi mektup da bildirilmiştir. Kayıtlı Mektebi Mülkiye mezunları arasında ismi bulunmadığı gibi memuriyet sabıkasının olup da zamanında suçsuz olduğu bilinmediğinden kişiliği hakkında bilgi edinilememiş ise de belediye başkanlığı için Mektebi Mülkiye'den mezun olmakla ilgili mecburi bir kanun olmadığından kişiliği hakkında sonra bilgi alınmak üzere memuriyeti doğrulanmış R. 28 Kânûn-ı sâni 1331 (M. 10 Şubat 1916)' de mahalline de bildirilen defterleri tutan daireye yazı gönderilmiştir.¹³⁰

7 Ocak 1916'da Mektebi Mülkiyeden mezun Aziz Neriman göreve başlamış olup oda birçok ithamla karşı karşıya kalmıştır. Mektebi Mülkiyeden mezun olanlar arasında ismi bulunmadığı fakat belediye başkanlarının Mektebi Mülkiye mezunu olması şartı olmadığı için memuriyeti doğrulanmıştır.

¹²⁸ BOA, DH.UMVM.00090.00014.002.

¹²⁹ BOA, DH.UMVM.00136.00014.001.

¹³⁰ BOA, DH.UMVM.00136.00014.001.

15. 1919-1923: Mustafa Hacı Kamiloğlu¹³¹

Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesinin sitesinden edindiğimiz bilgiye göre 1919-1923 yılları arasında Mustafa Hacı Kamiloğlu 4 yıl görev yapmıştır. Bu tarih Urfa'nın Fransızlar tarafında işgali yıllarına denk gelmektedir.

18 Haziran 1335 (M. 18 Haziran 1919) tarihin de Vilayetin Hususi İdarecisi Ali Kemal Beyefendi'den Urfa Mutasarrıfı Ali Rıza Bey'e gönderilen bir yazıda eski idareci Nusret Bey zamanında livanın meclis idarecisi seçilen azanın eğitim görmemiş ve daha reşit olmamış kişilerden oluşması ve hükümetin davranışları durumu bilmediklerini gösterdiğini belirtmiştir. Bunların memleketi düşünecek veyahut idare heyetini de olağan bir mesele için dil idaresi doğru söyleyecek derecede iktidardan mahrum buldukları gibi belediye başkanlığı için önceki idareci zamanında elde edilen ve tahsil edilen nimetten mahrum bulunan kişi tarafından belediye seçimleri yolsuzlukla ve usulsüzlükle yapılmıştır. Yağmacılara mühür bastırılan pusulada seçilenlerin ismi gizli olmayıp "R.1335 (M.1919) 'da belediye azalığına gelen isimler yukarıda yazılmış kişiler seçtim" ifadesi yazılmış olduğu öldürme tehdidiyle mühür bastırılan pusula tek şahıs da toplanarak maksadı yerine getirdikten sonra bir defada seçim sandığına atıldığı ihbar ve şikayetinden anlaşılmaktadır. Her iki seçim hakkında

¹³¹ Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi, "Eski Başkanlarımız".

tamamlanan araştırmalar neticesin de aıĝa çıkan usulsüzlüĝün kanunların gerektirdiĝi Şekilde halledilmesi istenmiştir.¹³²

R. 12 Aĝustos 1335 (M. 12 Aĝustos 1919) tarihinde Dahiliye Nezaretine Urfa Mutasarrıfı Ali Rıza Bey tarafından yollanan cevap da R. 22 Haziran 1335 (M. 22 Haziran 1919) tarihli ve Memurun Müdüriyeti dosyasının 18718/140 numaralı resmi yazıdan belediyenin R.1335(M.1919) tarihli seçimlerinde 229 oy pusulasının 151 saĝlam fakat 78 pusulanın oylarının düzenlenmesi dün olduĝu için birer ikişer isim ilavesi ve bu isimlerin aynı şahsıları göstermesi ve bunların kazandırılması için uğraşıldığını araştıran heyetin raporundan yeniden seçimlerin yapılması gerekeceğinin ortada olduğunu belirtmiştir.¹³³

R. 13 Aĝustos 1335 (M. 13 Aĝustos 1919) tarihinde Urfa Mutasarrıfı Ali Rıza Bey tarafından Dahiliye Nezaretine gönderilen yazıda Liva Meclis İdaresi ve merkez belediyesi seçimlerinin yolsuzluğuyla ilgili yapılan araştırmaların neticesine göre yeni kanun gerektiğini R. 22 Haziran 1335 (M. 22 Haziran 1919) tarihinde ve İdare-i Umumiye-i Dahiliye Müdüriyeti 18718/145 numaralı irade sahipleri üzerine her iki meclis seçilmiştir. Evrakların bizzat ve bir heyet tarafından araştırılıp livanın meclis idaresi R. 1335 (M. 1919) tarihi için yapılan seçimlerde kanunlara karşı çıkılmamıştır. Fakat belediye meclisi seçimleri için toplanılan oy pusulalarına başka yazı ve kalemle birer ikişer isim eklenmesi sebebiyle usulsüzlük yapıldığının anlaşılmasıyla yeniden seçim yapılması gerekeceğ i R. 12 Temmuz 1335 (M. 12 Temmuz 1919) tarihinde ve 790 numaralı telgrafla istenmiştir. Her iki meclis azası arasında yapılan seçimlerle idare meclisi seçimleri için çıkarılan kişiler eğitim görmemişler arasından alınmamış olduĝu da anlaşılmaktadır. Kanunlar dairesinde emlak sahipleri ve arazi arasında bu kabul edilen tahsilatı tamamlayanların bulunması ve eğitim görmüşlerin üzerlerinde emlak ve arazi kaydı bulunmak ve 5 düzenlemeyi tamamlamak gibi koşullara sahip olamamaları sorunlara sebep olmuş ve koşullar dairesinde bundan sonraki

¹³² BOA, DH.İ.UM.00012.1.00002.68.001.

¹³³BOA, DH.İ.UM.00012.1.00002.68.004.

seçimlerin yine istenilen özelliklerin temin edemeyeceği doğal karşılandığı bildirilmiştir.¹³⁴

R. 17 Ağustos 1335 (M. 17 Ağustos 1919) tarihin de İdare-i Umumiye-i Dahiliye Kalemi Nazır Âdil Beyefendi'den Urfa Mutasarrıfı Ali Rıza Bey'e R. 12 Ağustos 1335 (M. 12 Ağustos 1919) tarihli telgraf namenin cevabı olarak R. 1335 (M.1919) tarihli belediye seçimlerinin telgraf nameyi yollayanın yüceliğinden kuvvet bularak bozulmasıyla usul ve düzen için de yeniden yapılması ve liva idare meclisinin azaların seçilmesi hakkındaki şikayete etraflıca düşünerek haber verileceği belirtilmiştir.¹³⁵

R. 21 Eylül 1335 (M. 21 Eylül 1919) tarihinde İdare-i Umumiye-i Dahiliye Müdüriyeti Nazır Adıl Beyefendi'den Urfa Mutasarrıfı Ali Rıza Bey'e R. 13 Ağustos 1335(M. 13 Ağustos 1919) tarihli ve 596 numaralı belgenin cevabı olarak gönderilen yazıda Liva İdare Meclisi ve Belediye Meclisi azalıkları için yapılan yeni seçimlerde kanunlardaki koşulların imkanı doğrultusunda yerine getirilmesi zorunlu olduğu bildirilmiştir.¹³⁶

25 Terşrîn-i sâni 1335(M. 25 Kasım 1919) tarihinde Ali Rıza Bey, Belediye azasından Müslim Ahmet Bey, Mustafa Kamil Bey, Urfa Meclis-i İdare azasından Şeyh Muharrem Bey, Mehmet Şükrü Bey, Hüseyin Bey, Ömer Bey tarafından Dahiliye Nezaretine gönderilen yazıda Urfa belediye başkanının okur yazar olmadığı için 5aydır görevden alınmıştır. Yerine Vilâyet Belediye Kânununun 10. maddesi gereğince seçilmiş azaların birinin vekalet etmesi lazımken pek de bilinmeyen sebeplere dayanan bozukluğu kanıtlanmış ve tahrirat kalemi taslağını yapan Seyfettin Efendi vekalet uygun görülmüştür. Adı geçen başkan düşerek seçim işlerine istediğine oy kazandırmak fikrinde bulunduğu anlaşılması üzerine önceki gün toplanan mecliste mebusluk meselesinin önemi tartışılarak hiç olmazsa bu meselenin halledilmesi ve doğru yolda ilerlemesi kanun hükmünde korunması durumunda başkanlık vekaletinin azadan birine bırakması hakkında verilen karar makamına vazifesi takdim kılındığı halde dikkate alınmadığı için hakka

¹³⁴ BOA, DH.İ.UM.00012.1.00002.73.002.

¹³⁵ BOA, DH.İ.UM.00012.1.00002.68.002.

¹³⁶ BOA, DH.İ.UM.00012.1.00002.73.001.

aykırı ve vekil reisi tarafından iftiradan ibaret işaretler bulunduğu gerçek olarak duyulmuş ve belirtilen mebus seçim işlemlerinin bu yüzden sonraya bırakıldığı bilgi olarak verilmiştir.¹³⁷

R. 1 Kânûn-ı evvel 1335 (M. 1 Aralık 1919) tarihinde İdare-i Umumiye-i Dahiliye Müdüriyeti tarafından Nazır Damat Şerif Paşa'dan Urfa Mutasarrıflığına gönderilen telgraf Şeyh Muharrem ve diğerlerinin imzalarıyla Siverek'ten çekilen 415 numaralı telgraf namenin kopyasının kendine gönderilmesi durumu hakkında açıklamasıdır.¹³⁸

R. 3 Kânûn-ı evvel 1335 (M. 3 Aralık 1919) tarihinde Urfa Mutasarrıfı Ali Rıza Bey tarafından Dahiliye Nezaretine Şeyh Muharrem ve diğerlerinin imzalarıyla Siverek merkezinden bir telgraf çekilmemiş olduğu bildirilmiştir.¹³⁹

R. 7 Kânûn-ı sâni 1336 (M. 7 Ocak 1920) tarihinde İdare-i Umumiye-i Dahiliye Müdüriyeti Nazır Damat Şerif Paşa'dan Urfa Mutasarrıfı Ali Rıza Beye R. 18 Kânûn-ı evvel 1335 (M. 18 Aralık 1919) tarihinde Siverek'ten çekilen 415 numaralı telgraf namenin kopyası el altında biriktirilmiş olmakla birlikte eski bildirimle sebeple ihtiyacının hemen yerine getirilmesi istenmiştir.¹⁴⁰

Urfa'nın işgali yılların da Belediye Meclislerinin ve başkanlarının seçilmeleriyle ilgili arşiv kayıtlarına göre seçimlerin olağan üstü şartlarda yapıldığı anlaşılmaktadır. Seçimler sırasın da usulsüzlüklerin olduğu yine bu kayıtlardan anlaşılmaktadır.

Urfa'nın Fransız işgalinden kurtuluşunun sembol ismi olan Urfa Belediye Başkanı ve Müdafaayı Hukuk Cemiyeti Reisi Hacı Kamilzade Hacı Mustafa Efendi Urfa'nın kurtuluşunda önemli bir rol oynamıştır. Urfa

¹³⁷ BOA, DH.İ.UM.00019.10.00001.58.004.

¹³⁸ BOA, DH.İ.UM.00019.10.00001.58.003.

¹³⁹ BOA, DH.İ.UM.00019.10.00001.58.002.

¹⁴⁰ BOA, DH.İ.UM.00019.10.00001.58.001.

Mutasarrıfı Ali Rıza Bey de Urfa'nın kurtuluşu noktasında önemli görüşmeler gerçekleştirmiştir.¹⁴¹

Hacı Kamilzade Hacı Mustafa Efendi İngiliz işgalinin başlangıcında Nusret Bey tarafından oluşturulan Milis kuvvetlerin reisiydi. Daha sonra 12'ler ve 9 Şubat sabahı Urfa'ya giren Kuvay-ı Milliye'nin iase kurulunda yer aldı. Aynı zamanda Urfa Milli Mücadelesinin sivil lideri ve Kuvay-ı Milliye reisidir. İşgal sırasında Urfa Belediye Başkanı oldu. Mücadele devam ederken 4 Nisan 1920 tarihin de 1. Dönem BMM üyeliğine seçilmiş, 9 Ekim 1920'de devamsızlıktan dolayı istifa etmiştir. 5 Nisan 1925 tarihin de kendisine TBMM tarafından İstiklal Madalyası verilmiştir.¹⁴²

Edindiğimiz belgelerden anlaşılacağı üzere Urfa Belediye Başkanı Hacı Kamilzade Hacı Mustafa Efendi Urfa'nın işgal yılların da yani en zor dönemin de başkanlık yapmış ve işgalden kurtulmak için büyük çabalar harcamıştır.

2.4.URFA BELEDİYE MECLİSLERİ

2.4.1. Urfa Belediye Meclisi Azaları

1869 yılında Urfa Belediye Meclisi Azaları:

Ömer Efendi

Yusuf (Yosef) Hanna Efendi

Hacı Bekir Ağa

Yusuf Ağa

Toman Ağa

Rahmoni Ağa¹⁴³

1870 yılında Urfa Belediye Meclisi Azaları:

---

¹⁴¹ Müslüm Akalın, *Milli Mücadele'de Urfa*, 5. Basım,(Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Dairesi Başkanlığı Yayınları Tarih:1, Nisan-2016),5.

¹⁴² Müslüm Akalın, A.Cihat Kürkçüoğlu, *Urfa Milli Mücadele Albümü*,2. Baskı, (Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Dairesi Başkanlığı Yayınları, Mart-2016), 126.

¹⁴³ Halep Vilayet Salnamesi, H.1286(M.1869), Defa3: 57.

Ömer Ağa

Yusuf (Yosef) Hanna Efendi

Hacı Bekir Ağa

Yusuf Ağa

Toman Ağa

Rahmoni Ağa¹⁴⁴

1869-1870 yılları arası Urfa Belediye Meclisi üyeleri Halep Salname kayıtlarından edindiğimiz bilgiye göre değişiklik göstermemiştir. 3 Müslüman 3 gayrimüslim olmak üzere toplam da 6 üyeden oluşmaktadır. Burada dikkat çeken nokta gayrimüslim nüfus Müslüman nüfustan Müslüman nüfustan çok az olmasına rağmen üye sayısının eşit olmasıdır.

1871-1872 yılları arası da Urfa Belediye Meclisi Azaları:

Halil Şevki Efendi

Derviş Osman Efendi

Mustafa Lami Efendi

Hacı Bekir Ağa

Yusuf Ağa

Toman Ağa¹⁴⁵

1873 yılında Urfa Belediye Meclisi Azaları:

Halil Şevki Efendi

Osman Efendi

Mustafa Lami Efendi

Hacı Bekir Ağa

Yusuf Ağa

Toman Efendi¹⁴⁶

---

¹⁴⁴ Halep Vilayet Salnamesi, H.1287(M.1870), Defa4: 50.

¹⁴⁵ Halep Vilayet Salnamesi, H.1288(M.1871-1872), Defa5: 50.

1871-1873 yılları arası Urfa Belediye Meclisi üyeleri yine 6 kişiden meydana geliyordu. Ancak gayrimüslim sayısı 2' ye düşmüştü. Bazı azalarda değişiklikler meydana gelmişken bazı azalar görevlerine devam etmişti.

1874 yılında Urfa Belediye Meclisi Azaları:

Halil Avni Efendi

Derviş Efendi

Mustafa Ağa¹⁴⁷

1874 Halep salname kayıtlarına göre 3 üye görülmektedir. Buradan anlaşılacağı üzere üye sayısı 6'dan 3'e düşmüştür.

1878 yılında Urfa Belediye Meclisi Azaları:

Hacı Halil Ağa

Karabet Efendi

Mustafa Ağa

Hacı Bekir Ağa

Minüfer Efendi

Aruş Efendi¹⁴⁸

1878 yılı Halep Salname kayıtlarına göre üye sayısı tekrardan 6'ya çıkmıştır. 1874 kayıtlarına göre Mustafa Ağa dışında diğer üyelerin tamamında değişiklikler meydana gelmiştir.

1879-1881 yılları arası da Urfa Belediye Meclisi Azaları:

Mehmet Ağa

Haydar Ağa

Hacı Şerif Ağa

Hacı Abdurrahman Ağa

---

¹⁴⁶ Halep Vilayet Salnamesi, H.1289(M.1873), Defa6: 50.

¹⁴⁷ Halep Vilayet Salnamesi, H.1290(M.1874), Defa7: 62.

¹⁴⁸ Halep Vilayet Salnamesi, H.1295(M.1878), Defa10: 95.

Haçir Ağa

Avanis Ağa

Şevki Ağa

Ohan Ağa¹⁴⁹

1879-1881 Belediye meclisi üyelerinin sayısında değişiklik görülmüştür. Halep Salname kayıtlarına göre 6'dan 8 üyeye çıkarılmıştır.

1882-1883 yılları arasında da Urfa Belediye Meclisi Azaları:

Mehmet Ağa

Haydar Ağa

Hacı Şerif Ağa

Beyazıt Bey

Haçir Ağa

Vanis Ağa

Minüfer Ağa

Ohan Ağa

Yakup Ağa¹⁵⁰

1882-1883 yıllarında Halep Salname kayıtlarına göre üye sayısında yine değişiklik meydana gelmiştir. Üye sayısı daha önceki dönemde 8 iken bu yıllar arasında 9'a çıkmıştır. Ayrıca bu üyelerin 5'i Müslüman 4'ü gayrimüslimlerden oluşmaktaydı.

1884-1885 yılları arasında da Urfa Belediye Meclisi Azaları:

Hacı Şerif Ağa

Esat Bey

Mehmet Efendi

Haçir Ağa

¹⁴⁹ Halep Vilayet Salnamesi, H.1297(M.1879-1881), Defa12: 90.

¹⁵⁰ Halep Vilayet Salnamesi, H.1300(M.1882-1883), Defa13: 101.

Abdülkadir Ağa

Yakup Efendi

Ahmet Bey

Aroş Efendi

İlyas Efendi

Markar Ağa¹⁵¹

1884-1885 yılları arasında Halep Salnamelerinden edindiğimiz bilgiye göre belediye meclisi üye sayısı 10 kişiye çıkmıştır. Bunların içinden 4 tanesi gayrimüslimdir.

1886 yılında Urfa Belediye Meclisi Azaları:

Hacı Şerif Ağa

Esat Bey

Ahmet Bey

Abdülkadir Ağa

Yakup Efendi

Haçir Ağa

Aroş Efendi

Markar Ağa¹⁵²

1886 yılı Halep Salname kayıtlarına göre üye sayısı 10'dan 8'e düşmüştür. Daha önceki iki dönemde ki birçok üye isminin devam ettiği görülmektedir.

1887-1888 yılları arasında Urfa Belediye Meclisi Azaları:

Mehmet Ağa

Saadettin Ağa

Selim Efendi

¹⁵¹ Halep Vilayet Salnamesi, H.1302(M.1884-1885), Defa14: 185.

¹⁵² Halep Vilayet Salnamesi, H.1303(M.1886), Defa15: 204.

Şeyh Müslüm Efendi

Ohanis Efendi

Parsun Ağa¹⁵³

1887-1888 yılları arasında Halep Salname kayıtlarına göre 6 üyeye düşmüştür. Bu kayıtlardan anlaşılacağı üzere 2 üye gayrimüslim 4 üye Müslüman'dır. Daha önceki dönemde ki üyelerin tamamında değişiklik olmuştur.

1888-1889 yılları arasında Urfa Belediye Meclisi Azaları:

Ahmet Bey

Esat Bey

Kadir Ağa

Yakup Efendi

Haçir Ağa

Markar Ağa

İlyas Efendi¹⁵⁴

1888-1889 yılları arasında Halep Salname kayıtlarına göre üye sayısı 7'ye yükselmiştir. Bu kayıtlardan anlaşılacağı üzere bir önceki dönem ki hiçbir üye aynı kalmamıştır.

1890 yılında Urfa Belediye Meclisi Azaları:

Ahmet Bey

Şerif Ağa

Esat Bey

Kadri Ağa

Haçir Ağa

Aruş Efendi

¹⁵³ Halep Vilayet Salnamesi, H.1305(M.1887-1888), Defa16: 197.

¹⁵⁴ Halep Vilayet Salnamesi, H.1306(M.1888-1889), Defa17: 200.

İlyas Efendi

Markar Ağa¹⁵⁵

1890 Halep Salname kayıtlarına göre belediye meclisi 8 üyeden oluşuyordu. Bu kayıtlardan anlaşılacağı üzere 5 üye Müslüman 3 üye gayrimüslimdir.

1891 yılında Urfa Belediye Meclisi Azaları:

Hacı Ahmet Bey

Esat Bey

Şerif Ağa

Hacı Mehmet Ağa

Aruş Ağa

İlyas Efendi

Markar Efendi¹⁵⁶

1891 Halep Salname kayıtlarına göre belediye meclisi 7 üyeden oluşuyordu. Bu kayıtlardan anlaşılacağı üzere 5 üye Müslüman 2 üye gayrimüslimdir. Bir önceki dönemde ki azalardan Kadri Ağa ve Haçir Ağa'nın gittiği anlaşılmaktadır.

1892 yılında Urfa Belediye Meclisi Azaları:

Hacı Ahmet Bey

Esat Bey

Şerif Ağa

Hacı Mehmet Ağa

Aruş Ağa

İlyas Efendi

Markar Efendi¹⁵⁷

---

¹⁵⁵ Halep Vilayet Salnamesi, H.1307(M.1890), Defa18: 171.

¹⁵⁶ Halep Vilayet Salnamesi, H.1308(M.1891), Defa19: 158.

1892 yılında ki Halep Salname kayıtlarına göre üye sayısının da ve kişiler de herhangi bir değişiklik meydana gelmemiştir.

1893 yılında Urfa Belediye Meclisi Azaları:

Hacı Ahmet Bey

Esat Bey

Hacı Şerif Ağa

Hacı Ahmet Ağa

Aruş Ağa

İlyas Efendi

Markar Ağa¹⁵⁸

1893 yılında ki belediye meclisi kayıtlarının da üye sayısı aynı kalmış olmakla birlikte 7 üyeden oluştuğu görülmektedir. Tek bir kişide değişiklik meydana gelmiştir. Hacı Mehmet Ağa yerine Hacı Ahmet Ağa gelmiştir.

1894-1895 yılları arasında Urfa Belediye Meclisi Azaları:

Esat Efendi

Bakir Efendi

Ahmet Efendi

Mehmet Ağa

Hacı Bakır Ağa

Karabet Efendi

İlyas Efendi¹⁵⁹

1894-1895 yılları arasında Halep Salname kayıtlarına göre belediye meclisi 7 azadan oluşmaktaydı. Bu kayıtlara göre çoğunu Müslüman üyenin oluşturduğu görülmekle beraber bir önceki dönemin üyeleri de değişiklik göstermiştir.

---

¹⁵⁷ Halep Vilayet Salnamesi, H.1309(M.1892), Defa20: 158.

¹⁵⁸ Halep Vilayet Salnamesi, H.1310(M.1893), Defa21: 247.

¹⁵⁹ Halep Vilayet Salnamesi, H.1312(M.1894-1895), Defa22: 292.

1896 yılında Urfa Belediye Meclisi Azaları:

Ahmet Bey

Mirkar Efendi

Rafi Efendi

Hacı Mehmet Ağa

Hacı Müslüm Ağa

İlyas Efendi

Uruş Efendi

Turus Efendi ¹⁶⁰

1896 yılın da ki Halep Salname kayıtlarına göre belediye meclisi 8 üyeden oluşmaktaydı. Bu kayıtlara göre gayrimüslim üye sayısında artış görülmektedir.

1897 yılında Urfa Belediye Meclisi Azaları:

Ahmet Efendi

Hacı Şerif Ağa

Rafi Efendi

Hacı Mehmet Ağa

Hacı Müslüm Ağa

İlyas Efendi¹⁶¹

1897 yılı Halep Salname kayıtlarına göre belediye meclisi üye sayısının da düşme meydana gelmiştir. Bu kayıtlardan anlaşılacağı üzere 8 üyeden 6 üyeye düşmüştür. Üyelerin çoğunluğunu ise Müslümanlar oluşturmaktadır.

1898 yılında Urfa Belediye Meclisi Azaları:

Ahmet Efendi

Hacı Şerif Ağa

¹⁶⁰ Halep Vilayet Salnamesi, H.1313(M.1896), Defa23: 278.

¹⁶¹ Halep Vilayet Salnamesi, H.1314(M.1897), Defa24: 263.

Halil Ağa

Hacı Müslüm Ağa

Hacı Bakır Ağa

Mustafa Hakkı Efendi

Serkis Ağa¹⁶²

1898 yılında ki kayıtlarda üye sayısı 7 kişiden meydana gelmiştir. Bu kayıtlara göre yine çoğunluğu Müslüman üye oluşturmaktadır. Bir önceki döneme göre yeni üye isimleri görülmektedir.

1899 yılında Urfa Belediye Meclisi Azaları:

Esat Efendi

Bakir Efendi

Ahmet Efendi

Mehmet Ağa

Hacı Bakır Ağa

Karabet Efendi

İlyas Efendi¹⁶³

1899 yılının da ki Halep Salname kayıtlarına göre 7 kişilik üye sayısında bir artma ya da azalma meydana gelmemiştir. Ama kayıtlara göre bir önceki belediye meclisi üyelerinden kimse kalmamış tamamın da değişiklik meydana gelmiştir.

1900 yılında Urfa Belediye Meclisi Azaları:

Reis Esat Efendi

Bakir Efendi

Ahmet Efendi

Mehmet Ağa

---

¹⁶² Halep Vilayet Salnamesi, H.1315(M.1898), Defa25: 267.

¹⁶³ Halep Vilayet Salnamesi, H.1316(M.1899), Defa26: 292.

Hacı Bakır Ağa

Karabet Efendi

İlyas Efendi¹⁶⁴

1900 yılının da ki Halep Salname kayıtlarına göre 7 kişilik üye sayısında herhangi bir değişiklik meydana gelmemiştir. Edindiğimiz kayıtlara göre üyelere de bir değişiklik olmamıştır. Belediye meclisinin çoğunluğu bu yılda da Müslüman üyeler oluşturmaktadır.

1901 yılında Urfa Belediye Meclisi Azaları:

Esat Efendi

Bekir Efendi

Hacı Bakır Ağa

Ahmet Efendi

Hacı Mehmet Ağa

Karabet Efendi

İlyas Efendi¹⁶⁵

1901 yılının da ki Halep Salname kayıtlarına göre 7 kişilik üye sayısında herhangi bir değişiklik olmamıştır. Kayıtlara göre üye isimlerinde de bir değişiklik olmamıştır. Belediye meclisinin çoğunluğu bu yılda da Müslüman üyeler oluşturmaktadır.

1902 yılında Urfa Belediye Meclisi Azaları:

Esat Efendi

Ömer Edip Efendi

Bekir Efendi

Ahmet Efendi

Faik Bey

¹⁶⁴ Halep Vilayet Salnamesi, H.1317(M.1899-1900), Defa27: 283.

¹⁶⁵ Halep Vilayet Salnamesi, H.1318(M.1900-1901), Defa28: 314.

Karabet Efendi

Agop Efendi¹⁶⁶

1902 yılının da ki Halep Salname kayıtlarına göre belediye meclisi 7 kişiden oluşmaktadır. Kayıtlara göre üyelere bazılarının da değişiklik olduğu görülmektedir. Belediye meclisinin çoğunluğu bu yılda da Müslüman üyeler oluşturmaktadır. 5 Müslüman 2 gayrimüslim üyeden oluşmaktadır.

1903 yılında Urfa Belediye Meclisi Azaları:

Hacı Bedi Efendi (H. 27 Ramazan 1320)(M. 28 Aralık 1902)

Hacı Halil Efendi

Şefik Efendi

Faik Bey

Hacı Mehmet Ağa

Agop Ağa

Arslan Efendi¹⁶⁷

1903 yılının da ki Halep Salname kayıtlarına göre belediye meclisi 7 kişiden oluşmaktadır. Kayıtlara göre üyelerin çoğunluğunun da değişiklik olduğu görülmektedir. Belediye meclisinin çoğunluğu bu yılda da Müslüman üyelerden oluşmaktadır. 6 Müslüman 1 gayrimüslim üyeden oluşmaktadır.

1904-1905 yılları arasında da Urfa Belediye Meclisi Azaları:

Hacı Halil Efendi

Faik Bey

Şefik Efendi

Hacı Mehmet Ağa

Agop Efendi

Arslan Efendi¹⁶⁸

¹⁶⁶ Halep Vilayet Salnamesi, H.1320(M.1902), Defa30: 325.

¹⁶⁷ Halep Vilayet Salnamesi, H.1321(M.1903), Defa31: 385.

1904-1905 yılları arasındaki salname kayıtlarına göre üye sayısı 6'ya düşmüştür. Kayıtlara göre bir önceki dönem de üyeler arasında bulunan Hacı Bedi Efendi bu dönem de üyeler arasında görülmemektedir.

1908-1909 yılları arasında da Urfa Belediye Meclisi Azaları:

Halil Ağa

Tavit Ağa

Bakır Hilmi Efendi

Ahmet Efendi

Hacı Müslüm Ağa

Vanis Ağa

Bekir Efendi

Mahmut Efendi

Hacı Ahmet Efendi

Salahyan Agop Ağa¹⁶⁹

1908-1909 yılları arasındaki Halep salname kayıtlarına göre üye sayısı 10 kişiye yükselmiştir. Belediye meclisi üye sayısının kayıtlarımıza göre en fazla olduğu yıldır. Kayıtlara göre 10 üyeden 7'si Müslüman 3'ü gayrimüslimden oluşmaktadır.

Yukarıda ki Halep Salname kayıtlarından anlaşılacağı üzere Urfa Belediye Meclisi kurulduğu 1869 yılından itibaren üyeleri değişkenlik göstermiştir. Kayıtlara göre 3 üye ile 10 üye arasında değişmektedir. Üye sayısının bazen arttığı bazen de azaldığı görülmektedir.

Azaların seçimi hususunda H. 4 Cemaziyelevvel 1331 (M.11 Nisan 1913) tarihin de Urfa Mutasarrıf vekili Nazmi Bey tarafından Bâb-ı Âli'nin Dahiliye Nezareti'nin Şifre Kalemine gönderilen belgede Urfa kasabasının seçilmiş belediye azalarının 9 kişiden oluştuğunu bunlardan 5'i İslam 4'nün

¹⁶⁸ Halep Vilayet Salnamesi, H.1322(M.1904-1905), Defa32: 387.

¹⁶⁹ Halep Vilayet Salnamesi, H.1326(M.1908-1909), Defa35: 398.

Ermeni olduğu belirtilmiştir. Kasabanın İslam nüfusunun 21100 ve Ermenilerin nüfusunun 10900 olduğuna göre 2 Ermeni aza bulunması gerekirken daha fazla olmasının dikkate alınmamış olması İslam hukukunun zarar görmesine sebep olduğu belirtilmiştir. Belediye Nizamnamesi'ne bağlı olarak tayinin ölçüsünün azaların seçilerek tayin edileceği belirtilmiş ise de İslam ahalisinin seçimde ki hukuku anlama ve icra edecek kadar düşünceleri birleştirememeleri yüzünden memleketin büyük zararlara uğradığı bildirilmiştir. Bu sebeple azanın nüfuslara bağlı olarak seçilmesine müsaade edilmesi istenmiştir.¹⁷⁰

Başbakanlık Osmanlı Arşivinden edindiğimiz yukarıda ki belgeden anlaşılacağı üzere 1913 yılın da Urfa Mutasarrıf vekili Nazmi Bey Dahiliye Nezaretine gönderdiği bir dilekçe de gayrimüslim üyelerin sayısı 2 olması gerekirken 4 olmasının nizama aykırı olduğunu ve bu durumun değiştirilmesi gerektiğini bildirmiştir.

2.4.2.Katipler ve Sandık Eminleri:

1869: Katip Abdülmecit Efendi

Sandık Emni Abdülvehhap Efendi¹⁷¹

1870: Katip Abdülhamit Efendi

Sandık Emni Abdülvehhap Efendi¹⁷²

1869-1870 yılları arasındaki kayıtlara göre sandık emni görevinde değişiklik

Olmamak ile beraber katiplik görevini yürüten kişilerin değiştiği görülmektedir.

1871-1872: Katip Mahmut Efendi¹⁷³

1873: Katip Mahmut Efendi¹⁷⁴

¹⁷⁰ BOA, DH.UMVM.00130.00065.001.

¹⁷¹ Halep Vilayet Salnamesi, H.1286(M.1869), Defa3: 57.

¹⁷² Halep Vilayet Salnamesi, H.1287(M.1870), Defa4: 50.

¹⁷³ Halep Vilayet Salnamesi, H.1288(M.1871-1872), Defa5: 50.

1874: Katip Hafız Mahmut Efendi¹⁷⁵

1871-1874 yılları arasında ki Halep Salname kayıtlarına göre katiplik görevini Mahmut Efendi 3 yıl yürütmüştür.

1878:Katip ve Sandık Emni Abdülvehhap Efendi¹⁷⁶

1879-1881:Katip Abdülvehhap Efendi¹⁷⁷

1882-1883:Katip Abdülvehhap Efendi

Sandık Emni Halil Efendi¹⁷⁸

1878-1883 yılları arasın da ki kayıtlardan anlaşılacağı üzere Abdülvehhap Efendi 1878 yılında hem katiplik hem de sandık emniği görevini yapmıştır. 1879-1883 yılları arasında da katiplik görevine devam etmiştir. Bu kayıtlardan anlaşıldığı üzere 1882-1883 yılları arasında sandık emniği görevini Halil Efendi yürütmüştür.

1884-1885:Katip Bekir Efendi

Sandık Emni Hakkı Efendi¹⁷⁹

Halep Salname kayıtlarından edindiğimiz bilgiye görekatip ve sandık emniğini yürüten kişiler bir önceki döneme göre değişiklik göstermiştir.

1886:Katip Faik Efendi

Sandık Emni Hacı Efendi¹⁸⁰

1886 yılı kayıtlarına göre de katip ve sandık emniği görevini yürüten kişiler bir önceki dönemle değişiklik göstermiştir.

1887-1888:Katip Rıza Bey

Sandık Emni Ahmet Efendi¹⁸¹

1888-1889:Katip Ahmet Efendi

---

¹⁷⁴ Halep Vilayet Salnamesi, H.1289(M.1873), Defa6: 50.

¹⁷⁵ Halep Vilayet Salnamesi, H.1290(M.1874), Defa7: 62.

¹⁷⁶ Halep Vilayet Salnamesi, H.1295(M.1878), Defa10: 95.

¹⁷⁷ Halep Vilayet Salnamesi, H.1297(M.1879-1881), Defa12: 90.

¹⁷⁸ Halep Vilayet Salnamesi, H.1300(M.1882-1883), Defa13: 101.

¹⁷⁹ Halep Vilayet Salnamesi, H.1302(M.1884-1885), Defa14: 185.

¹⁸⁰ Halep Vilayet Salnamesi,H.1303(M.1886), Defa15: 204.

¹⁸¹ Halep Vilayet Salnamesi,H.1305(M.1887-1888), Defa16: 197.

Sandık Emini Sait Efendi¹⁸²

1887-1889 yılları arasındaki Halep Salname kayıtlarına göre her dönem katip ve sandık eminleri değişiklik göstermiştir.

1891: Katip Ahmet Efendi

Sandık Emini Adurrahman Efendi¹⁸³

1892: Sandık Emini Abdurrahman Efendi

Katip Ahmet Efendi¹⁸⁴

1893:Katip Ahmet Efendi

Sandık Emini Abdurrahman Efendi¹⁸⁵

1891-1893 yılları arasındaki 3 dönemlik Halep Salname kayıtlarına göre Katiplik görevini Ahmet Efendi, Sandık Eminliği görevini Adurrahman Efendi yürütmüştür.

1894-1895:Katip Abdülvehhap Efendi

Sandık Emini Nuri Efendi¹⁸⁶

1894-1895 yılları arasında ki kayıtlara göre katip ve sandık emini bir önceki dönem ki kayıtlara göre değişiklik göstermiştir.

1896:Katip Kadri Efendi

Sandık Emini Karabet Efendi¹⁸⁷

1897:Katip Kadri Efendi

Sandık Emini Abdülvehhab Efendi¹⁸⁸

1898:Katip Kadri Efendi

Sandık Emini Abdülvehhab Efendi¹⁸⁹

---

¹⁸² Halep Vilayet Salnamesi, H.1306(M.1888-1889), Defa17: 200.

¹⁸³ Halep Vilayet Salnamesi,H.1308(M.1891), Defa19: 158.

¹⁸⁴ Halep Vilayet Salnamesi, H.1309(M.1892), Defa20: 158.

¹⁸⁵ Halep Vilayet Salnamesi, H.1310(M.1893), Defa21: 247.

¹⁸⁶ Halep Vilayet Salnamesi, H.1312(M.1894-1895), Defa22: 292.

¹⁸⁷ Halep Vilayet Salnamesi, H.1313(M.1896), Defa23: 278.

¹⁸⁸ Halep Vilayet Salnamesi, H.1314(M.1897), Defa24: 263.

¹⁸⁹ Halep Vilayet Salnamesi, H.1315(M.1898), Defa25: 267.

1899:Katip Abdülvehhap Efendi

Sandık Emni Nuri Efendi¹⁹⁰

1900:Katip Abdülvehhap Efendi

Sandık Emni Nuri Efendi¹⁹¹

1901:Başkatip Abdülvehhap Efendi

Sandık Emni Halil Efendi¹⁹²

1902:Katip HacıAbdülvehhap Efendi

Sandık Emni Mahmut Efendi¹⁹³

1903:Katip Hacı Abdülvehhap Efendi

Sandık Emni Mahmut Efendi¹⁹⁴

1896-1903 yılları arasında ki Halep Vilayeti Salname kayıtlarına göre katiplik görevini 3 dönem Katip Kadri Efendi yürütmüştür. Daha sonra katiplik görevine daha önceki 2 dönemde sadık emni olan Abdülvehhap Efendi yürütmüştür. Bu kayıtlara göre sandık emniliği görevini 1896 yılında Karabet Efendi yürütürken sonraki iki dönem Abdülvehhap Efendi yürütmüştür. 1899-1900 yıllarında Nuri Efendi, 1901 yılında Halil Efendi, 1902-1903 yılları arasında ise Mahmut Efendi sandık emniliği görevini yerine getirmiştir.

1904-1905:Sandık Emni Hüseyin Efendi¹⁹⁵

1908-1909:Katip Yusuf Efendi

Sandık Emni Mustafa Bey¹⁹⁶

1904-1909 yılları arasında ki kayıtlara göre sandık emniliği ve katiplik görevlerinde değişiklikler meydana gelmiştir.

---

¹⁹⁰ Halep Vilayet Salnamesi, H.1316(M.1899), Defa26: 292.

¹⁹¹ Halep Vilayet Salnamesi, H.1317(M.1899-1900), Defa27: 283.

¹⁹² Halep Vilayet Salnamesi, H.1318(M.1900-1901), Defa28: 314.

¹⁹³ Halep Vilayet Salnamesi, H.1320(M.1902), Defa30: 325.

¹⁹⁴Halep Vilayet Salnamesi, H.1321(M.1903), Defa31: 385.

¹⁹⁵ Halep Vilayet Salnamesi, H.1322(M.1904-1905), Defa32: 387.

¹⁹⁶ Halep Vilayet Salnamesi,H.1326(M.1908-1909), Defa35: 398.

2.5.URFA BELEDİYESİNİN GÖREVLERİ

2.5.1.Temizlik ve Aydınlatma Hizmetleri

1902: Aydınlatma ve Yapı Memuru Ali Efendi

Aydınlatma Katibi Molla Mustafa Bey

Lağım ve İniye İnşası Katibi Mustafa Bey¹⁹⁷

1902 Halep Vilayet Salnamelerinde ilk defa temizlik, aydınlatma ve lağım hizmetleri görülmektedir.

1903: Aydınlatma ve Temizlik Memuru Ali Efendi

Aydınlatma Katibi Molla Mustafa Bey¹⁹⁸

1903Halep Vilayet Salnamelerinde temizlik hizmetlerinde 1902 yılı kayıtlarından farklılık göstermemiştir. Yalnızca lağım hizmetleri bu kayıtlarda görülmemektedir.

R. 18 Kânûn-ı sâni1320 (M. 31 Ocak 1905) Sadaret makamına gönderilen bir yazıda temizlik noktasında gayreti görülen Urfa belediye müfettişi Hafız Efendi'nin 5. rütbeden Mecidi Nişanıyla ödüllendirilmesi hakkında Halep vilayetinden gelen mektup içinde bildirilmiştir. Gerekenin yapılması rica edilmiştir.¹⁹⁹

Başbakanlık Osmanlı Arşivinden edindiğimiz yukarıda ki belgede 1905 yılında Urfa belediye müfettişi Hafız Efendi'nin temizlik noktasında çabasından dolayı ödüllendirilmesi istenmiştir.

2.5.2.Sağlık Hizmetleri

1869:Memleket Tabibi Hüseyin Efendi²⁰⁰

1870:Memleket Tabibi Hüseyin Efendi²⁰¹

1871-1872:Memleket Tabibi Hüseyin Efendi²⁰²

¹⁹⁷ Halep Vilayet Salnamesi, H.1320(M.1902), Defa30: 325.

¹⁹⁸ Halep Vilayet Salnamesi, H.1321(M.1903), Defa31: 385.

¹⁹⁹ BOA, DH.MKT.00929.00092.001.

²⁰⁰ Halep Vilayet Salnamesi, H.1286(M.1869), Defa3: 57.

²⁰¹ Halep Vilayet Salnamesi, H.1287(M.1870), Defa4: 50.

1873:Memleket Tabibi Hüseyin Efendi²⁰³

1874:Memleket Tabibi Hüseyin Efendi²⁰⁴

1869-1874 yılları arasında ki Halep Salname kayıtlarına göre Memleket Tabibi Hüseyin Efendi 5 yıl görev yaptığı anlaşılmaktadır.

1879-1881:Tabip(?)²⁰⁵

Halep Salname kayıtlarından anladığımız kadarıyla ya bu yıllar arasında tabip yoktur ya da tam olarak ismi bilinmemektedir.

1884-1885:Tabip Cemal Efendi²⁰⁶

1886:Tabip Cemal Efendi²⁰⁷

1884-1886 yılları arasında salname kayıtlarına göre tabiplik görevini Cemal Efendi 2 yıl sürdürmüştür.

1888-1889:Tabip Yusuf Efendi²⁰⁸

1890:Tabip Kostaki Efendi²⁰⁹

Halep Salname kayıtlarından anlaşılacağı üzere ilk defa tabiplik görevini bir gayrimüslim yapmıştır.

1894-1895:Tabip Kohin Salvator Efendi

Eczacı (boş)²¹⁰

Halep Salname kayıtlarına göre bu yıllar aralığında tabip gayrimüslimdir. Yine kayıtlardan anlaşılacağı üzere ilk defa eczacılık hizmetinden bahsedilmiş fakat isim verilmemiştir. Muhtemelen isim tam olarak bilinmemektedir.

1896: Tabip Osib Efendi²¹¹

---

²⁰² Halep Vilayet Salnamesi, H.1288(M.1871-1872), Defa5: 50.

²⁰³ Halep Vilayet Salnamesi, H.1289(M.1873), Defa6: 50.

²⁰⁴ Halep Vilayet Salnamesi, H.1290(M.1874), Defa7: 62.

²⁰⁵ Halep Vilayet Salnamesi, H.1297(M.1879-1881), Defa12: 90.

²⁰⁶ Halep Vilayet Salnamesi, H.1302(M.1884-1885), Defa14: 185.

²⁰⁷ Halep Vilayet Salnamesi, H.1303(M.1886), Defa15: 204.

²⁰⁸ Halep Vilayet Salnamesi, H.1306(M.1888-1889), Defa17: 200.

²⁰⁹ Halep Vilayet Salnamesi, H.1307(M.1890), Defa18: 171.

²¹⁰ Halep Vilayet Salnamesi, H.1312(M.1894-1895), Defa22: 292.

1897: Tabip Osib Efendi

Eczacı Vekili Agop Efendi²¹²

1898: Tabip Osib Efendi

Eczacı Erman Efendi²¹³

1896-1898 yılları arasında Halep Salnamesi kayıtlarına göre tabiplik görevini Osib Efendi 2 yıl sürdürmüştür. Bu yıllar arasında ilk defa eczacılık hizmetindeki kişinin ismi görülmektedir. 1897 yılında eczacılık görevini Agop Efendi, 1898 yılın da ise Erman Efendi'nin yürüttüğü görülmektedir.

1899: Tabip Kohin Salvator Efendi

Eczacı (boş)²¹⁴

1900: Tabip Kohin Salvator Efendi

Eczacı (boş)²¹⁵

1901: Tabip Kohin Salvator Efendi

Eczacı Moğomon Efendi²¹⁶

1899-1901 yılları arasında ki Halep Salnamesi kayıtlarına göre tabiplik görevini Kohin Salvator Efendi 3 dönem sürdürmüştür. 1899 ve 1900 yılında eczacılık hizmetin de isim görülmemektedir. Muhtemelen ya eczacı yoktur ya da ismi bilinmemektedir.

1902: Tabip Hüsnü Nimetullah Efendi²¹⁷

1903: Tabip Hüsnü Efendi

Ebe Suat Hanım

Aşı Memuru Akif Efendi²¹⁸

---

²¹¹ Halep Vilayet Salnamesi, H.1313(M.1896), Defa23: 278.

²¹² Halep Vilayet Salnamesi, H.1314(M.1897), Defa24: 263.

²¹³ Halep Vilayet Salnamesi, H.1315(M.1898), Defa25: 267.

²¹⁴ Halep Vilayet Salnamesi,H.1316(M.1899), Defa26: 292.

²¹⁵ Halep Vilayet Salnamesi, H.1317(M.1899-1900), Defa27: 283.

²¹⁶ Halep Vilayet Salnamesi, H.1318(M.1900-1901), Defa28: 314.

²¹⁷ Halep Vilayet Salnamesi, H.1320(M.1902), Defa30: 325.

²¹⁸ Halep Vilayet Salnamesi, H.1321(M.1903), Defa31: 385.

1902-1903 yılları arasındaki kayıtlara göre tabiplik görevini Hüsnü Efendi yürütmüştür. Yine bu kayıtlar incelendiğinde ilk defa ebe ve aşı memuruna rastlanmaktadır. Ebelik görevini Suat Hanım, Aşı Memurluğu görevini ise Akif Efendi yürütmektedir.

1904-1905:Tabip Galip Bey

Aşı Memuru Akif Efendi

Ebe Suat Hanım²¹⁹

1904-1905 Halep Salname kayıtlarına göre tabiplik görevini Galip Bey yürütürken bir önceki dönemde ki aşı memuru ve ebelik görevindeki kişilerde değişiklik olmamıştır.

1908-1909:Doktor Abbas Hilmi Efendi

Aşı Memuru İhsan Efendi

Ebe Ayşe Hanım²²⁰

Halep salnamelerinden edindiğimiz son kayıtlarda yine doktor, aşı memuru ve ebe görülmektedir.

R. 24 Kânûn-ı sâni 1334 (M. 24 Ocak 1918) tarihin de Nazır Vekili olan Sıhhiye Müdürü Umumi Vekili Doktor Adnan tarafından Dahiliye Nezareti Vekaletine gönderilen bir yazıda Urfa Belediyesi'ne ait sağlığı koruma Sağlık İşleri Müfettişi Enver Bey tarafından düzenlenip hızlıca görüşlerin bildirilmesi sebebiyle Urfa Mutasarrıflığı'na R. 6 Kânûn-ı sâni 1334 (M. 6 Ocak 1918) tarihinde sunulan tasarinin denetlenmesi ve kabul edilmesi adı geçen müfettişe gelen telgraf nameden anlaşılmıştır. Bugün müfettiş Enver Bey zora yönelik hareket etmiş olmakla beraber tüzük hükümlerine bakılarak araştırılan tasarı görüşler ilave edilerek Sağlık İşleri Müfettişi Umumiliği'ne gönderilme hususunun Urfa Mutasarrıflığı'na taşınması istenilmiştir.²²¹

²¹⁹ Halep Vilayet Salnamesi, H.1322(M.1904-1905), Defa32: 387.

²²⁰ Halep Vilayet Salnamesi, H.1326(M.1908-1909), Defa35: 398.

²²¹ BOA, DH.İ.UM.00019.1.00001.6.002.

Vilayet merkezin hususi idareye ait 14 hasta koğuşlu 100 yatak içine almaya müsait, ayrıca eczane, idare ambar, muayene, tabiplerin odaları ve ameliyathane, pansuman, bakteriyoloji, laboratuvar, mutfak ve hademe dairelerini içine alan iki katlı hastane varken faaliyete bulunması askeriye'nin tahtı işgal etmesindedir. Yalnız muhtaç olan hastalardan yüzde beşi hastaneye kabul edilmiştir. Vilayet merkezin de belediye eczanesi ve hususi şifa eczanesi olmak üzeri 2 tene eczane bulunmaktadır. H. 1340 (M.1921) tarihin de Birecik ve Suruç kazaların da beşer yataklı bir dispanser bulunmaktaydı ve bu dispanserlerden Suruç da ki hükümet tabibinin henüz tayin edilememesinden dolayı faaliyete girememiş fakat Birecik de ki faaliyete başlamıştır.²²²

2.5.3. Teknik Hizmetleri

1894-1895: Mühendis Fuat Efendi²²³

İlk mühendislik kayıtlarına 1894 yılında Halep Salname kayıtların da rastlanmıştır. Daha sonra düzenli olarak mühendislerin göreve geldiği görülmektedir.

1896:Liva Mühendisi (boş)

Yapı Katibi (boş)²²⁴

1896 yılı Halep salnamesi kayıtlarına göre mühendis ve katip görev olarak gösterilmiş fakat isimleri verilmemiştir. Ya bu görevler de kimse bulunmamış ya da isimleri tam olarak bilinmemektedir.

1899:Mühendis Fuat Efendi²²⁵

1900:Mühendis Fuat Efendi²²⁶

---

²²²Prof.Dr Mesut Elibüyük, Yrd.Doç.Dr. Abdulkadir Güzel, *Türkiye'nin Sıhhi-İçtimai Coğrafyası Urfa Vilayeti*, 1. Basım, (Ankara:Şanlıurfa Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Müdürlüğü Yayınları Coğrafya:1, Aralık 2010), 75-76.

²²³ Halep Vilayet Salnamesi, H.1312(M.1894-1895), Defa22: 292.

²²⁴ Halep Vilayet Salnamesi, H.1313(M.1896), Defa23: 278.

²²⁵ Halep Vilayet Salnamesi, H.1316(M.1899), Defa26: 292.

²²⁶ Halep Vilayet Salnamesi, H.1317(M.1899-1900), Defa27: 283.

Halep Vilayeti Salname kayıtlarına göre 2 dönem Fuat Efendi mühendislik görevinde bulunmuştur.

1901:Mühendis Todoraki Efendi²²⁷

1902:Mühendis Buduraki Efendi²²⁸

1903:Mühendis Todoraki Efendi

Tamirat Katibi Mustafa Bey²²⁹

1901-1903 yılları arasın da ki salname kayıtlarına göre mühendislik görevini önce Todoraki Efendi yerine getirmiş daha sonraki yıl yerine Buduraki Efendi gelmiş ise de sadece 1 yıl görev yapmıştır. Daha sonra tekrardan Todoraki Efendi mühendislik görevinde bulunmuştur. Yine bu kayıtlardan anlaşılacağı üzere ilk defa Tamirat Katibinden bahsedilmiştir. İlk tamirat katibi ise Mustafa Bey'dir.

1904-1905:Mühendis Todoraki Hristidi Efendi²³⁰

1908-1909:Mühendis Hristidi Efendi²³¹

1904-1909 yılları arasında ki Halep Salname kayıtlarına göre Todoraki Hristidi Efendi mühendislik görevine devam etmiştir.

H. 17 Zilhicce 1337 (M. 13 Eylül 1919) ve R. 13 Eylül 1335 (M. 13 Eylül 1919)' de Adliye ve Mezahip Nezareti, Muhasebe Müdüriyeti Adliye Nazırı olan Müsteşar tarafından Dahiliye Nezaretine gönderilen yazıda Urfa adliyesinin daireleri oturulamayacak derecede harap olduğu tamiratının yapılmasının gerektiğini bunun için belediyece hazırlanan rapor Urfa Sancağı Mutasarrıflığı'nın R. 9 Temmuz 1335 (M. 9 Temmuz 1919) tarihli ve 641 numaralı belge Dahiliye Nezaretine gönderilmiştir. Kış mevsimi gelmeden tamirat yapılmaması durumunda adı geçen dairenin büsbütün harap olacağı bu sebeple hızlandırılmasına izin verilmesi gerektiği bildirilmiştir.²³²

²²⁷ Halep Vilayet Salnamesi, H.1318(M.1900-1901),Defa28: 314.

²²⁸ Halep Vilayet Salnamesi, H.1320(M.1902), Defa30: 325.

²²⁹ Halep Vilayet Salnamesi, H.1321(M.1903), Defa31: 385.

²³⁰ Halep Vilayet Salnamesi, H.1322(M.1904-1905), Defa32: 387.

²³¹ Halep Vilayet Salnamesi, H.1326(M.1908-1909), Defa35: 398.

²³² BOA, DH.MB.HPS.00021.00025.003.

Başbakanlık Osmanlı arşivinden edindiğimiz yukarıda ki belgeye göre eskiyen binaların yapımına önem verilmiştir. Urfa'nın işgali yıllarında da yapı işlerinin devam ettiği görülmektedir.

2.5.4. Teftiş Hizmetleri

1891:Müfettiş Ali Efendi

Kontrat memuru Salih Efendi²³³

1892:Müfettiş Ali Efendi

Kontrat Memuru Salih Efendi²³⁴

1893:Müfettiş Ali Efendi

Kontrato Memuru Salih Efendi²³⁵

Halep salname kayıtlarına göre ilk müfettiş ve kontrat memuruna 1891 yılında rastlanmıştır. 1891-1893 yılları arasında 2 yıllık süreçte Müfettişlik görevini Ali Efendi, Kontrat memurluğu görevini ise Salih Efendi yürütmekteydi.

1894-1895:Belediye Komiseri Hafız İbrahim Efendi

Çarşı Müfettişi Ali Efendi²³⁶

1894-1895 yılları arasın da ki Halep salname kayıtlarına göre ilk defa çarşı müfettişi ve belediye komiseri görevlilerine rastlanmaktadır.

1896:Çarşı Müfettişi Ali Efendi

Kontrato Memuru (boş)²³⁷

1896 yılındaki kayıtlardan anlaşılacağı üzere ya kontrato memuru bulunmamaktadır ya da ismi tam olarak bilinmemektedir.

1897:Belediye Komiseri Hafız Efendi

²³³ Halep Vilayet Salnamesi, H.1308(M.1891), Defa19: 158.

²³⁴ Halep Vilayet Salnamesi, H.1309(M.1892), Defa20: 158.

²³⁵ Halep Vilayet Salnamesi, H.1310(M.1893), Defa21: 247.

²³⁶ Halep Vilayet Salnamesi, H.1312(M.1894-1895), Defa22: 292.

²³⁷ Halep Vilayet Salnamesi, H.1313(M.1896), Defa23: 278.

Çarşı Müfettişi Ali Efendi²³⁸

1898:Belediye Komiseri Hafız Efendi

Çarşı Müfettişi Ali Efendi²³⁹

1899:Belediye Komiseri Hafız İbrahim Efendi

Çarşı Müfettişi Ali Efendi²⁴⁰

1900:Belediye Komiseri Hafız İbrahim Efendi

Çarşı müfettişi Ali Efendi²⁴¹

1894-1900 yılları arasında ki kayıtlara göre 6 yıllık süre boyunca Çarşı Müfettişliği görevini Ali Efendi yürütmüştür. Yine edindiğimiz kayıtlara göre Belediye Komiserliği görevini 6 yıl boyunca Hafız İbrahim Efendi yerine getirmiştir.

1901:Müfettiş Hafız İbrahim Efendi²⁴²

1902:Müfettiş Hafız İbrahim Efendi²⁴³

1903:Müfettiş Hafız İbrahim Efendi

Ser Çavuş Halil Efendi²⁴⁴

1901-1903 kayıtlarına göre daha önce belediye komiserliği görevinde bulunan Hafız İbrahim Efendi bu yıllarda müfettişlik görevine geçmiştir. Yine dikkat çeken bir husus ise ser çavuşluk görevine ilk defa 1903 yılın da rastlanmıştır.

1904-1905:Belediye Komiseri Hafız Efendi

Çarşı Müfettişi Halil Efendi²⁴⁵

1908-1909:Müfettiş Hafız İbrahim Efendi

Yardımcısı Bekir Ağa²⁴⁶

²³⁸Halep Vilayet Salnamesi, H.1314(M.1897), Defa24: 263.

²³⁹Halep Vilayet Salnamesi, H.1315(M.1898), Defa25: 267.

²⁴⁰Halep Vilayet Salnamesi, H.1316(M.1899), Defa26: 292.

²⁴¹Halep Vilayet Salnamesi, H.1317(M.1899-1900), Defa27: 283.

²⁴²Halep Vilayet Salnamesi, H.1318(M.1900-1901), Defa28: 314.

²⁴³ Halep Vilayet Salnamesi, H.1320(M.1902), Defa30: 325.

²⁴⁴ Halep Vilayet Salnamesi, H.1321(M.1903), Defa31: 385.

²⁴⁵ Halep Vilayet Salnamesi, H.1322(M.1904-1905), Defa32: 387.

1904-1909 yılları arasında ki kayıtlara göre Hafız İbrahim Efendi görevine devam etmiştir. İlk defa 1908-1909 yılları arasında ki kayıtlarda müfettiş yardımcılığı görülmektedir.

H. 12 Ramazan 1332 (M. 4 Ağustos 1914) ve R. 22 Temmuz 1330 (M. 4 Ağustos 1914) tarihin de Tahrirat Kalemince Urfa Mutasarrıfı Muharrem bin Mümtaz Salim tarafından Dahiliye Nezaretine eski belediye müfettişi Hafız İbrahim Efendi'nin görevden alınması hakkında bir yazı göndermiştir. Yirmi üç sene Urfa belediye müfettişliğine hizmet vermişken sebebi araştırılmaksızın görevden alınmasının nedeni istenmiştir. Hafız İbrahim Efendi imza ve mührü ile R. 13 Temmuz 1330 (M. 26 Temmuz 1914) tarihinde 45 Urfa müteferrikasıyla gönderilen belgeyle ilişkili inceleme ve araştırma yapıldığı sırada önceki acizlik zamanında görmezden gelme ve gevşeklik meydana gelmesinden dolayı belediye meclisi kararıyla görevden alınmıştır. Fakat görmezden gelme ve gevşeklik hakkında araştırmalar yapılmadığı anlaşılmıştır. Bu sebepler ve durumlar hizmete engel olmadığından hizmetine idare meclisi tarafından R. 12 Haziran 1330 (M. 25 Haziran 1914) tarihinde izin verildiği kaydedilmiştir.²⁴⁷

Başbakanlık Osmanlı Arşiv kayıtlarından edindiğimiz yukarıda ki belgede Hafız İbrahim Efendi'nin haksız yere görevden alındığı belirtilmiş ve göre tekrar getirilmesi gerektiği söylenmiştir. Vaziyet araştırılmış ve Hafız İbrahim Efendi görevine tekrardan getirilmiştir.

2.6.URFA BELEDİYESİNİN ALDIĞI VERGİLER

Halep Vilayet Salnamelerinden edindiğimiz bilgiye göre ilk defa tahsildar memuruna 1902 yılında rastlanmaktadır. Bu şahıs adı(Tahsildar) Memuru Mustafa Efendi'dir.²⁴⁸

R.29 Temmuz 1326 (M.11 Ağustos 1910)'da sadarete gönderilen bir yazıda Han inşaatının vergi meselesinden dolayı Urfa Meclis İdaresi'nden

---

²⁴⁶Halep Vilayet Salnamesi, H.1326(M.1908-1909), Defa35: 398.

²⁴⁷ BOA, DH.İD.00199.00009.010.

²⁴⁸ Halep Vilayet Salnamesi, H.1320(M.1902), Defa30: 325.

aleyhine verilen kararın temyiz yoluyla incelenmesi için dilekçeyi üstüne alan Urfa Muvakkat İnan Şehbenderi Hacı Bekir Bey tarafından verilen dilekçe ile kararın ve temyiz yazısının gönderilmesine dair Urfa mutasarrıflığından gelen dilekçenin birlikte verilip incelenmesinden dolayı kararın Devlet'e bırakması uygun görülmüştür.²⁴⁹R. 27 Teşrin-i sâni 1326 (M. 10 Aralık 1910)'da Urfa Mutasarrıflığı'na gönderilen yazı R. 15 Temmuz 1326 (M. 28 Temmuz 1910) tarihli ve 44 numaralı yazıya cevap verilmiştir. Bozabat bölgesine bağlı Cavsak köyünde mutasarrıf olduğu bağ içindeki hanesini genişleterek hanın şeklini değiştirdiği sırada livanın idare meclisi tarafından kanuna uygun görülmediği için fazla vergi alınmış olduğundan Urfa Muvakkat İnan Şehbenderi Hacı Bekir Efendi tarafından dilekçe verilmiştir. Gerçi han Cavsak köyünde kayıtlı ise de adı geçen köy daha sonra Urfa kasabası haline getirilerek kasabanın mahalleleri arasına dahil edilip idare edilmekteyse de dilekçeye gerek olmadığına adı geçen meclis de verilen karar uygun ve doğru görüldüğünden işlemi yerine getirme Şurayı Devlet Maliye ve Nafia ve Maarif Dairesi'nden tanzim edildiği belirtilmiştir.²⁵⁰

Başbakanlık Osmanlı arşivinden edindiğimiz bu belgeye göre fazladan alınan vergi ile ilgili şikayet de bulunmuş fakat yine de son karar devlete bırakılmıştır.

Osmanlı Belediyelerindeki vergilerle ilgili olarak H. 21 Cemaziyelahir1329 (M. 19 Haziran 1911) tarihin de Urfa Mutasarrıfı İsmail Bey tarafından Dahiliye Nezareti'ne gönderilen bir belgede Vilayet Kanunu'nun 8. Maddesinin 6. ,7. ve 12. firkalarında vilayete bırakılan emlak ve mülklerin belediye ye ait olduğu şimdiye kadar vergilerinin belediye tarafından toplandığı ve idare edildiği emlak ve kayık vergisi onaylanmış olduğunu belirtmiştir. Fakat bunların vilayet mülk ve emlağı arasında gösterilmekte ise de Meclisi Umumi'nin nafia ve maarif gibi belediyelerin dahi doğrudan doğruya bütçede vazifenin içinde bulunan idare işlerine nazırın yetkili olup olmadığı ve Birecik'in Fırat nehri üzerinde henüz mevcut olan kayık ve iskele vergisinin Meclisi Umumi bütçesine dahil edilip edilmeyeceği

---

²⁴⁹ BOA, DH.İD.00006.001.

²⁵⁰ BOA, DH.İD.00006.002.

noktasında tereddüt edildiğinden adı geçen meclise danışıldığını belirtmektedir.²⁵¹ Bunun üzerine Urfa Mutasarrıflığı'na gönderilen cevapta H. 21 Cemaziyelahir1329 (M. 19 Haziran 1911) senesinin de doğrudan belediyeye ait emlağın livanın özel bütçesiyle ilişkisi olmadığı, kayık vergisine gelince eskiden de belediye tarafından vergilerin toplandığı bildirilmiştir. Adı geçen verginin her ikisinin de mahalle yararına livanın özel ve belediye bütçelerinden hangisine verilmesi gerektiği Meclisi Umumice araştırılıp belirleneceği bildirilmiştir.²⁵²

Başbakanlık Osmanlı Arşivinden aldığımız bu belgeye göre Urfa Mutasarrıfı İsmail Bey tarafından Dahiliye Nezaretine gönderilen yazıda vilayete bırakılan emlak ve mülklerin belediye ye ait olduğu şimdiye kadar vergilerinin belediye tarafından toplandığı ve idare edildiği emlak ve kayık vergisi onaylanmış olduğunu belirtmiştir. Gönderilen cevap da ise doğrudan belediyeye ait emlağın livanın özel bütçesiyle ilişkisi olmadığı, kayık vergisinin ise eskiden de belediye tarafından toplandığını bildirilmiştir.

Maliye Nezareti, Varidat Müdüriyet-i Umumiyesi, Üçüncü Kalemi, Maliye Nazırı olan Dahiliye Nezaretine Urfa'dan Ali imzasıyla çekilen telgraf name de mahalli belediyesine ait gaz vergisinin açık attırma emriyle meydana gelen yolsuzluk bildirilmiştir.²⁵³ Urfa'dan Ali Efendi tarafından gönderilen belediyenin yetmiş bin kuruş bedelle maliyenin senelik gaz vergisinin açık artırması ön görülerek verilen izin üzerine liva meclis idaresince askıda bırakma kararlaştırılmıştır. Belediyece dahi bu karar askıya alınmışken Mutasarrıf Mümtaz Bey belediye çavuşunun birisiyle askıya alınmasının geciktirilmesi noktasında kahvede halk huzurunda başkana bildirmiştir. Müzayede son olarak kendisi dahil olduğu halde ve belediye meclislerinin askıya alınması kararını kendi kendine geciktirme emrini vermesi ne maksada dayandığı bilinmiyor. Eğer talep varsa askıya alındığı sırada zam yapılacağı hazinenin menfaati noktasında daha iyi olacağı kanunlara ve düzene zorunlu olarak uyulduğu idare edenin ön görüşünün dikkate alınması çok gerekli

²⁵¹ BOA, DH.UMVM.00047.00005.001.

²⁵² BOA, DH.UMVM.00047.00005.002.

²⁵³ BOA, DH.İD.00040.2.00041.002.

kanunlar ve düzenlemelerin iki dudağı arasında olmasından rahatsızlık duyulduğu belirtilmiştir. Milleti selamete ulaştırma ve kurtarılacak düzen hiç hükmünde tutulması ve keyfi uygulamaların hazine ve ahali hukukunu son derece kötü etkilediği bildirilmiştir. Kanun hükmünün muhafazası için ve adı geçen mutasarrıf hakkında kanun hükmünün yerine getirilmesi istenmiştir.²⁵⁴

Başbakanlık Osmanlı Arşivinden edindiğimiz yukarıdaki belgeye göre vergilerde yapılan usulsüzlükten bahsedilmiştir. Ali Efendi tarafından gönderilen belgede Mutasarrıf Mümtaz Beyin keyfi uygulamaların bulunduğu bildirilmiştir. Ve keyfi uygulamaların hazine ve ahali hukukunu kötü etkilediği söylenmiştir. Mutasarrıf hakkında kanun hükmünün yerine getirilmesi istenmiştir.

1916 senesi gelir bütçesinden edindiğimiz bilgiye göre Urfa da alınan vergiler şunlardır; kileci vergisi, hayvan kesme vergisi, hayvan vergisi, telalık vergisi, kaffar vergisi, gaz vergisi, araba ve hayvan vergisi, alkolü içecek vergisi; ev, dükkan vb. vergiler, kazançtan alınan vergi, dükkanların kira bedeli vergisi.

2.7.URFA BELEDİYESİNİN GELİR-GİDERLERİ

H. 16 Rebiülahir 1335 (M. 9 Şubat 1917) ve R. 26 Kânûn-ı sâni 1332 (M. 8 Şubat 1917) tarihin de Müstakil Urfa Mutasarrıflığı, Tahrirat Kalemî, Urfa Mutasarrıfı Ali Rıza Bey tarafından Dahiliye Nezaretine yollanan yazıda Urfa Merkez belediye dairesinin R. 1333 (M.1917) tarihli bütçe karşılaştırması düzenlenerek zarf içinde gönderilmiştir.²⁵⁵

R. 10 Mart 1335 (M. 10 Mart 1919)Urfa Sancağı Tahrirat Kalemî, Urfa Mutasarrıfı tarafından Dahiliye Nezaretine yollanan yazıda liva belediyesine ait ve R.1335 (M.1919) tarihine ilişkin gelir ve giderlerini üstüne alan bütçe idare heyeti tarafından onaylandıktan sonra bir kopyasının gönderildiği belirtilmiştir.²⁵⁶

²⁵⁴ BOA, DH.İD.00040.2.00041.003.

²⁵⁵ BOA, DH.UMVM.00146.00071.001.

²⁵⁶ BOA, DH.UMVM.00159.00052.002.

2.7.1.H.1335 (M.1916) Senesi Gelir Bütçesi

Toplam	1335 senesi gelir tahmini	1334 senesi geliri	Kısım	Madde	Gelir çeşitleri	Düşünceler	
	400.000	140.947		1	Kileci vergisi	1334 senesi geliri madenidir.	
	50.000			2	Hayvanları kesme vergisi		
	168.000			3	Hayvan vergisi		
	57.000			4	Tellalık vergisi		
	71.000			5	Kaffâr vergisi		
746.000	746.000	486.947			Birinci kısım toplamı		
	10.000	620		2	1	Gaz vergisi	
	9.000	9.910			2	Belediye emlak kira bedeli	
	3.000	-			3	Düşünülen harcamaların hareket edenlerden almak	
	40.000	40.475			4	Ceza parası	
	200	117			5	Kontrato pulu hasılatı	
62.200	62.200	51.122				İkinci kısmın toplamı	
	10.000	1055		3	1	Önceki senelerde tahsil ve tahmin olunan	
	200.000	-			2	1335 senesi martından döndürülmüş mevcut sandık	

	2000	3.551			3	Çeşitli işlerin hasılatı	
	4000	6000			4	Araba ve hayvan vergisi	
	210	-			5	Alkollü içecek vergisi	
216.200	216.200	10606				Üçüncü kısmın toplamı	
	20.000	21.347		4	1	Belediye vergilerinin kanununun birinci maddesi gereğince ev,dükkan vb. eklenen vergi	
	8.000	11.874			2	Belediye vergilerinin kanununun yedinci maddesi gereğince kazançtan eklenen vergi	
	23.000	23.892			3	Belediye vergilerinin kanununun beşinci maddesi gereğince dükkanların kira bedelinden yüzde beşi oranında alınacak vergi	
	7.000	-			4	Belediye vergilerinin kanununun yirmi dördüncü maddesi gereğince inşa edilecek lağım ve yollar masrafının hane sahiplerinden	

						alınacak masrafı	
58.000	58.000	57.114				Dördüncü kısım toplamı	
1.082.400						Bütün toplam	
1.082.400						Geçirilen toplam	

2.7.2.H.1335 (M.1916) Senesi Gider Bütçesi

Toplam	1335 senesi yıllık ödemeleri	1335 senesi aylık ödemeleri	Kısım	Madde	Gider çeşitleri	Düşünceler
	18.000	1.500	1	1	Belediye başkanın maaşı	
	8.400	700		2	Baş katip maaşı	
	4.800	400		3	İkinci katip maaşı	
	4.800	400		4	Sandık emini maaşı	
	7.200	600		5	Müfettiş maaşı	
	54.000	4.500		6	Çavuşların maaşı Adet: 15 Her biri: 300	
	4.800	400		7	Hademe maaşı Adet: 2 Her biri: 200	
	5.000			8	Döşeme masrafı	
	2000			9	Yakıt masrafı	
	2000			10	Kırtasiye masrafı	
	5.000			11	Mutasarrıf maaşı	
116.000	116.000	8.500			Birinci kısım toplamı	
	3.000		2	1	Mahkeme masrafları	
	2.400	200		2	Hükümet mescidi imamı maaşı	
	15.600	1.300		3	Doktor maaşı	
	12.000	1000		4	Mühendis maaşı	

	6.000	500			5	Aşı memuru maaşı	
	12.000	1000			6	Ebe maaşı	
	4.800	400			7	Me'âr kalfası	
	120.000				8	Düşkün ödenekleri	
	500				9	Vergi kesilme ücreti	
	3.000				10	Yol masrafı	
179.300	179.300	4.400				İkinci kısım toplamı	
	3.000			3	1	Belediye emlak vergisi	
	180.000				2	Tenzifât?(indirim) ödeneği	
	30.000				3	Garipler hastahanesi ödeneği	
	10.000				4	Belediye emlağı ile yetimhaneleri tamirat ödeneği	
	15.000				5	Doğum ve padişahın tahta geçmesi ile uğurlu günlerin ödeneği	
	150.000				6	Lağım ve yolların tamiri temizliği ve inşa ödeneği	
	35.000				7	Sahipsiz yoksulları ve garipleri hazırlama ve kefenleme ödeneği	
	2.000				8	Belediye binası tamirat ödeneği	
	1000				9	Garip ve fakire özel hayvan taşımacılığı ödeneği	
295.3000	426.000					Toplam	
295.300	426.000					Geçirilen toplam	
	10.000			3	10	Millet bahçesinin planlama ve düzenleme ödeneği	

436.000	436.000					Üçüncü kısım toplamı	
	25.000			4	1	İnşa edilmiş çeşme, okul ve bahçeye yapılan su yolu masrafı	
	14.400	1.200			2	Bahçıvan ve bekçi maaşı Adet: 2 Her biri: 600	
	115.000				3	(1)334 senesi bütçesine geçirilip henüz bir neticeye bağlanmayan borçlar: Memlekete ortaya çıkan su yollarının tamirati için Ziraat Bankasına verilecek meblağ: 75.000	
	100.000				4	Belediyece kamulaştırılacak malların bedeli: Said Bey'den kamulaştırılan hane bedeli: 20.000 Harabenin düzenleme masrafı: 20.000 Toplam: 115.000	
	51.000				5	Buharlaştırılan hane masrafı	
	35.000				6	Bulaşıcı hastalıkların ödeneği	
	11.700				7	Başka harcamaların akla gelmesi	
351.100	351.100	1.200				Dördüncü kısım toplamı	
1.082.400						Hepsinin toplamı	

257

H. 1 Rebiülevvel 1335 (M. 26 Aralık 1916) tarihin de Urfa Belediye Dairesi'nin H.1335 (M.1916) senesi hesabına kaydedilerek düzenlenen

²⁵⁷ BOA, DH.UMVM.00159.00052.001.

bütçesi incelenerek içindekilerin ihtiyaca uygun görülmesiyle onaylanmıştır.²⁵⁸

R. 21 Temmuz 1321 (M. 3 Ağustos 1905) tarihin de Urfa mutasarrıflığı tarafından sadaret makamına yollanılan yazıda Ahaliden yardım edenlere gerek olmadan inşaat masrafları için lazım olan harcamalar Urfa ve Birecik belediyelerinden eski alacaklılar, memurun ve müstahdemin aylıkları da adı geçen belediyelerin gelirlerinin fazlasının Birecik gemi vergisinin Halep garip hastanesine ait kısmı fazlasıyla alınmak üzere hilafet makamına bildirilmiştir. Urfa'da inşasına başlanılan ve kalan kısmını tamamlamak için harcamalar ve garipler hastanesinin resmi açılışı hilafet makamına bildirilmiştir. Genişletilmesi için padişahın müsaade istemeye dair Urfa sancağı mutasarrıflığından önce ve sonra alınan R.1321(M.1905) yazılı evrak olan vergi ve planla bildirilmiştir.²⁵⁹

Başbakanlık Osmanlı Arşivinden edindiğimiz yukarıdaki belgeye göre garip hastanesinin yapının tamamlanması istenmiştir. Tamlanabilmesi için ödenek istenmiştir.

R. 29 Kânûn-ı sâni 1336 (M. 29 Ocak 1920) tarihin de Urfa Mutasarrıfı Ali Rıza Bey tarafından Dahiliye Nezaretine gönderilen bir yazıda livanın durumu son zamanlarda bütün siyasi idarenin işlerin de mecburiyet meydana geldiğinden maliye işlerini idare etme Dersaadet'ten istenilen parçanın bir an önce ve hızlı bir şekilde yetiştirilmesine bağlıdır. R. 18 ve 25 Kânûn-ı sâni 1336 (M. 18 ve 25 Ocak 1920) tarihlerin de ve 22-26 numaralı telgraflarla istenilen yirmi beş bin liranın Osmanlı bankasına havalesiyle hızlı bir şekilde yetiştirilmesi söylenmesine rağmen maaş sahiplerinin ve istenilen parçaların verilememesinden dolayı genel kargaşa gibi içinden çıkılmaz bir sonuç meydana getireceği bildirilmiştir.²⁶⁰

Yukarıda edindiğimiz belgeye göre Urfa Mutasarrıfı Ali Rıza Bey tarafından Dahiliye Nezaretine gönderilen dilekçede bir an önce paranın yatırılmaması durumun da kargaşa çıkacağı bildirilmiştir.

²⁵⁸ BOA, DH.UMVM.00159.00052.002.

²⁵⁹ BOA, DH.MKT.00996.00069.001.

²⁶⁰ BOA, DH.UMVM.00052.00005.007.

Urfa Mutasarrıfı Ali Rıza Bey R. 4 Şubat 1336 (M. 4 Şubat 1920) tarihin de özel memurların sekiz aylık ekmek bedelleri için mahallinin gelirlerinin alınmasının mümkün olmadığı bu sebeple şimdilik iki yüz kırk bin kuruşun hazineden yardım olarak verilmesinin encümen kararıyla yazılan R. 3 Ağustos 1335 (M. 3 Ağustos 1919) tarihin de ve 440 numaralı telgraf namesin de istenmiştir. Oradan gelen R. 30 Ağustos 1335 (M. 30 Ağustos 1919) tarihli telgraf da ki emrine özel memurların ekmek bedeli meselesi nezaret tarafından takip edilmekte ve Meclisi Vükelâca bir karara bağlaması ve neticesi daha sonra bildirileceği belirtilmiştir. Buna göre talep edilen ödenek ve yardımının elde edilmesini hızlandırma ve haber verilmesine dikkat edilmesi istenmiştir.²⁶¹Edindiğimiz bu belgelerden anlaşılacağı üzere Urfa'nın işgal yıllarına denk gelen bu kayıtlar maliyenin zor durum da olduğunu ekonominin bozuk olduğu görülmektedir.

2.8.URFA SANCAĞINA TABİ OLAN KAZALARIN BELEDİYELERİ

H. 7 Ramazan 1332 (M. 30 Temmuz 1914) ve R. 16 Temmuz 1330 (M. 29 Temmuz 1914) tarihinde Diyarbakır Vilayeti, Tahrirat Kalemi, Vali tarafından gönderilen bir yazıda Nizip Belediyesi hakkında şöyle söylenmiştir: Umur-ı Mahalliye-i Vilayet Müdüriyeti'nden yazılan R. 3 Temmuz 1330 (M. 16 Temmuz 1914) tarihinde ve 92670/250 numaralı belgenin cevabı olarak gönderilmiştir. Nizip'in Urfa'ya tabi olduğu bu sebeple gönderilen evrakın kesinlikle keyfiyeten ibaret olduğu belirtilmiştir.²⁶²Bu belgeden anlaşıldığı üzere Nizip Urfa'ya tabidir.

H. 17 Ramazan 1332 (M. 9 Ağustos 1914) ve R. 27 Temmuz 1330 (M. 9 Ağustos 1914) tarihin de Urfa Mutasarrıflığı, Tahrirat Kalemi tarafından Dahiliye Nezaretine gönderilen yazıda Nizip Belediyesi işlerinin mümkün mertebe düzeldiğine dair bilgi verilmiştir. Dahiliye Nezareti Diyarbakır vilayetine gönderilen adı geçen vilayetin bildirisi R. 3 Temmuz 1330 (M. 16 Temmuz 1914) tarihin de ve 92670/250 numaralı emirnamenin

²⁶¹ BOA, DH.UMVM.00052.00005.010.

²⁶² BOA, DH.İD.00161.2.00050.003.

cevabı olarak gönderilen yazıda Nizip Daire Belediyesi'nin livaca da belli olan durumundan dolayı seçilmiş başkanın görevine son verilmesi ile yerine Suruç Dairesi Belediye Müfettişi tayin edilmiştir. Göreve başladığı gibi düzenleme, ıslah işlemleri, kayıt ve defterler olması gerektiği gibi düzenlenmiş ve tertip edilmiştir. Mahallinin yerine geçen makamlığına havale ve bu nedenle el atma ve bölgede şekillenmek bölge müdürünün yakında gelişiyile belediye işlerinin bir kat daha yoluna gireceği belirtilmiştir.²⁶³

Yukarıdaki belgeden anlaşılacağı üzeri Nizip belediyesinde sıkıntılarının olduğu ama halledilmeye çalışıldığı ve düzenleneceği bildirilmiştir. Seçimle gelen başkanın görevine son verilmesi ile yerine Suruç Dairesi Belediye Müfettişi tayin edilmiştir. Bölge müdürünün yakında gelişiyile belediye işlerinin bir kat daha yoluna gireceği belirtilmiştir.

R. 11 Eylül 1335 (M. 11 Eylül 1919) Urfa Mutasarrıflığına gönderilen bir yazıda Birecik ahalisinden Yaşar zade Salih Efendi'nin nüfusu ile pederini belediye başkanlığına tayin ettirdiğinden ve belediye başkanın yaşlılığıyla ilgili bazı ifadeler içeren Birecik Meydan Mahallesi ahalisinden Galip bey imzasıyla ulaşan duyumlar mektup olarak gönderilmiştir. Bu durumun araştırması ve incelenmesi istenmiştir.²⁶⁴

Yukarıda ki belgeden yola çıkarak Birecik de yapılan seçimler de usulsüzlük olduğu anlaşılmaktadır.

---

²⁶³ BOA, DH.İD.00161.2.00050.005.

²⁶⁴ BOA, DH.UMVM.00089.00083.001.

SONUÇ

Türk Belediye Teşkilatının kurulması tarihi ele alındığında batıdakinden farklı olarak halktan gelen bir tepki ile değil aksine merkezi yönetimin ülkeyi kurtarmak için giriştiği çabaların sonucudur. Kapitülasyonlarla birçok ticari ayrıcalıklara sahip yabancı tüccarların ülke ile yaptıkları ticareti kolaylaştırmak için merkezi yönetimden bu konuda istedikleri hizmetlerden doğmuştur. Batılı anlamda belediyelerin ortaya çıkması tarihi geç bir döneme rastlar.

19. yüzyıla kadar Osmanlı Devletinin en çok ilişki kurduğu devlet Fransa'ydı. Ülke gelişmesinde ve yapılan ıslahatlarda en çok örnek aldığı devletin yani Fransa'nın yerel yönetimlerini de örnek almıştır.

Belediye alanında yaptığı gelişmeler batı örnek alınmakla birlikte merkezi hükümetin o gün içinde bulunduğu iç ve dış şartlar göz önüne alınarak merkezi yönetimi güçlendirmek ve yerel güçleri kontrol etmek yönetimde halkın kendisine yardımcı olmasını sağlamak amacını gütmüştür.

Son dönemde de yerel yönetimlerin güçlendirilmesi yönünde yapılan çalışmaların önündeki en büyük engellerden birisinin, yerel yönetim algımızda çok fazla değişmeyen “yerel yönetimlerin merkezi yönetimin bir uzantısı olduğu” düşüncesinin olduğu söylenebilir.

Osmanlı Devleti'nin sonuna kadar yerel düzeyde kamu hizmetleri “seçkin bir yönetim anlayışı içinde halka rağmen halk için” yaklaşımı doğrultusunda yürütülmüştür. Böylece Tanzimat'tan Cumhuriyet'e temsil bakımından zayıf, yerel demokrasinin ve yerel özerkliğin oluşturulmadığı, halkın siyasal katılımının sağlanamadığı bir yerel yönetim geleneği miras kalmıştır.

Belediyecilik alanında Tanzimat döneminde ortaya çıkan bu gelişim ve değişimler sadece batılı devletlerin örnek alındığını göstermez. Batıdaki modern şehir görünülerinin, Osmanlı şehirlerinde de uygulama alanı bulması sadece batılıların ve dönemin bürokratlarının bu yöndeki isteklerine de bağlanamaz. Bu dönemde toplumsal gelişmelerinde etkisiyle her alanda büyüyen şehirler eskisine göre ciddi sorunlarla da karşı karşıyadır.

Dolayısıyla bu gelişme geleneksel formların üzerine inşa edilmiş bir yapıyı ortaya çıkarmakta ve tümüyle eski anlayışla zıtlaşan bir tutum sergilememektedir. Denilebilir ki, değişimin yönü batı olmuş ancak sorun ve ihtiyaçlara verilen cevaplar kendi iç dinamiklerimizin karmaşık çizgilerini yansıtmıştır.

Bu çalışmada ele aldığımız yerel yönetimler Osmanlı Devletinde ki genel yerel yönetimlerle başlamış olsa da asıl konu olan Osmanlı Döneminde ki Urfa Belediyesi hakkında verdiğimiz birçok bilgi gösteriyor ki gerekli ekonomik sosyal altyapı olmadan Osmanlı Devleti çok zor şartlar altında belediye teşkilatlarını kurmuştur.

Urfa Belediye tarihin de ele aldığımız başlıca konular belediye başkanları, meclisleri, görevleri, vergileri, gelir giderleri anlatılmaya çalışılmıştır. Yapılan seçimlerde usulsüzlük ile nasıl mücadele edildiğine dair bilgiler kaynaklarıyla birlikte verilmeye çalışılmıştır. Belediye meclislerin de meydana gelen üye sayısının da ki değişiklikler ve gayrimüslim nüfus oranının az olmasına rağmen temsil sayısının çok olması ve yolsuzluklarla ilgili şikayetler çalışmamızda dikkat çeken diğer bir husustur.

Urfa belediyesinin kuruluşu ve ilk yıllarına ait belgeler çok azdır. Urfa'da belediyelerin kuruluşuyla ilgili kayıtlara Halep salnamesinde rastlamaktayız. Bu kayıtlardan anlaşıldığı üzere Urfa belediyesi 1869 kurulmuş olduğu söylenebilir. Halep salnamelerinden edindiğimiz bilgiye göre bilinen ilk belediye başkanı H.1286(M.1869) tarihinde Reis Sıdkı Efendi'dir. Yine bilinen ilk Urfa Belediye Meclisi Azaları H.1286(M.1869) tarihinde Ömer Efendi, Yusuf (Yosef) Hanna Efendi, Hacı Bekir Ağa, Yusuf Ağa, Toman Ağa, Rahmoni Ağa'dır. Bilinen ilk H.1286(M.1869)Katip Abdülmecit Efendi, Memleket Tabibi Hüseyin Efendi, Sandık Emmini Abdülvehhap Efendi'dir. Bu meclis içinde yer alan memleket mühendisi ile tabibi belediye meclisinin danışma azalarındandı. Bu dönem de şehirde belediye bünyesinde bir tabip bulunmakla beraber arşiv kayıtlarından anlaşıldığına göre şehirde sağlık hizmetlerinin yetersizliği ortaya çıkmaktadır. Eğer Urfa belediyesi bu tarihten önce kurulmuş olsaydı 1867 ve 1868 yazılan

Halep Salnamelerinde bilgiye rastlanırdı. Daha sonraki yıllar da yazılan Halep Salnamelerine göre zamanla daha düzenli olarak belediyelerin kurulduğu belediye meclislerinin bulunduğu görülmektedir.

Ancak Osmanlı Devletin de ilk zamanlar belediye teşkilatı imkanların kısıtlı olması, yetişmiş personel eksikliği ve halkın duyarsızlığı gibi sebeplerden ötürü yeniliklerden uzak kalmıştır. Bu sebeple Urfa Belediyesi de kuruluşunu tamamlamak için hem çok çaba harcamış hem de çok uzun yıllar uğraşmıştır. Urfa Belediye tarihi araştırmasın da dikkat çeken diğer bir mevzu Urfa işgalinin olduğu sıralar da bile belediye teşkilatı ayakta tutulmaya çalışılmıştır. Hatta belediye başkanı milli mücadelenin liderliğini dahi üstlenmiştir. Bu önemli gayretler sonucun da bugünkü belediye teşkilatının temelleri atılmıştır.

KAYNAKÇA

Arşiv Belgeleri

BOA, DH.İD.00199.00009.007.

BOA, DH.İD.00199.0009.008.

BOA, DH.MTV.00045.00030.001

BOA, DH.UMVM.00090.00014.001.

BOA, DH.UMVM.00090.00014.002.

BOA, DH.UMVM.00136.00014.001.

BOA, DH.UMVM.00136.00014.001.

BOA, DH.İ.UM.00012.1.00002.68.001.

BOA, DH.İ.UM.00012.1.00002.68.004.

BOA, DH.İ.UM.00012.1.00002.73.002.

BOA, DH.İ.UM.00012.1.00002.68.002.

BOA, DH.İ.UM.00012.1.00002.73.001.

BOA, DH.İ.UM.00019.10.00001.58.004.

BOA, DH.İ.UM.00019.10.00001.58.003.

BOA, DH.İ.UM.00019.10.00001.58.002.

BOA, DH.İ.UM.00019.10.00001.58.001.

BOA, DH.UMVM.00130.00065.001.

BOA, DH.MKT.00929.00092.001.

BOA, DH.İ.UM.00019.1.00001.6.002.

BOA, DH.MB.HPS.00021.00025.003.

BOA, DH.İD.00199.00009.010.

BOA, DH.İD.00006.001.

BOA, DH.İD.00006.002.

BOA, DH.UMVM.00047.00005.001.
BOA, DH.UMVM.00047.00005.002.
BOA, DH.İD.00040.2.00041.002.
BOA, DH.İD.00040.2.00041.003.
BOA, DH.UMVM.00146.00071.001.
BOA, DH.UMVM.00159.00052.002.
BOA, DH.UMVM.00159.00052.001.
BOA, DH.UMVM.00159.00052.002.
BOA, DH.MKT.00996.00069.001.
BOA, DH.UMVM.00052.00005.007.
BOA, DH.UMVM.00052.00005.010.
BOA, DH.İD.00161.2.00050.003.
BOA, DH.İD.00161.2.00050.005.
BOA, DH.UMVM.00089.00083.001.

Salnameler

Halep Vilayet Salnamesi, H.1286(M.1869),Defa3.
Halep Vilayet Salnamesi, H.1287(M.1870), Defa4.
Halep Vilayet Salnamesi, H.1288(M.1871-1872), Defa5.
Halep Vilayet Salnamesi, H.1289(M.1873), Defa6.
Halep Vilayet Salnamesi, H.1290(M.1874), Defa7.
Halep Vilayet Salnamesi, H.1295(M.1878), Defa10.
Halep Vilayet Salnamesi, H.1297(M.1879-1881), Defa12.
Halep Vilayet Salnamesi, H.1300(M.1882-1883), Defa13.
Halep Vilayet Salnamesi, H.1302(M.1884-1885), Defa14.

Halep Vilayet Salnamesi, H.1303(M.1886), Defa15.
Halep Vilayet Salnamesi, H.1305(M.1887-1888), Defa16.
Halep Vilayet Salnamesi, H.1306(M.1888-1889), Defa17.
Halep Vilayet Salnamesi, H.1307(M.1890), Defa18.
Halep Vilayet Salnamesi, H.1308(M.1891), Defa19.
Halep Vilayet Salnamesi, H.1309(M.1892), Defa20.
Halep Vilayet Salnamesi, H.1310(M.1893), Defa21.
Halep Vilayet Salnamesi, H.1312(M.1894-1895), Defa22.
Halep Vilayet Salnamesi, H.1313(M.1896), Defa23.
Halep Vilayet Salnamesi, H.1314(M.1897), Defa24.
Halep Vilayet Salnamesi, H.1315(M.1898), Defa25.
Halep Vilayet Salnamesi, H.1316(M.1899), Defa26.
Halep Vilayet Salnamesi, H.1317(M.1899-1900), Defa27.
Halep Vilayet Salnamesi, H.1318(M.1900-1901), Defa28.
Halep Vilayet Salnamesi, H.1320(M.1902), Defa30.
Halep Vilayet Salnamesi, H.1321(M.1903), Defa31.
Halep Vilayet Salnamesi, H.1322(M.1904-1905), Defa32.
Halep Vilayet Salnamesi, H.1326(M.1908-1909), Defa35.
Düsturname, Cilt IV.
Düsturname, Matbai Amire, 1289.
Düsturname, Matbai Amire, 1289.

Araştırma Eserler

Çadırcı, Musa. *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Yapısı*, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2013.

Ortaylı, İlber. *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Yerel Yönetim Geleneği (1840-1878)*, İstanbul: Hil Yayınevi, 1985.

Ortaylı, İlber. *Tanzimat Devrinde Osmanlı Mahalli İdareleri(1840-1880)*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2000.

Karal, Enver Ziya. *Osmanlı Tarihi*, 9. Baskı, V.cilt, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2011.

Eren, Hasan. "Tanzimat", *Türk Ansiklopedisi*, Cilt 30: 389-400. Ankara, Milli Eğitim Basımevi, 1981.

Demirel, Demokaan. "Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Kamu Yönetiminde Yeniden Yapılanma (1839 - 1923)", *Türk İdare Dergisi*, 473, 2011.

Çiçek, Yeter. *Geçmişten Günümüze Türkiye'de Yerel Yönetimler*, Makale, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İ.İ.B.F Kamu Yönetimi Bölümü, Kahramanmaraş, 2014.

Yörükoğlu, Fuat. "Türk Belediyeciliğinin Gelişim Süreci", *Mevzuat Dergisi*, 135/12,(2009).

Yasin Taş. "Kadı Sicillerine Göre XIX. Asrın İkinci Yarısında Urfa'da Sosyal Hayat". Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, İstanbul 2013.

Ünal, Feyzullah. “Tanzimat’tan Cumhuriyete Türkiye’de Yerel Yönetimlerin Yasal ve Yapısal Dönüşümü”, *Sosyal Bilimler Dergisi*, 30, 2011.

Üner, Mehmet Emin. *Osmanlı Dönemi Rakka Valileri*.1. Basım. İstanbul: Yalın Yayıncılık, Ekim 2015.

Güzel, Abdulkadir vd. *Türkiye’nin Sıhhi- İçtimai Coğrafyası Urfa Vilayeti*.1. Basım. Ankara: Şanlıurfa Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Müdürlüğü Yayınları, Aralık 2010.

Akalın, Müslüm. *Milli Mücadele’de Urfa*.5. Basım. Şanlıurfa: Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Dairesi Başkanlığı Yayınları, Nisan 2016.

Akalın, Müslüm vd. *Urfa Milli Mücadele Albümü*. 2. Basım. Şanlıurfa: Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Dairesi Başkanlığı Yayınları, Mart 2016.

Paydaş, Kazım. “Osmanlı Dönemi Urfa Belediyesinin Kuruluşu”. *III. Uluslar Arası Osmanlı Sancağından Cumhuriyet Kentine Urfa Tarihi*. Yayınlanmamış Bildiri. 1-8. Şanlıurfa: 6-8 Nisan 2018.

Gündüz, Tufan. *Osmanlı Tarihi El Kitabı*.7. Baskı. Ankara: Grafiker Yayınları, 2018.

Gündüz, Tufan. *Osmanlı Teşkilat Tarihi El Kitabı*.5.Baskı.Ankara: Grafiker Yayınları, Haziran 2017.

Eryılmaz, Bilal. *Yerel Yönetimin Yeniden Yapılanması*. İstanbul: Birleşik Yayıncılık, 1997.

Toprak, Zafer. “Altıncı Daire-i Belediye”, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*. Cilt 1: 220-223. İstanbul: Kültür Bakanlığı- Tarih Vakfı, 1993.

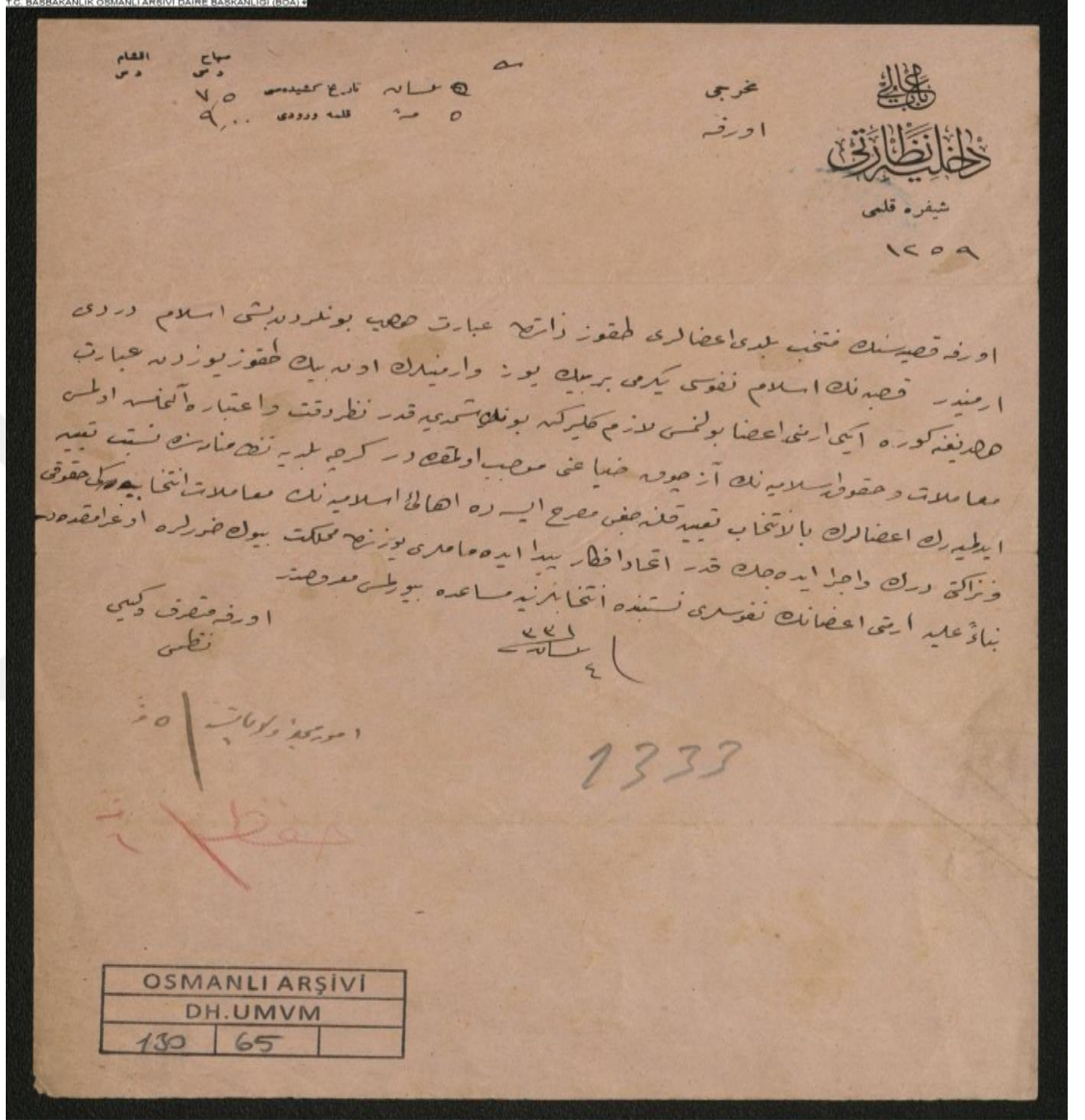
Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi. “Eski Başkanlarımız.” Erişim: Mayıs 2019. <https://www.sanliurfa.bel.tr/personel-list/20/eski-baskanlarimiz>.

Abdullah Ekinci, Kazım Paydaş. “Osmanlı Urfası”, *Kuruluşundan Osmanlı Hakimiyetine: Urfa Siyasi Tarihi*, ed. Abdullah Ekinci (İstanbul: Urfa Okulları Yayınları Cilt: 1, 2018).

Abdullah Ekinci, Kazım Paydaş. “Osmanlı Urfası”, *Kuruluşundan Osmanlı Hakimiyetine: Urfa Siyasi Tarihi*, ed. Abdullah Ekinci (İstanbul: Urfa Okulları Yayınları Cilt: 2, 2018.)

EKLER

EK-1

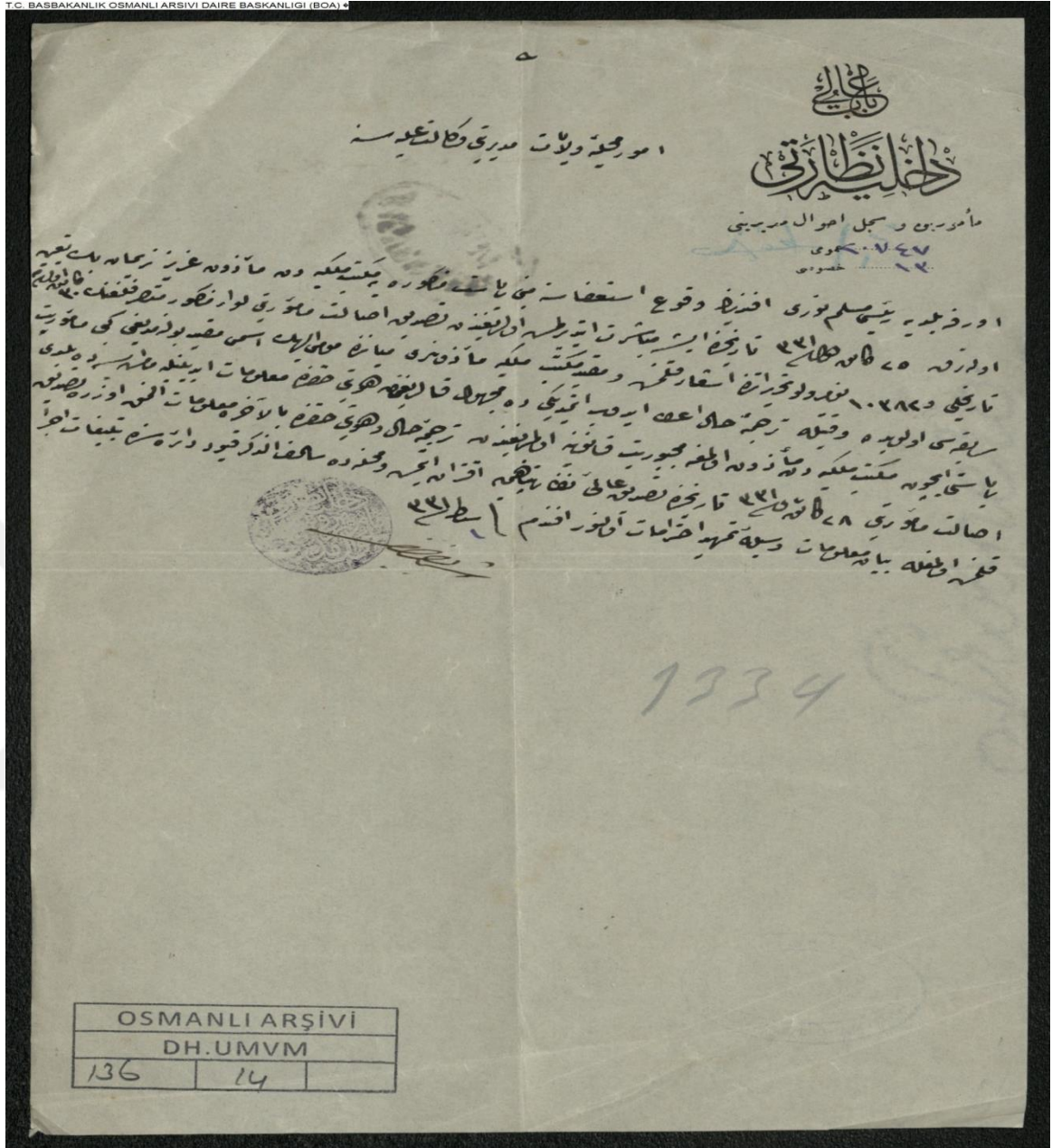

DH.UMVM.00130.00065.001

Ermeni belediye azalarının nüfusları oranında seçilmelerine izin verilmesiyle ilgili bir Osmanlı arşiv belgesi.

ek s.1

DH.UMVM.00136.00014.001

Müslüm Nuri Efendi'nin istifasıyla boşalan Urfa Belediyesi Reisliği'ne Aziz Neriman Bey'in tayin edilmesiyle ilgili bir Osmanlı arşiv belgesi.

EK-4

T.C. BASBAKANLIK OSMANLI ARSIVI DAIRE BASKANLIĞI (BOA)

2
10

داخله نظارتی عبارات عمومی داریوسی
شماره ۶

ص ۹۵۴

اولاد نومبراس	مسودی	میسلی
۱۴۲		

لغوموردی کیش	تاریخ تسوید	تاریخ تصحیح
۶۹	۸	۶۹

حرف اول حرفت عدوتناجه
۶۹

لاجل التفتيش فقه
وردی

دقیقه ایضا

فاد انسا آن رکی سند سنده طبری اوردن کس اورد سنده طبعه و برینه فرار کتک
عمم تا کتک قیضا ریفی اسند سنده طبری اوردن سوتنه ابراه سینه و حاجی کیم کتک
برینه عشمی ایه اولاده و کتک کتک کتک کتک کتک کتک کتک کتک کتک کتک کتک
داردار کتک کتک کتک کتک کتک کتک کتک کتک کتک کتک کتک کتک کتک کتک کتک کتک
سوزا و کتک کتک کتک کتک کتک کتک کتک کتک کتک کتک کتک کتک کتک کتک کتک کتک

تیسب

OSMANLI ARSIVI
DH.ID
40-16-1

2 vnk
(1 shf 603)

OSMANLI ARSIVI

DH.ID.00040.1.00006.001

Bozabad nahiyesine tabi Çosak karyesindeki bağındaki evini hana çevirdiği sırada kendisinden kanunsuz vergi alındığına dair Urfa geçici İran Şehbenderi Hacı Bekir Bey'in şikayete bulunduğu bir Osmanlı arşiv belgesi.

ek s.4

TELEGRAMME تلفرافنامه

دولت علیة عثمانیه تلفراف اداره سی

ADMINISTRATION DES TELEGRAPHES DE L'EMPIRE OTTOMAN

L'état n'accepte aucune responsabilité à raison du service de la télégraphie

دولت تلفراف معاملاتدن دولای مسئولیت قبول ایز [نمونه ۱۹]

Retransmission ou Expédition			تکرار کشیده ویا سوق		RECEPTION			اخذ	
No d'expédit.	کشیده اولنان مرکز	Date	تاریخ	مأمور امضای	مأمور امضای	Date	تاریخ	واسطه مرکزی	سره نومردوسی
	transmis à			Signature de l'employé	Signature de l'employé			Reçu de	N° d'ordre
		ساعت ۱۱	۱۳۰۹	محمد	محمد	ساعت ۱۱	۱۳۰۹	ریاسته مرکزی	۱۳۰۹

De... Pour... موردي اورف

N°... Mots... Date... H... M... ساعت تاریخ گات غروب

Voie... Indic. Eventuelles... اشارت محمله طریق

ریاسته مرکزی

بلدیہ رئیسک اموال دولت و ملتہ ایقاع ایستدای سو استعجال استی
 اثبات حاضر بولند بفرموده فرمان ایشط ال جلد ترس ایل محال منند
 امراءه / مستر محمد ایستدای
 بلدیہ سر دفتر
 حافظ

ایستدای

OSMANLI ARŞİVİ

SH.ID

199 | 9 | 7

نسخه ۱ عدد احسان و شرفی
SHİFT İHSAN & CN - C032821004

DH.İD.00199.00009.007

Belediye başkanının devletin durumu ve millete verdiği zararın ispatlana bilineceği hemen görevinden alınması gerektiği ile ilgili bir Osmanlı arşiv belgesi.